LIETUVOS NACIONALINĖ M. MAŽVYDO BIBLIOTEKA

Al 1752 L.arch

ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

akiračiai

1971 / RUGSĖJIS - SEPTEMBER / NR. 8(32) $0.75

LITUANISTINIS ŠVIETIMAS

APIE PUSLAUKINĘ TAUTELĘ SVIETO PAKRAŠTYJE

Prieš trejetą savaičių teko viename amerikietiškame laikraštyje perskaityti labai ilgą ir įdomų laišką apie vienos mažos, puslaukinės tautelės gyvenimą krašte, kuriame dar ligi šiol tebeviešpatauja kolonializmas.

Šios mažos, nuo pasaulio aklinai atskirtos tautelės gyvenimas aprašytas tikrai egzotiškai. Pasirodo, ten netik kad nėra radijo, elektros, televizijos, vandentiekio, kanalizacijos ir kitų modernios civilizacijos patogumų, bet žmonės dar taip aklinai atskirti nuo likusio pasaulio, jog net nežino, kad tokie dalykai iš viso egzistuoja!

Kaime ten žmonės dirba žemę primityviais įrankiais, semia vandenį iš šulinių kibirais. Mieste palinkusios senutės nešioja plytas statyboms. Vaikai taip pat turi atsilyginti kolonizatoriams už tai, kad mokyklose juos truputį pamoko žemdirbiams reikalingų įgūdžių — pusę dienos jie kastuvais kasa griovius.

Egzotiški rašiniai apie puslaukinių tautų gyvenimą dažniausiai sukelia keistų minčių. Nejučiomis ir pagalvojau, ar jie dar valgo žmogieną, ir kaip turėtų šios primityvios tautelės gyventojas išsigąsti, patekęs į modernios civilizacijos išvietę ir pamatęs tokius negirdėtus, neregėtus technikos stebuklus.

Tiesą pasakius, taip nepagalvojau, kadangi, pasirodo, ši puslaukinė tautelė gyvena Baltijos pakrantėje ir vadinasi lietuviais...

Po šimts perkūnų! Visko buvau skaitęs ir girdėjęs apie savo tautą, bet šitokių dalykų net nesapnavau. Ir todėl nebelieka nieko kito, kaip tik pasižiūrėti, kokia gi visos šitos kvailos istorijos istorija.

Minėtas ilgas skaitytojos (angliškų vardu ir pavarde) laiškas buvo išspausdintas Čikagos katalikų savaitraštyje *The New World* (rugpiūčio 20, 1971 m.). Savaitę prieš tai tas pats savaitraštis buvo atspausdinęs vieno anglų žurnalisto Maskvoje įspūdžius iš Vilniaus. Tie įspūdžiai buvo gan gerai parašyti ir palankiai įvertinti išeivijos lietuvių spaudoje. Tik vienoje vietoje, gavęs anglišką propagandinę knygutę apie religiją Lietuvoje, žurnalistas padarė gana naivią išvadą, kad ir religijos padėtis Lietuvoje gerėja. Gi laiško autorė pasipiktino, kad spausdinami tokie pilni klaidų straipsniai, kuriuos parašo Lietuvos nepažįstantieji žurnalistai, pavaikščioję po Vilnių (o kitur užsieniečiams neleidžiama). Pradėjo ji tas „klaidas" taisyti, na ir nusitaisė...

Ponia Mary Delancy tame savo laiške paminėjo ir porą dalykų, rodančių, jog ji truputį šį tą žino apie Lietuvą, jos istoriją bei dabartinę padėtį. Nuostabiai gerai vienu sakiniu jai pavyko išsakyti Vilniaus miesto reikšmę Lietuvai bei nuotaikas, kurios lietuviui sukelia šio miesto vardas. Taigi jos žinios apie šiandieninį Lietuvos gyvenimą nėra nei iš sovietinių šaltinių, nei iš neutralių užsieniečių straipsnių ar knygų. Didžiausias minėto jos laiško nuopelnas — tai, kad jis labai gerai parodo, kokį įspūdį mes, išeivijos lietuviai, paliekame kitiems savo pačių informacija apie Lietuvos likimą.

Šiame ponios Delaney laiške galima nesunkiai atpažinti visą eilę propagandinių išvadų, kurių netrūksta dar ir šiandieną daugelyje išeivijos laikraščių, rūpestingai „atrenkančių" informaciją iš Lietuvos taip, kad gyvenimas ten atrodytų kaip galima labiau sunkus, netvarkingas, atsilikęs, tamsus ir beviltiškas. Pasirodo, ir šitokia „informacija" kartais žmonės įtikina...

Nieko čia baisaus, jei kokia naivi moteriškėlė patiki tokia propaganda, dargi pati ją truputį „pagražindama" (nėra Lietuvoje nei bibliotekų, nei teatrų, pirkti galima tik tiek, kiek valdžia leidžia pagal korteles!). Deja, maždaug tokią pat informaciją apie Lietuvą randa išeivijos lietuvių jaunimas šeštadieninių mokyklų vadovėliuose. Nenuostabu tad, jog ir vaizdą apie Lietuvą ir lietuvius jie susidaro maždaug tokį pat, koks jis atsispindi tame laiške. Vaizdas, tiesa, stipriai antikomunistinis. Tačiau, apart gailesčio tiems tamsiems, prispaustiems, atsilikusiems ir apkiautusiems žmonėms, daugiau, vargu, ar galima ko tikėtis. Kokia prasmė mokytis lietuvių kalbos, jei ją vartoja tik tamsūs kaimiečiai? Kokia prasmė susipažinti su jos geografija, jei ten nerasi nieko įdomaus, pažangaus, įspūdingo ar gero? Kuriems galams grūsti sau į galvą protėvių tautos istoriją, jei ta tauta dar ir šiandieną tebėra puslaukinė? Ar verta domėtis ūkininkais, kurie žemę tebedirba dar iš viduramžių paveldėtais įrankiais?

Šis įspūdis, kurį jaunajai išeivijos kartai palieka šeštadieninė mokykla, kaikam atrodys perdaug pesimistiškas. Galbūt. Tačiau, visa eilė faktų nuteikia gana nejaukiai. Visų pirma, reikia sugaišti labai daug valandų knaisiojantis po vadovėlius, kol juose randi bent vieną Lietuvos vaizdelį ar nuotrauką, „jaunesnę" kaip trisdešimt metų. Jau antrame ar trečiame skyriuje mokinukai sužino, jog laikinoji Lietuvos sostinė buvo (!) Kaunas. Jonuko tėvelis vadovėliuose važiuoja į darbą automobiliu ar autobusu. Tačiau, kad bent vienas Lietuvos gyventojas naudotųsi šiais technikos stebuklais, tai man dar kolkas nepavyko užtikti... Bet — lėktuvu į svečius atskridusį Jonuką Kauno aerodrome pasitinka dėdė, atvažiavęs... rogėmis.

Atvirai kalbant — daugumoje mokyklų vadovėlių Lietuvos nėra! Ji tik buvo. Joje mokėsi (ne mokosi!) laimingi vaikai, soduose augo (ne auga!) skaniausi obuoliai, kaimiečiai dainavo liaudies dainas ir dalgiais pjovė rugius. Po to vadovėlių autoriai pasitraukė į Vakarus, ir sustojo gyvenimo laikrodžiai. Dabar Lietuva okupuota, ir žmonės ten vargsta. Taip. Bet...

Akademikų skautų stovykloje šią vasarą mokyklų vadovėliai ir jų poveikis buvo svarstomi gana plačiai. Įstrigo viena jaunos studentės mintis. Jai visi šeštadieninių mokyklų vadovėliai, lyg susitarę, tvirtino, jog visi (!) lietuviai geri, o blogi visi (!) nelietuviai. Betgi tai jos neįtikino. Priešingai, tai privertė ją suabejoti ir visa eile kitų lietuviškoje spaudoje ir literatūroje užtinkamų teiginių. Populiariai tariant — pasitikėjimo spraga.

Deja, nevisi jauni žmonės viskuo suabejoja. Apie Lietuvą ir lietuvius nevienas jaunas žmogus šiandie jau yra susidaręs vaizdą, panašų į tą, kurį radome minėtame laiške. Ar tai tik ir nebus viena iš keletos priežasčių, kodėl jauni žmonės dažnai nebenori nei kalbėti lietuviškai?

Vienas Čikagos laikraštis pasidžiaugė, kad ponios Delaney laiške labai gerai iškelti Lietuvos reikalai; gal tik materialinis gyvenimas pavaizduotas perdaug tamsiomis spalvomis. Kągi — vardan antikomunizmo sutinkame tapti kvailiausia pasaulyje tauta, kuri dar nežino (taigi ir nepriklausomybės metais nežinojo!) nei kanalizacijos, nei vandentiekio, nei elektros, nei radijo. Ne! Šitokios Lietuvos nebuvo ir nėra! Ir šitokie žodžiai apie ją manęs nedžiugina. Atvirai kalbant — jie man šlykštūs. Ir kalbėti apie juos būtų neverta. Man tik rūpi, kad kartais nesąmoningai šitokio Lietuvos vaizdo neperduotume savo jaunajai kartai.

Z. V. Rekašius

turinyje

KAI DIEVO NĖRA, O DIEVŲ PERDAUG

Šešios grupės studentų Vilniaus universitete klausysis paskaitų rusų kalba... ir kitos žinios, atsispindinčios Lietuvos spaudoje.

TAUTINĖS SUDĖTIES DETALĖS

Po ketvirčio šimtmečio Sovietinės valdžios pradedama išdrįsti paskelbti detales apie tautinę Lietuvos gyventojų sudėtį.

PORNOGRAFIJA IR KOMUNIZMAS

Kompartijos istorijos specialistui tenka uždavinys „duoti atkirtį" kaikuriems išeivijos komunistologams, tvirtinantiems, jog pornografija Vakarų pasaulyje plinta dėka komunistų pastangų.

SUSIPAŽINIMUI: JONAS AVYŽIUS

Jonas Avyžius jau antrą kartą laimi respublikinę literatūros premiją — šį kartą už romaną „Sodybų tuštėjimo metas", kuri detaliau ir pristatome.

NUO KO GI MES BĖGOME?

Nuodugniai pažvelgiama į kontroversinį Antano Maceinos klausimą „Ar kas nors iš mūsų intelektualų būtų bėgęs nuo rusų?"

PATAIKAVIMAS „MASĖMS"

Svarstoma Lietuvių Fondo pelno skirstymo politika, jos aiški „masėms" pataikavimo tendencija.

POKALBIS SU ALDONA STEMPUŽIENE

„...Pati savo darbais niekad perdaug nesižavėjau, tadgi ir palanki kritika nenuteikė ‚ilsėtis ant laurų'..."

IŠEIVIJOS SPAUDOS APŽVALGA

SKILTYS

Dr. Daužvardis savo rūpestingumu, uolumu ir pareigingumu sudėjo valstybiniam mūsų gyvenimui milžinišką įnašą, vis žiūrėdamas, kas mus jungia, ir vengdamas viso to, kas mus skiria, ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenės vardu jam už tai reiškiu nuoširdžiausią padėką. Taip pat šia proga kviečiu visus pagalvoti: gal kitokia būtų ir mūsų tauta, ir mūsų Lietuva, jei visi jom tarnautume taip, kaip kad tarnavo kilnusis velionis.

Iš tikrųjų dvasinė tautos didybė priklauso nuo dvasinės jos narių didybės. A. a. mūsų konsulas Daužvardis ir šiuo atžvilgiu reiškėsi vis tuo pačiu pozityvumu. Kai matydavo mūsų gyvenimo trūkumus, kai veržiavosi į viršų visokios mūsų menkystės, kai susibardavome bei susipešdavome dėl niekų niekelių, jis privačiai, ramiai ir su atlaidžia šypsena mums užsimindavo apie „vyrus mūrus", kurie to nedarytų. Tad jis pats teigiamai vertino kiekvieną kūrybinį polėkį, džiaugėsi kiekviena naudinga pastanga, gėrėjosi kiekvienu laimėjimu skatino dirbti.

Lietuvos Generalinis Konsulas
DR. PETRAS DAUŽVARDIS
1895.XI.16 — 1971.IX.26

Mūsų gyvenimas su dr. Daužvardžio mirtimi neteko didelės, ryškios ir patrauklios asmenybės. Žmogaus, gyvenusio tautos siekimais. Mačiusio kitame žmoguje taip pat žmogų. Rodžiusio pakantą jo įsitikinimams bei nuomonei. Reiškusio pagarbą jo pastangoms ir darbui. Teko su Velioniu turėti nemaža pareiginių reikalų, ir juos visados spręsdavo lietuvio bei valstybininko požiūriu. Santykius jis šildydavo savo asmenybės šiluma. Su juo bendrauti bei bendradarbiauti buvo miela ir malonu. Ir visiems, ką rodo su juo atsisveikinti atvykusios minios žmonių.

Su dr. Petru Daužvardžiu atsisveikiname, bet jis taip pat lieka mūsų tarpe gyvas kaip Lietuvos valstybininkas, kaip lietuvių tautos sūnus, kaip nepraeinanti asmenybė.

(iš Stasio Barzduko, PLB Valdybos pirmininko, atsisveikinimo žodžio).

GENYS IR NIXONAS

VIENO MUILO BURBULO ISTORIJA

Š. m. rugsėjo 14 d. *Draugo* pirmajame puslapyje patalpintas pranešimas, pavadintas „ALT Nixonui iškėlė Kudirkos reikalą". Pranešime rašoma:

...Amerikos Lietuvių Tarybos pirmininkas dr. K. Bobelis pranešė, kad rugsėjo 12 d., 3-4 val. p. p. prez. R. Nixonas priėmė Baltuosiuose Rūmuose, Washingtone, D. C., tautybių respublikonų atstovus. Priėmime dalyvavo ALT įgaliotinis ir respublikonų tautybių valdybos pareigūnas dr. Jonas Genys.

Dr. J. Genys turėjo progą iš naujo pristatyti Simo Kudirkos reikalą prez. Nixonui ir paprašyti pagalbos. Prezidentas davė sugestijų, kaip reikia šiuo klausimu veikti. ALTa tuo reikalu jau pradėjo žygius...

Nebūtų buvę reikalo šio pranešimo čia cituoti, jei didžioji JAV spauda, parodžiusi Simo Kudirkos reikalui dar visai neseniai ypatingo atidumo, būtų atraportavusi tokį specialų ir net intymų JAV prezidento pasikalbėjimą su ALTOs atstovu. Nebūtų buvę reikalinga ties šiuo įvykiu čia šį kartą sustoti, jei nuo rugsėjo 14 d. iki šio *AKIRAČIŲ* nr. pasirodymo (o laiko praėjo nemažai) *DRAUGO* anonsas — „ALTa tuo reikalu jau pradėjo žygius" — būtų tapęs akivaizdus kuriais nors realiais veiksmais ar rezultatais. Deja, — nei vieno, nei kito nematyta, nei susilaukta.

Turint galvoje, jog *DRAUGAS*, o gal ypač jo moderatorius kun. Pranas Garšva, mėgsta „Patiomkino dvarų" statybą ir ja grožisi, panūdo mums ir šį kartą šiek tiek pasiteirauti, kas gi faktinai remia minimame *DRAUGO* numerio pirmajame puslapyje pastatytą kinematografinį fasadą.

Susisiekus su keleta kitų, tame pačiame priėmime dalyvavusių lietuvių respublikonų atstovų, išryškėjo kiekvieno atskirai, bet labai vienodai pristatyta to reikalo „proistorė ir istorija".

Būtent, dabartinė administracija galvojanti, jog pereitus rinkimus prez. Nixonui laimėti gana žymiai padėjo ir tautinės mažumos, įsipilietinusios čia iš Rytų Europos ir besitikinčios iš konservatyvaus respublikonų sparno, į kurį daugiau svyra ir pats prezidentas, didesnio dėmesio pavergtųjų kraštų atžvilgiu. Iš kitos pusės, — administracija žinanti, jog tokios viltys negali išsipildyti, ir, anksčiau ar vėliau tai aplinkybei paaiškėjus, minėtos mažumos būsimuose rinkimuose galėtų savo laikyseną pakeisti. Tokiam eventualumui laiku tinkamai pasitikti, buvo sugalvota imtis, organizacinių triukų, nors ir ne perdidelių.

Respublikonų vadovybė prie savo Centro komiteto Vašingtone įsteigė „tautybių skyrių" (Nationalities Division). Iš vengrų emigrantų tarpo paskyrė apmokamą direktorių, pavesdami jam sutelkti visų mažumų respublikonus; bet nesuteikdami kiek daugiau lėšų ar kompetencijų. Buvo sušaukta keletas konferencijų, išsirinkta valdyba ir sudarytos „tradicinės komisijos". Kaip kad tokiais atvejais būna, visi mielai sutiko būti pirmininkais ar vicepirmininkais, bet niekas nenorėjo imtis truputį darbo — pabūti sekretoriumi. Todėl sekretoriumi ir buvo vienbalsiai išrinktas daugumai nepažįstamas dr. J. Genys, gerokai konservatyvus, niekuo neišsiskiriąs, bet sekretoriumi būti vienintelis panorėjęs. Skubiai pranešęs savo laimėjimą į įvairias puses, J. Genys susilaukė paskyrimo ALTos įgaliotiniu Vašingtone, nežiūrint ALTos tradiciniai antirespublikoniškos laikysenos.

Rugsėjo 10-11 d. d. Vašingtonan buvo sušauktas pirmas pereitą pavasarį išrinktos respublikonų tautinių grupių skyriaus valdybos posėdis. Kadangi važiuoti reikia savo lėšomis, tai kelionės norui padidinti buvo numatytas pasimatymas su viceprezidentu Agnew. Vienok, kai atėjo laikas pasimatyti, Agnew kažkur išvyko. Siekiant apsaugoti posėdžiautojus nuo nusivylimo, jie buvo pakviesti sekmadienį į Baltuosiuose rūmuose vyksiančias pamaldas.

Pamaldose dalyvavo virš 300-tų žmonių — iš visur. Po pamaldų, su atsilankiusiais pasisveikinti atėjo prez. Nixonas ir ponia, ir keli kabineto nariai. Svečiai buvo sustatyti į eilę ir gavo iš eilės galimybę paspausti Nixono ranką, kaip kompensaciją už kelionę į Vašingtoną ir ilgesnius ar trumpesnius posėdžius.

Spausdami dešinę, eilėje stovėjusieji galėjo, jei norėjo ar spėjo, ištarti keletą žodžių. Dr. J. Genys, kai atėjo jo eilė, paminėjo Kudirkos pavardę. Prezidentas pasakė, kad tai esąs Valstybės departamento reikalas, ir, pataręs rašyti laišką Valstybės sekretoriui, jau tiesė ranką sekančiam eilėje laukiančiam asmeniui.

Su visais pasisveikinęs, Nixonas ir ponia išėjo. Kiek minioje pasistūmdę ir išgėrę kavos puodelį, išsiskirstė ir kiti.

Ar tai buvo „prez. Nixono priėmimas Baltuosiuose Rūmuose", kaip *DRAUGAS* rašo, ar tik tradicinis mandagumas Baltuosiuose rūmuose besilankančiųjų „vizitorių" atžvilgiu?

DOKUMENTŲ ŠVIESOJE

MELO TRUMPOS KOJOS

Priskirti mirusiam žmogui savo prasimanytus žodžius yra negarbinga. Tokio negarbingo amato ėmėsi *Naujosios vilties* nr. 2 apžvalgininkas b. j. Jis ten tarp kita ko rašo: „Kartą *pasitaikė* atvykti į Tabor farmą, kai ten vyko metinis santariečių *jomarkas*. Labai pakantus a. a. Juozas Bačiūnas *tiesiai* pasakė: ‚Čia pas mane jau trečia diena vyksta *chuliganizmas*...' Manau, kad jis *ne vienam* taip išsireiškė" (pabraukimai — red.).

Žinant, kas yra *N. v.* vyriausias redaktorius, nesunku būtų spėti, kas slepiasi po b. j. inicialais. Tačiau vietoj spėliojimų mes perspausdinsime dr. Jono Balio laišką tam pačiam J. Bačiūnui, kuris buvo parašytas 1965 metų Kalėdų švenčių proga. Paaiškinsime tik, kad J. Balys neatsitiktinai pakliuvo į Taboro Farmą, bet buvo Santaros-Šviesos pakviestas, skaitė paskaitą, jo išlaidos buvo padengtos. J. Bačiūnas ne tik nepatenkino J. Balio pageidavimo, bet, priešingai, leido tą laišką multiplikuoti ir išsiuntinėti Santaros-Šviesos „aktyvistams". Šio laiško šviesoje žodis chuliganizmas *N. viltyje* yra adresuojamas visiškai ne tuo adresu.

Štai pilnas šio keisto laiško tekstas:

1965 m. gruodžio m. 27 d.

Didžiai Gerbiamas Pone Bačiūnai,

Šiuokart noriu rašyti svarbiu, bet nemaloniu reikalu — švenčių metu geriau apie tai nekalbėti ir nerašyti, tačiau kitu metu trūksta laiko.

Reikalas nenaujas ir daugumai jau seniai aiškus ir suprantamas. Tai komunistinė infiltracija į mūsų išeivijos gyvenimą ir organizacijas. Atsiranda visokių „gegužiukų" ir „janičarų", vieni žino, ką jie daro, o kiti vaikosi neva laiko nuotaikas — pasirodyt kuo didesniais liberalais — ir per savo kvailumą pradeda pūsti į komunistų dūdą. Lituanistikos Instituto narių tarpe irgi jau atsirado tokių „gegužiukų" ir bus padaryti reikiami žygiai juos iš ten pašalinti. Būkite tikri, kad aš tuo pasirūpinsiu *(pabraukta J. Balio).*

Šiuokart noriu kalbėti apie kitą, būtent, apie Santaros-Šviesos organizaciją, kuriai Jūs su p. Adamkavičium rodote daug palankumo. Jie kasmet Tabor Farmoje daro savo „turgus", kurių metu visko esti: rodo sovietinius filmus, užsiima kolonializmo, „civilinių teisių" ir kitų komunistų mėgiamų arkliukų jodinėjimu, įžeidinėja lietuvių tautinius jausmus, tiesiog stengiasi kenkti bet kokiai reikšmingai lietuviškai veiklai, tyčiojasi iš kovojančių už nepriklausomą Lietuvą. Ne visi santariečiai tokie yra, bet šitie aktyvistai duoda toną, o kiti juos toleruoja. Tai jau blogai. Santara nebėra tokia, kokia ji buvo prieš 5 ar 7 metus. Dabar ji sunkiai serga, komunizmo bacilų apkrėsta. Štai praeitą rudenį santariečių buvo paskelbti tokie šūkiai:

akiračiai

The Lithuanian Monthly — Published monthly, except August and December, by Viewpoint Press, Inc., 6821 South Maplewood Avenue, Chicago, Ill. 60629. Subscription rates: $6.00 annualy in the US, $6.00 in foreign countries; $0.75 per copy. — Second class postage paid at Chicago, Ill. ● Šio numerio redakcija: D. Bielskus, K. Drunga, G. Procuta, L. Mockūnas, dr. T. Remeikis, Z. Rekašius; spaudos grafika A. Kurausko; administratorius K. Avižienis. ● Redakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Straipsniai, su kurių turiniu redakcija nesutinka, spausdinami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasirašyti straipsniai nepageidaujami. Skaitytojų laiškai turi būti pasirašyti ir laiškų skyriuje jie spausdinami, jei jų turinys liečia AKIRAČIUOSE svarstytus dalykus. Laiškai kitomis temomis gali būti spausdinami kaip straipsniai. ● Metinė 10 numerių prenumerata JAV-se — $6.00; kituose kraštuose — $6.00; atskiro nr. kaina — $0.75. Prenumeratas ir aukas čekiais ar piniginėmis perlaidomis prašome išrašyti AKIRAČIŲ vardu ir pasiųsti aukščiau nurodytu adresu.

„Sušukime valio priklausomai Lietuvai! Nes Lietuvai neapsimoka kam nors nepriklausyti. Laikai jau nebepataisomai yra pasikeitę ir kas atsiliko, tas atsiliko". (Ž. Dirvos *1965 m. rugsėjo 24 d. 102 Nr...) Toks Mackus visiškai nesivaržydamas grajino komunistiniais cimbolais. Tačiau yra* ir *daugiau tokių. Santariečių ruošiamos viešos Greimo, Vaškelio ir ... Vladimirovo paskaitos Čikagoje ir New Yorke irgi yra ne kas kita kaip žvakės žibinimas tam pačiam sovietiniam stabui. Toks santariečių vadas V. Kavolis, savo paskaitoje kanadiečių lietuvių akademikų draugijai, mūsų išeivių visuomenę pavadino „supuvusia, bejėge ir garbinančia palubėse pakabinto arklio lavoną" (pasityčiojimas iš mūsų valstybinio ženklo, žr.* Vienybės *1965.XII. 2 d. 35 nr-į).*

Aš manau, kad jau gana to gėdos sąrašo. Ką aš noriu šiuo laišku pabrėžti, tai kad Tamsta ir p. Adamkavičius aiškiai pasakytumėte santariečiams, kad Taboro Farmoje jų antilietuviškiems turgams daugiau vietos nebus. Kitaip galės išeiti dideli nemalonumai, visiems, kai visa eilė labai įtakingų asmenų... pareikš viešą pasipiktinimą, kad Pasaulio Lietuvių Bendruomenės pirmininko buveinė pasidarė prieglauda antilietuviškam ir prosovietiškam gaivalui. Padorus lietuvis dabar vengia Lapienės vasarvietės. Aš nenoriu, kad taip atsitiktų ir su Taboro Farma. Tokie yra mano Jums draugiški patarimai.

Su geriausiais Naujųjų Metų linkėjimais

Jūsų

dr. Jonas Balys

Neatrodo, kad J. Baliui būtų pasisekusi „čistka" Lituanistikos institute. Jis tik pats save išsivalė. A. a. J. Bačiūnas per daug gerai pažino santariečius, kad būtų tikėjęs tokiems ligotiems sapaliojimams.

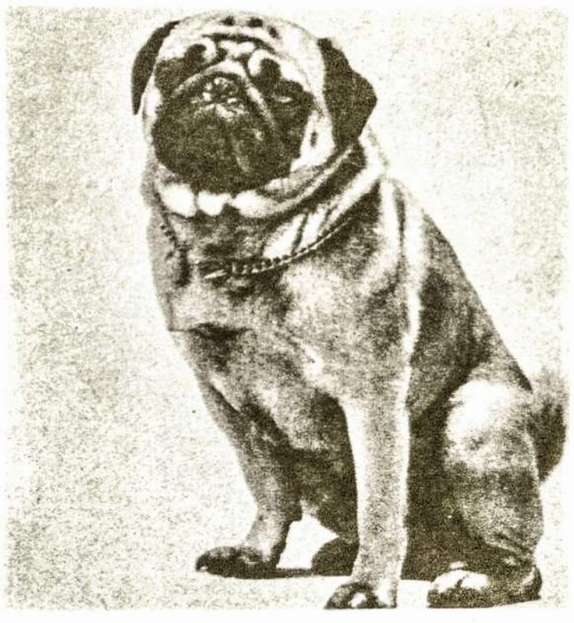

Drausmės sargyboje

PAIEŠKOJIMAI

Dažnai gauname jaunų lietuvių patriotų užklausimai apie tą ar kitą organizaciją su noru į jų Lietuvos vadavimo darbą įsijungti. Pritrūko mums adresų sekančių organizacijų, kuriomis susidomėjo ne vienas politiniai orientuotas jaunuolis. Vistiek reikia pasakyti, kad kai kurios organizacijos dėl kažkokių priežąsčių savo adresus slepia nuo visuomenės. Daugumoj atveju, galbūt, rezistenciniais sumetimais...

Mieli organizacijų vadai, jei dar veikiate, malonėkite atsiliepti! Mieli tautiečiai, jei žinote, malonėkite pranešti adresus!

Pageidavus, adresai bus laikomi paslaptyje ir parūpinami tik suinteresuotiems. Štai dalinis sąrašas:

— Lietuvos Laisvės Komitetas (politinių mokslų daktaras nori rašyti komiteto istoriją)

— Lietuvos Studentų Sąjungos Šalpos Fondas (studentas ieško paskolos)

— Filipinų radijo programa į Lietuvą (jaunas pranešėjas ieško darbo)

— PLB Kultūros Taryba (Lietuvių Fondas ieško kultūrinės politikos gairių).

— VLIK Revendikuotinų Sričių Tarnybą (vienos spaustuvės savininkas nori kelti Tolminkiemio Lietuvai priskyrimo klausimą)

— Lietuvos Informacijos Centras Čikagoje (vienas aukotojas nori gauti pažymėjimą dėl Internal Revenue Service — labai skubu!)

— Čikagos Našlių ir Našlikių Klubas (suinteresuotas našlys)

— Darbo Federacija (jaunuolis nori atjauninti partijų eiles)

— Ūkininkų Sąjunga (lietuvis ūkininkas iš Wisconsin nori įsirašyti į partiją)

P.S. Už kiekvieną parūpintą adresą — metinė *Akiračių* prenumeratą; už visų organizacijų adresus — amžina *Akiračių* prenumeratą.

LIETUVOS SPAUDOJE

KAI DIEVO NĖRA, O DIEVŲ PERDAUG...

Nuo šio rudens Klaipėdoje pradėjo veikti Šiaulių Pedagoginio instituto muzikos fakultetas. Fakultetas įsikūrė atremontuotose gimnazijos patalpose. Jame šiuo metu studijuoja 250 pirmakursių studentų. Taigi, penktais savo gyvenimo metais Š. P. I. turės apie 1200 studentų. Šiuo metu tai yra vienintelė aukštoji mokykla Lietuvoje, kuri bendrabutyje apgyvendinti gali visus ten gyventi norinčius studentus.

Apie naujos humanitarinio profilio aukštosios mokyklos Klaipėdoje reikalingumą ir apie tai, kad tokia mokykla netrukus bus Klaipėdoje įsteigta, jau daug rašyta Lietuvos spaudoje. Anksčiau ar vėliau mokykla išaugs į savarankišką kultūros institutą. Faktas, jog pradėjo veikti ne nauja aukštoji mokykla, o tik Šiaulių pedagoginio instituto filialas, reiškia, jog dar negautas Maskvos leidimas naujai mokyklai atidaryti.

Dievai — iš mažosios raidės — pagal socialistinio realizmo rašybos taisykles... Blogai, kai nėra Dievo, o dievų perdaug.

Nuo šio rudens 25 studentai Vilniaus universitete studijuos naują specialybę — statistiką. Susidomėjimas šia nauja specialybe nedidelis — 27 pareiškimai. Taigi, studijuoti ją galės beveik visi norintieji. Bendrai, kaip ir daugelyje kraštų, taip ir Lietuvoje šiuo metu studentai daugiau domisi humanitarinėmis specialybėmis. O Prekybos fakultete į vieną vietą pretenduoja 4-5 studentai, gydomojoje medicinoje kandidatų — tris kart daugiau, negu vietų. Gi tiksliuosius ir techniškus mokslus norinčiųjų studijuoti mažiau, negu kad prieš 10-15 metų.

Nedideliame Pilviškių miestelyje, esančiame Vilkaviškio rajone, prie Šešupės,

Antakalnyje, Vilniaus pakraštyje jau keleri metai statomas Studentų miestelis. Ten kuriasi Vilniaus inžinerinės statybos institutas ir dalis Vilniaus universiteto. Nuotraukoje — studentų miestelio statyba šią vasarą.

Naujų mokslo metų pradžioje laikraščiai paprastai daug rašo apie naujus mokyklų pastatus. Šiais metais naujas patalpas gavo Veterinarijos akademija Kaune ir Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultetas. Kauno medicinos institutui pastatytas naujas studentų bendrabutis.

Naujos vidurinės mokyklos užbaigtos Vilniuje (Lazdynų priemiestyje), Kaune, Panevėžyje, Marijampolėje, na ir dar viena kita mokykla šen bei ten. Bendras įspūdis toks, kad šiemet mokyklų atrodo buvo statoma mažiau negu pereitais metais.

Ryšium su naujų mokslo metų pradžia, gan nemaloniai skamba kaikurios naujienos iš Vilniaus universiteto. Universiteto studentų laikraštis *Tarybinis studentas* 24-tame numeryje (rugpiūčio 13) rašo, jog nuo šio rudens jau šešios grupės studentų (neskaitant rusų kalbos specialybės) paskaitas klausys rusų kalba. Jos bus teisės, finansų ir apyskaitos fakultetuose. Tai nereiškia, jog tos pat paskaitos nebebus skaitomos ir lietuvių kalba. Rusų kalbos grupių padidėjimas tereiškia tik tiek, kad atsiranda daugiau Lietuvoje gyvenančių studentų, kurie neranda reikalo išmokti lietuvių kalbos. Tokia laikysena ilgą laiką buvo būdinga ir tiems europiečiams, kurie administruodavo kolonijas Azijoje ar Afrikoje.

Anksčiau lietuviškai nesuprato dievai danguje, dabar nesupranta dievai žemėje.

pradėjo veikti pirmoji Lietuvoje gipso plokščių gamykla. Šiais metais ji turi pagaminti 100 tūkstančių kv. metrų plokščių, kitais metais — triskart tiek. O galutinis jos numatytas pajėgumas — 600,000 kv. metrų per metus. Kartu su nauja įmone pradėjo veikti ir nutekamojo vandens valymo įrengimai. Atrodo, jog šie įrengimai filtruos netik įmonės, bet ir viso miestelio kanalizacijos vandenis, prieš išleidžiant juos į Šešupę.

Šešupė šią vasarą susilaukė ir daugiau naujovių — Marijampolėje baigta užtvanka, kuri Šešupės vandenį patvenks į 90 hektarų dydžio ežerą. Užtvanka turės patenkinti padidėjusį Marijampolės pramonės ir gyventojų vandens pareikalavimą. Gi 90 ha. ežeras — 30 tūkstančių miestui taip pat visai neblogai ir poilsiui, ir vandens sportui.

Taip vadinamų Lietuvos žvejybos ir prekybos laivynų dauguma laivų pavadinti rusiškai — apie tai *Akiračiuose* esame jau nekartą rašę. Už tai dėmesį atkreipė prieš porą savaičių *Tiesoje* tilpęs pranešimas iš Klaipėdos, jog keturi šią vasarą gauti nauji laivai visi pavadinti Lietuvos miestų vardais. Atseit — tik senus laivus bijomasi perkrikštyti... Kągi — taip gal ir geriausia, nes perdidelė drąsa, turbūt, neišeitų į sveikatą...

Rugpiūčio 24 d. miręs Faivušas Abramavičius nėra vienas iš tų, kuriuos būtų verta minėti lietuviškoje spaudoje. Nuo 1918 m. jis buvo pogrindinės komunistų partijos narys, 1919 m. Panevėžyje redagavęs komunistinį laikraštį *Izvestija*. Nuo 1923 m. buvo Lietuvos kompartijos centro komitete, du metus (1925-1926) Maskvoje ruošėsi priešvalstybiniam darbui Lietuvoje. Grįžęs Lietuvon, buvo sugautas ir nuteistas kalėti iki gyvos galvos. Betgi, 1933 m. paleistas trims mėnesiams iš kalėjimo sveikatos pataisyti, tais pačiais metais pabėgo į SSSR.

Nuo 1956 m. Faivušas, vėl Lietuvoje, gyveno Vilniuje kaipo personalinis pensininkas (personalinė pensija — gan „riebi", skirta partijai ypatingai nusipelniusiems).

Pagal *Tiesoje* išspausdintą nekrologą, Faivušo nuopelnai turėjo baigtis 1933 metais — nuo to laiko kaip emigrantas gyveno Tarybų Sąjungoje. Apie tai, kad šis žymus Lietuvos komunistinio pogrindžio vadovas dvidešimt metų „taisė sveikatą" sovietų kalėjimuose ir koncentracijos stovyklose (nuo 1936 iki 1956), *Tiesa* neužsiminė. Net ir tokiais atvejais priimta standartinė formulė — asmenybės kulto represuotas, po to rehabilituotas — atrodo buvo perdaug akis badanti. visdėlto iš kalėjimo sveikatos pataisyti Faivušą išleido „fašistinė" valdžia.

Tiesos skaitytojai, kitą kartą paskaitę istorijos apie tai, kaip žiauriai su kaliniais buvo elgiamasi „buržuazinėje" Lietuvoje, apie Faivušą, turbūt, nepagalvos. Ir kam čia bereikalo galvą kvaršinti faktais, kai tiesa aiški ir be jų...

Ruošiant šią Lietuvos gyvenimo apžvalgą kas mėnesį, savaime kyla klausimas, kuria linkme krypsta tenykštis gyvenimas. Viena kita smulkmena kartais nuteikia optimistiškiau, ypač kai susidaro įspūdis, jog gyvenimas bent šiek tiek laisvėja. Kitą kartą gi vėl tai šis, tai tas nejučiomis sukelia rūpestį — ar negrįžtama vėl artyn į „asmenybės kulto" laikus. Ir kai sudedi visas tokias smulkmenėles krūvon, tai atrodo, jog gyvenimas ten nesikeičia, arba poslinkiai tokie nežymūs, jog neužtenka mėnesių juos pastebėti.

Šiandien galime palyginti vieną Lietuvos gyvenimo reiškinį su tuo, kas buvo prieš dešimt metų. Progą tam sudarė pranešimas, jog išėjo trečiasis (ir paskutinis) Mažosios tarybinės lietuviškos enciklopedijos tomas.

Prieš dešimtį metų kalbėti apie lietuviškos, kad ir tarybinės, komunistinės enciklopedijos leidimą reikėjo nemažai drąsos. Ir šiandie nėra jokios abejonės, jog „mažoji tarybinė" galėjo pasirodyti tik po to, kai išeivijoje J. Kapočiaus išleista Lietuvių enciklopedija pasidarė dideliu akibrokštu. Pirmas enciklopedijos (mažosios tarybinės) tomas pasirodė 1966 metais, antras 1968 m. ir dabar, su maždaug metų pavėlavimu darbas baigtas. Uždaryta ir enciklopedijos redakcija, nors ateityje žadama ją papildyti kas 3-5 metai išleidžiamais tęstiniais leidimais.

Tikslesniam vaizdui susidaryti, paminėtina, jog Mažosios tarybinės enciklopedijos tomai maždaug dvigubai didesni už išeivijos lietuviškosios enciklopedijos tomus. Todėl medžiagos kiekio atžvilgiu jie prilygsta maždaug šešiems pastarosios tomams.

Reikšmingiausia, mūsų nuomone, pranešimo dalis yra ta, kurioje kalbama apie naujos, bendrinės enciklopedijos leidimą. Sudarytas redakcinis kolektyvas, kuris sekančius 3-4 metus ruoš enciklopedijos vardyną. Po to seks aštuoni enciklopedijos tomai, kuriuos numatoma užbaigti apie 1980 metus.

Nežiūrint, kad tarybinės enciklopedijos yra labai politiniai ar ideologiniai šališkos, o, be to, šalia informacinės medžiagos jose yra ir nemažai propagandos, visdėlto stambių informacinių enciklopedinio pobūdžio leidinių pasirodymas lietuvių kalba yra labai teigiamas reiškinys.

Dar viena gera naujiena tai, kad paskutiniu metu spaudoje pasirodė eilė straipsnių, nagrinėjančių 1970 m. gyventojų surašymo duomenis Lietuvoje. Svarbiausia, jog šiuose straipsniuose gan plačiai ir išsamiai nagrinėjama gyventojų tautinė sudėtis — tema, apie kurią dar prieš penketą metų beveik nedrįsdavo prasitarti. Šiame numeryje persispausdiname P. Gaučo straipsnio apie Lietuvos gyventojus (*Mokslas ir gyvenimas*, 1971 m. nr. 6) ištraukas apie gyventojų pasiskirstymą tautybėmis. Vien tik šiose ištraukose tautybių klausimu skaitytojas ras žymiai daugiau informacijos, negu kad jos buvo paskelbta pokario metais.

Atsitiko *Gimtajame krašte* tokia nelaimė, kokia net ir nelabai įgudusius propagandistus ištinka, turbūt, tik kartą per šimtmetį.

Šio išeivijai skirto savaitraščio nr. 33-me vyr. redaktoriaus pavaduotojas Jonas Lukoševičius išspausdino tokį „minikomentarą".

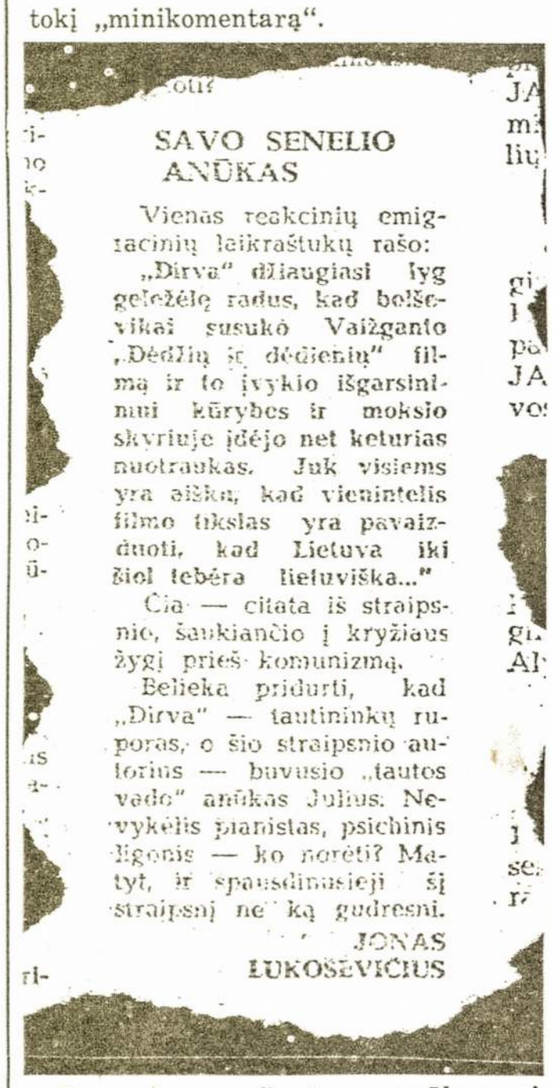

SAVO SENELIO ANŪKAS

Vienas reakcinių emigracinių laikraštukų rašo:

„Dirva" džiaugiasi lyg geležėlę radus, kad bolševikai susuko Vaižganto „Dėdžių ir dėdienių" filmą ir to įvykio išgarsinimui kūrybos ir mokslo skyriuje įdėjo net keturias nuotraukas. Juk visiems yra aišku, kad vienintelis filmo tikslas yra pavaizduoti, kad Lietuva iki šiol tebėra lietuviška..."

Čia — citata iš straipsnio, šaukiančio į kryžiaus žygį prieš komunizmą.

Belieka pridurti, kad „Dirva" — tautininkų ruporas, o šio straipsnio autorius — buvusio „tautos vado" anūkas Julius. Nevykėlis pianistas, psichinis ligonis — ko norėti? Matyt, ir spausdinusieji šį straipsnį nė ką gudresni.

JONAS LUKOŠEVIČIUS

Prez. Antano Smetonos anūkas, visų pirma, nėra Julius. Julius yra sūnus. O anūkas, Juliaus sūnus, tas, anot J. Lukoševičiaus, „nevykėlis pianistas, psichinis ligonis" yra Antanas. Gi teisingiausias visame šitame „minikomentare," turbūt, yra tik paskutinis sakinys.

Tarp kitko, jei J. Lukoševičius ir nežinotų, „nevykėlis pianistas" sėkmingai yra koncertavęs daug kur, o taip pat ir... Lenkijos liaudies demokratinėje respublikoje.

Nėra tačiau nieko blogo, kas neišeitų į gera. Ir mes šį tą sužinosime apie komunistinę moralę, kai sekančiuose *Gimtojo krašto* numeriuose reikės pasiaiškinti, jog ne tam (ir kodėl ne tam?) pataikė. O gal ir atsiprašyti?

(z.v.r.)

„JAUNIMO KULTŪRA" LIETUVOJE

PERPLĖŠTOS KELNĖS IR NEKIRPTI PLAUKAI

Jie nupūtė metų dulkes nuo kaimo dėdžių skrandų, tyčia perplėšę kelnes ir švarkų alkūnes, užsiuvo skyles ryškios spalvos lopais ir, nesirodę kirpykloje, išėjo į miesto gatves. Kartais, pabodus be tikslo slampinėti, susirinkdavo prie fontano pačiame jaukaus parko viduryje. Iki vėlumos šešiolikmečiai ir dvidešimtmečiai garsiai ginčydavosi dėl tik jiems suprantamų problemų. Jų ginčai priminė nuo šalčio pašiurpusių žvirbliukų, taip pat sulekiančių ant fontano rentinio, čirškėjimą. Paskui jaunuoliai išnyko... Ir matydavomės jau retokai: kartais jie gerdavo „trigubos" kavos puoduką „Pieno kavinėje", grumdavosi, stengdamiesi patekti be bilietų į estrados žvaigždės koncertą... Kas jie? Kažkas lengva ranka ir, gal būt, neteisingai jiems prisegė „hipių" vardą, kiti juos vadino paprasčiau — tinginiais, veltėdžiais, nepraustaburniais bei dar pikčiau... Ir būtent tai, kad juos neblogai pažįstu, nors netyčiom supainioju vardus, kad mūsų pažintis tapo visai ne atsitiktine, apribota tik komandiruotės laiku ir tikslu, suteikia savotišką teisę papasakoti keletą autentiškų istorijų.

— — —

Redakcijoje sučirškė telefonas. Atpažinau vieno savo kaimyno motinos balsą:

— Jūs žinot, mūsų šeimoje — tragedija!

— Kas atsitiko?

— Mano sūnus... — vos nekūkčiojo moteriškė. — Mano sūnus tapo hipiu...

— Jis rūko?

— Ne.

— Geria?

— Ne.

— Pabėginėja iš namų ar nebelanko pamokų?

— Ne... ne... jis tik pasisiuvo tokias pigias kelnes, nusipirko gėlėtus marškinius ir prisiekė niekad nesikirpti. Žodžiu, pasidarė hipis... Ir man atrodo, kad dabar pats laikas jam visa tai išmušti iš galvos. Kitaip — tragedija! O aplamai juk tai — gera tema jūsų žurnalui...

Po to įvyko dar vienas nelabai malonus susitikimas vidaus reikalų skyriuje. Apie vidurnaktį sugrįžo iš eilinio reiso mašina. Pakankamai patyręs milicijos pareigūnas greit atrūšiavo nakties svetelius: ryškiai dažytomis lūpomis akiplėšiška „plaštakėlė", „bitlovkių" spekuliantė ir aštuoniolikmetis vaikinas. Ant stalo — vaikino rankomis suvytas iš plieninių vielų bananas, aptemptas stora guma. Milicininkas paaiškino, jog šiuo „daikteliu" palytėtas kitas jaunuolis — jau ligoninėje.

— Kodėl?

— Nežinau... Nepamenu... Padarėme ant „durnių kampo" po dvi „šaltinėlio". Man nepatiko jo nosis. Ir aš pasakiau, kad nešdintųs, bet jis buvo su mergina. Tada...

Toliau buvo koktu klausytis. Tik mačiau, kaip sunkiai tvardosi senyvas milicijos kapitonas.

Aštuoniolikmetis irgi pigiomis velvetinėmis kelnėmis, latviškais gėlėtais marškiniais ir dar su skambčiojančiu varpeliu pasmakrėje...

Nuėjau prie fontano. Margaspalvis, įvairiai apsirėdžiusių vaikinų ir merginų būrelis sėdėjo, užsikėlę kojas ant suoliuko. Kažkas žaidė vaikiškais sunkvežimiais arba droviai tampė savo drauges už ilgų madingų karčiukų. „Ne, jis ne mūsų draugas..." — pasakė jie, išgirdę pasakojimą apie vidurnakčio įvykį. „Tokio mes nepažįstam. Mes nesimušam, negeriam alkoholinių gėrimų. Kai kurie rašo eilėraščius. Mėgstam pantomimą ir gerą muziką... O tokie su vielų bananais tik teršia mūsų vardą!"

„Bet nejaugi tiek ir pakanka — nesimušt, negert, mėgt muziką. O ką jūs dar veikiat? Juk jums — aštuoniolika!" Šito nesakiau, bet jie puikiai suprato tą mano nebylų klausimą.

— Eikim kartu, ir jūs pats įsitikinsit.. Ponai, pas ką šiandien renkamės?

— Katerinos senukai kolektyviniame sode...

— Valio! ! !

Susirinkome ne pseudoromantiškame nuosavo mūriuko rūsyje, o puikaus devynaukščio namo bute. Lauke smagiai šildė pavasario saulutė, bet kažkas netikėtai užtraukė nepermatomas užuolaidas, ir dvidešimt jaunuolių paskendo nejaukioje prieblandoje. Įžiebė žvakes, įjungė keletą šimtų kainuojantį „Tembrą"; visi išsibarstė kas sau. Jaunutė daili šeimininkė užvirė kavą. Stiprią, sprangiai karčią. Kodėl? Pasirodo, jog kofeino tabletės vaistinėje pardueodamos tik su specialiu gydytojo receptu... Šokom. Klausėmės meistriškų Džimio Hendrikso ir Džeimso Brauno improvizacijų, po to ilgai kriokė nežinomas ansamblis. Mušamo būgno taktan virpėjo mano pašnekovų keliai. Vienas springo iš susijaudinimo, klausydamas išties puikių dainų teksto, nors, kaip vėliau paaiškėjo, visai nemokėjo angliškai. Pagaliau trejetas vyrukų vos nesusipešė dėl senų, nutrintų džinsų kainos, o praskleidus užuolaidas, visi vieningai sutarė, jog maksi šį sezoną tikrai nemadinga, nebent tik labai ilgi sijonai su labai giliu prakirpimu vienoje pusėje... Pavakare išsiskirstėm.

Viskas vyko padoriai, netgi, pasakyčiau, kultūringai. Niekas net negalvojo nusirenginėti ir netroško marihuanos ar „laisvosios meilės". Bet man nepatiko viena. Šių aštuoniolikmečių akyse spindėjo keistas džiugesys. Jie buvo visiškai laimingi, pasinėrę į kažkokią stebuklingą nirvanos būseną (ne visai patenkinti jautėsi tik keli, neturėję „Lee" firmos džinsų ir madingais aulais batelių) — laimingi ir patenkinti, jog jie nieko neveikia. Dirbti? Dirbti — nemadinga, o be to, „mes niekam nekliudom, negeriam ir nesimušam..."

Ne, jie iš tiesų netrukdė savo tėvams uždirbti magnetofonui „Tembras" ar tranzistoriui, kai kurie vargais negalais trejetais stūmėsi iš klasės į klasę, iš kurso į kursą. Ir jokiais įstatymų paragrafais jų neišgąsdinsi. „Mes nieko blogo nedarom... Mes tik nieko neveikiam... Ir tai mums patinka... Žinot, tai net savotiška laisvė..." — kalbėjo mano pašnekovė. Pavadinčiau ją kiek galima mandagiau „veltėde", bet žinau, jog net nevirptelės tas dailus veidukas su didžiulėmis gražiomis blakstienomis. Juk jai užvakar suėjo tik šešiolika. Kai mes išeisime, Katerina sustumdys tvarkingai kėdes, nusiims dirbtines blakstienas. Vėl bus šviesu ir jauku. O nieko nežinantiems tėveliams grįžus iš kolektyvinio sodo, ji parodys savo pažymių knygelę su penketu iš fizinės kultūros ir meiliai pakštels bučinėlį...

— — —

Jis buvo kaip visi. Nei labai geras, nei labai blogas vaikinas. Pionierius, sąžiningai rinkdavęs metalo laužą, sukaldavęs paukščiukams inkilus... Komjaunuolis, o vėliau netgi gruporgas. Mokytojai jam pranašavo didelę ateitį, o jis netikėtai neįstojo į institutą. Pasirišo skarelę po kaklu, užsimetė atraitotomis rankovėmis kailinukus ir nuėjo... prie fontano — kitaip šnekant, tapo „hipiu". „Tu nesupranti, kokie tai šaunuoliai! Mes viską dalijamės, beprotiškai pamilome muziką ir gėles. Norime, kad visi būtų laimingi ir geri vienas kitam... O juk dabar tiek abejingumo ir šaltumo žmonių tarpusavio santykiuose. Vieni per kitų galvas eina, kad tik šaldytuvą įsigytų ar importinių baldų komplektą nusipirktų. Biauriai sumaterialėjo. Ne, mes — jokia organizacija. Kas nori, gali ateit. Tik savo vardą pasisako, ir visi formalumai... Štai kokie mes..." — ir mano draugo balse skambėjo visai nuoširdus pasididžiavimas. Bet atsitiko jo šeimoje nelaimė — mirė ilgai sirguliavus motina. Dvi mažametės sesutės, penkiolikmetis brolis ir invalidas tėvas — visa šeimyna liko be darbščių rankų. Ir aš nė kiek neabejojau jo naujųjų draugų parama. Juk vienu metu užgriuvo tokia galybė rūpesčių, sunkiai pakeliamų aštuoniolikmečio pečiams. Ir kai jis, praėjus mėnesiui po motinos laidotuvių, atėjo į miesto parką su juoda juostele atlape ir tyliai pranešė, jog dabar jau nebegalėsiąs reguliariai lankytis sambūriuose, nes pradėjęs dirbti gamykloje, išgirdo pašaipą: „Tau galvoj negerai... Kas gi dabar dirbs? Mes po mėnesio maunam į Kaukazo kalnus, apsigyvensim kokiame nors kaimelyje arčiau prie žmogaus nesuterštos gamtos. Jau ir pinigus surinkom... O tu — į gamyklą. Be to, jau sutarėm, kad dirbti šį sezoną nemadinga..." Jis paliko savo „bičiulius", nors taip peršt ėjo delnus atsisveikinimui sudrožt į pasmakrę. Vėliau pasakojo, kad jų tarpe ne viskas buvę gražu. Vienas nuo kito slėpdavę ne tik „įvairias tėvelių uždirbtas materialines gėrybes", nors prisiekinėję, kad yra vienas kitam visiškai nuoširdūs. Paprasčiausiai apvaginėję... Tai vienam paslaptingai dingę iš tėvų iškaulytos monetos, kitas po „susirinkimo" savo bute neberadęs retos šeimyninės relikvijos. Prieš išeidamas į armiją, jis paliko man saugoti savo dienoraščius, eilėraščius ir pasakė: „Žinai, parašiau eilėraštį, kuris, man atrodo, pats geriausias, ir laišką mylimai merginai, vis dar negalinčiai pabėgti nuo tų „hipių"... Bet labiausiai mane sujaudino tai, jog vakar, nuėjus į skyrių atsiimti atsiskaitymo lapelio, viršininkas pasakė: „Gaila, kad palieki mus. Būtinai parašyk mums laišką". Ir pasakė jis visai ne dėl to, kad buvo viršininkas ir kad tokia proga visada būtina ką nors pasakyti. Ir dirbau tik pusmetį. O anie bičiuliai net nepasigedo manęs..."

— — —

KALĖJIMAS AUDYKLOJE

Kauno vilnonių audinių „Litekso“ fabrikas garsus savo gaminių aukšta kokybe. Jame veikia visa eilė cechų: plovimo, valymo, dažymo, maišymo, karšimo, verpimo. Paskutinis gamybos cechas — audimo. Į jį, betgi, netaip lengva pakliūti. Jau daugiau kaip 20 metų, kai jame žmonės dirba už tvirtų, geležinių, užrakintų durų. Durys atrakinamos prieš ir po pamainos, prieš ir po pietų pertraukos, ateinant ar išeinant remontininkams. Raktus turi tik cecho viršininkas ir pamainos meistras. Todėl net **Tiesos** korespondentams teko patrypčioti ir palaukti vadovo su raktu... (**Tiesa**, 1971.VIII.22).

Užrakintos durys — tai tik viena iš daugelio priemonių, kuriomis administracija kovoja su labai sovietiniame gyvenime įsigalėjusia blogybe — grobstymu. „Litekso“ fabrike grobstomi vilnoniai, didelę paklausą turintieji siūlai. Iš **Tiesos** aprašymo susidaro įspūdis, jog grobstymas, bent nedideliais kiekiais, net nebelaikomas vagyste. Atrodo, — tai sovietinio gyvenimo pobūdžio dalis — būtina, savaime suprantama, pavojinga, betgi ir neišvengiama. Ypač kiek tai liečia „deficitines“ prekes, tai yra, daiktus, kurių krautuvėse trūksta. Pati fabriko administracija pro pirštus žiūri į atvejus, kai siūlai vagiami gramais. Geležinės durys skirtos apsisaugoti nuo kilograminių vagysčių.

Už geležinių durų dirba ir tie, kurie vagia, ir tie, kurie nevagia. Raktus taip pat saugo ir tie, ir tie. Pamainos meistras Antanas Škėma ir cecho viršininkas Algirdas Varžinskas siūlus išvežė ne gramais ir ne kilogramais. Abu „raktininkai“ automobiliais gabeno „tūkstantkilograminius žaliavos pereikvojimus“.

Lietuvos spauda dažnai ir gan daug rašo apie darbo mechanizavimą, apie rankų darbo panaikinimą. „Litekso“ liaudies turto grobstytojai savo „darbo mechanizacija“, atrodo, taip pat neatsilieka nuo „visasąjunginių rodiklių“. Įmonės vadovai atiminėja iš darbininkų mašinėles peiliams pagaląsti. Mat, tomis pat mašinėlėmis per porą minučių galima nuvynioti didžiulę špūlę siūlų. Ir šiaipgi žmonių išradingumui nėra ribos — kai durys užrakintos ir langai saugomi, siūlai kartais iškeliauja pro kaminą. Tarybiniai „kaminkrečiai“ iš kamino traukia ne suodžius, bet ryšulius siūlų. O po „darbo“ nulipę nuo stogo, išvažiuoja namo „Volgomis“... Ši kaminkrečių istorija žinoma visame fabrike. Tačiau, kai apie „kaminų valymą“ ėmė klausinėti milicija — niekas nieko nematė, niekas nieko nežinojo.

Audimo cecho pamainos meistrė Irena Markevičiūtė šįmet „apiformino“ 3 grobstymo atvejus. Dar 5 ar 6 atvejai liko „neapiforminti“, nes grobstytojai mandagiai atsiprašę. Balandžio mėn. papeikimas už rastus nuvyniotus siūlus buvo pareikštas pačiai meistrei. Bet... ir ji gražiai atsiprašė.

Tad kam gi reikalingos šios geležinės durys?

Ir mes būtume labai laimingi, jei bendromis **Tiesos** ir **Akiračių** pastangomis šias geležines duris pavyktų išversti. Ne mūsų reikalas padėti nei grobstytojams (kaip matyti, jie ir patys pakankamai išradingi), nei nurodinėti fabrikų administratoriams, kaip kovoti su grobstymu. Žmoniškumas betgi reikalauja versti užrakintas fabriko duris, kol dar nevėlu. Šitokie darbdavių sauvaliavimai kapitalistiniame pasaulyje yra praeityje buvę priežastimi žiaurių tragedijų, kai kilus gaisrui, panikos apimti darbininkai veltui bandė išlaužti užrakintas duris, o raktus turintieji prižiūrėtojai negalėjo prisiveržti iki durų. Šiandie pažangiuose kraštuose nuo šitokių darbdavių sauvaliavimų darbininkus apsaugo profesinės sąjungos ir įstatymai.

Mums visdėlto rūpi pora klausimų, kurių **Tiesa** neiškėlė. Visų pirma, ką apie šias užrakintas duris sako sovietiniai įstatymai? Ir kieno interesams „Litekso“ fabrike atstovauja profsąjungos?

Į šiuos klausimus reikėtų atsakyti, kol dar nevėlu. Kol dar užrakintos geležinės durys nepareikalavo žmonių aukų. Ne vardan komunizmo, antikomunizmo ar betkokios kitokios politikos, o vien dėl to, kad žmogus yra svarbesnis už visas ideologijas ir visas politikas. Taipgi ir už visas geležiniais užraktais saugomas prekes.

— Na, štai — pagaliau! Pagaliau „bitlų“ ansamblis iširo... Galutinai. Ir net bylinėjasi teisme dėl turto dalybų. Gal ir tu, sūnau, padarysi šiokias tokias išvadas, — pasakė šeimos galva — žinomas mieste gydytojas, perskaitęs laikraštį. O septyniolikmetis sūnus, lyg niekur nieko gerą pusvalandį kantriai dailinęs savo šukuoseną, pastvėrė brangų tranzistorinį magnetofoną, neseniai pargabentą iš Osakos pasaulinės parodos, ir išdundėjo į savo „Brodvėjų“ — Laisvės alėją. Pasirodė, jog „bitlai“ tikrai visai nekalti. Netrukus jau metai, kai nutilo jų gitaros, o vienturtis sūnus bemaž nepasikeitęs. O jeigu ir pasikeitė, tai ne į gerąją pusę...

— Aš jus labai prašau, padėkite man išsiaiškinti... Tiesiog nebesusigaudau. Kaimynai kalba, kad dabar toks jaunimas. Institute ir ligoninėje kolegos guodžia, kad tai laikinas ir nekenksmingas brendimo bei sąmonėjimo periodas. Bet netikiu. Tegu būna jau tie ilgi plaukai, dėl kurių jis metė mokyklą, tegu perka tas brangias plokšteles, aš tiems spekuliantams visad gerai užmokėdavau, tegu... Bet kam bėgti iš namų?.. Jis štai dabar išėjo, ir būtų labai gerai, jeigu persirastų paryčiui. O juk paso dar nespėjo per tas kvailystes išsiimti... Ir dar ta nelaiminga meilė...

Tai žinomas garsus chirurgas. Pas jį atvažiuoja ligoniai net iš tolimiausių šalies kampelių. Visa, kas iš tikrųjų gali nustebinti atsitiktinai užėjusį, įsigyta nuoširdžiu, sunkiu ir kasdieniu darbu — jis užmiršo net paskutinį laisvą sekmadienį. Nuosavas dailios architektūros namas, mašina, rūpestingai ir skoningai parinkti baldai ir senoviški servizai. Štai tie beveik mikroskopiški turkiški puodeliai, iš kurių siurbčiojame kavą, — visa tai — darbas, nemigo naktys ir vis dažnesni skausmai kairėje krūtinės pusėje. Krūva laiškų, padėkos ir sveikinimo telegramos iš ligonių... O savo vienintelio šešiolikmečio sūnaus jis taip ir nebespėjo išgelbėti. Tą naktį Andrius negrįžo, kitą, trečią — irgi. Milicijos mašina jį atvežė net iš Akmenės rajono. Sulysusį, baisiai susivėlusiais plaukais ir jau ne tyčiom perplėštom kelnėm. Jis visas virpėjo, stengdamasis delnu pridengt ant kitos rankos viela išdraskytą mergaitės vardą, su kuria jis, matyt, praleido visas tas naktis. Tėvas pats ilgai virė arbatą, pats atidžiai įlašino į stiklinę penkiolika geriausio konjako lašų ir nunešė beveik snūduriuojančiam Andriui į lovą.

— — —

Bitlai iš tikrųjų niekuo dėti. Tačiau kažkas klaidingai nutarė, kad ir visa popmuzika — dykaduonių dvasios penas ir net... savotiška stimuliuojanti narkotinė priemonė „kažkokiems neaiškiems geiduliams sukelti“. Taip būtent nesubrendę veltėdžiai sukompromitavo ir sužlugdė įdomų energingų vienos Kauno aukštosios mokyklos studentų sumanymą. Man teko tada stebėti kelių miesto jaunimo ansamblių pasirodymą. Tiesa, ne visi jie buvo vienodo lygio, nors kai kuriems pasisekė vėliau dalyvauti net „Gintarinės triūbos“ festivalyje. Salė perdaug energingiems stygų braukytojams entuziastingai plojo, trypė kojomis. Kažkas net mojavo tuščiu, ką tik išgertu buteliu, kiti mėgino šokti tarpeliuose. Studentai mikliai ir vyriškai sutramdė neklaužadas... O kitą dieną pikti ir smaili liežuviai miesčionių, niekaip dar negalinčių atsitokėti, jog dvidešimt keturi vestuvininkai, paskendę Ignalinos ežeruose, — grynas prasimanymas, paskelbė mieste naują sensaciją apie „tarptautinį hipių suvažiavimą“. Ir dievažijosi, kad dar savo akimis viską matę...

Sekanti panašaus pobūdžio apžiūra vyko jau nuošalesnėje ir mažoje miesto salėje. Ta pati jaunoji publika elgėsi kultūringai, — tai žiuri net pažymėjo miesto spaudoje, — tačiau ir tas vakaras nepasibaigė be incidentų: šimtai jaunuolių, veržiamiesi po koncerto pro vieninteles duris, alkūnėmis išgrūdo stiklus...

O ir tų jaunuolių, sakančių, jog „eina iš proto“ klausydamiesi kokio nors ansamblio įrašų, apsimetančių geriausiais šiuolaikinės muzikos žinovais, labai jau keista ir įtartina meilė tai muzikai. Gausioje magnetofono juostų ir plokštelių kolekcijoje tikrai reta vertingų tos pačios popmuzikos įrašų. Dažniausiai tai atsitiktinių Vakarų šlagerių kokteilis. Pats savininkas bers kaip iš pypkės įvairių grupių pavadinimus, dainininkų pavardes bei pikantiškas smulkmenas iš jų gyvenimo, tačiau, paklaustas apie kryptis ir stilius, kuo jie skiriasi vienas nuo kito, mandagiai tyli. Visa jo lėkšta meilė jaunimo muzikai prasideda ir baigiasi trepsenimu į taktą, klausant mėgstamos plokštelės. Tačiau kai kartais juos išnaudoja tiesiogine to žodžio prasme įvairaus plauko spekuliantai ir vertelgos! Kažkas, pasislėpęs rūsyje, raižinėjo metalo skrituliukuose popansamblių vardus ir pelningai prekiavo tais „ženkliukais“. Kitas, paslaptingai apsidairęs, ar nėra kur arti milicininko, ištraukia „iš anapus“ parsiųsdintą plokštelę „rašau, galit įsirašyti į magnetofono juostą, man negaila. Tik būk geras, sumokėk aštuonis rublius...“ Ir keliauja ji per dešimtis rankų. O vakare, nusimetę margaspalvius aprėdus ir džinsus, kostiumuoti ir baltais marškiniais spekuliantai sėdi sau kokioje nors kavinėje, dūmija ir svarsto savas problemas.

— Įdomu, ar rytoj tirštas eis mailius?..

„Mailius“ — tai tie lengvatikiai šešiolikmečiai ir dvidešimtmečiai jaunuoliai. Tarp kitko, šis faktas anaiptol ne naudai kai kurių įmonių ir prekybos organizacijų, nesugebančių laiku ir operatyviai aprūpinti jaunimo mėgstamos ir populiarios muzikos įrašais.

R Starkys

(Ištrauka iš straipsnio NEMUNE, 1971, nr. 7)

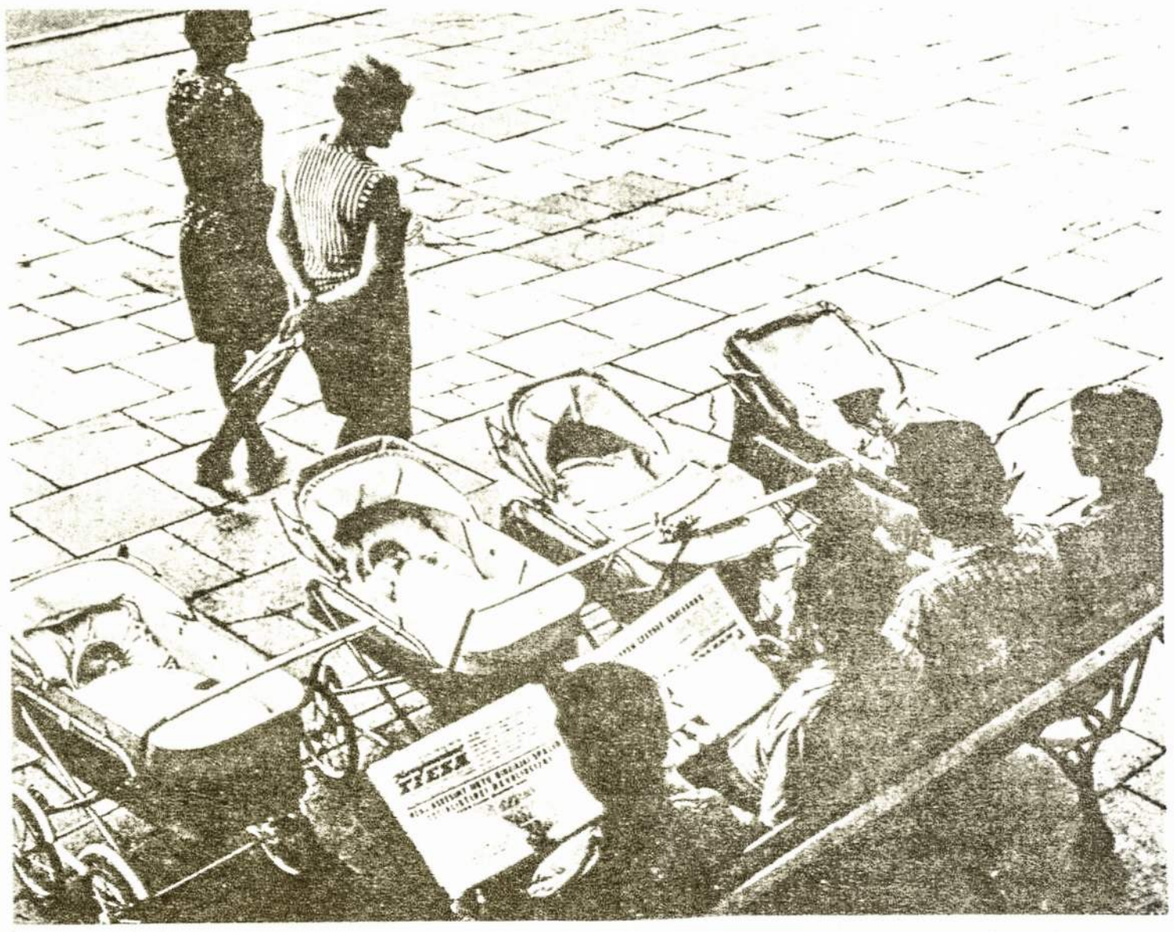

Kai motinos į fabriką išeina... M. Baranausko nuotrauka „Tėvai“, laimėjusi specialų Bavarijos žurnalistų sąjungos prizą fotomeno parodoje Muenchene.

LIETUVOS GYVENTOJAI

TAUTINĖS SUDĖTIES DETALĖS

Lietuvos gyventojų tautinė sudėtis bei jos pakitimai pokario laikotarpyje yra vienas iš pačių jautriausių klausimų visiems lietuviams. Pagal čia persispausdinto straipsnio duomenis, parengėme žemėlapį, rodantį lietuvių nuošimtį atskiruose rajonuose. Išskyrus penkis didžiuosius Lietuvos miestus (Vilnių, Kauną, Klaipėdą, Šiaulius ir Panevėžį), kurie į rajonų sudėtį neįeina, bei dešimtį rytinių rajonų, 34-se kituose rajonuose lietuviai sudaro daugiau negu 90% visų gyventojų. Daugiau negu 90% lietuvių yra ir tuose rajonuose, kurių ribose randasi buvęs Klaipėdos kraštas. Išemigravus beveik visiems vokiečiams, krašto gyventojų skaičių pirmaisiais pokario metais, atrodo, papildė iš gretimų apylinkių atsikėlę žemaičiai. Netgi Klaipėdos mieste, nežiūrint gausios pokario metais atsikėlusios rusų mažumos, lietuvių nuošimtis jau siekia 60 ir atrodo dar pamažu didės. Šitoks buvusio Klaipėdos krašto atlietuvinimas buvo įmanomas tik dėka didelio natūralaus gyventojų prieauglio vakarinėje Žemaitijoje (ir šiuo metu didžiausias natūralus prieauglis Lietuvoje yra Klaipėdos ir Šilutės rajonuose). Savaime suprantama, jog, nebelikus šimtmečius trūkusios germanizacijos pėdsakų, Klaipėdos krašto sąvoka nebetenka savo ankstyvesnės prasmės. Buvęs Klaipėdos kraštas jau yra tapęs visai lietuviška ir neatskiriama Lietuvos dalim.

Gan skirtinga padėtis rytiniuose rajonuose, ilgą laiką buvusiuose Lenkijos okupacijoje ir stiprioje lenkų kultūrinėje įtakoje. Mažiausiai sulenkėjęs Varėnos rajonas. Rajono laikraštis leidžiamas tik lietuvių kalba (lenkiška laida nustojo ėjusi 1962 metais). Panaši padėtis ir Ignalinos rajone (buvusios Švenčionių apskrities šiaurinėje pusėje). Švenčionių rajone lietuviai sudaro nebetoli pusės visų gyventojų, gi lenkai — maždaug trečdalį. Tokiu būdu rusų, atsikėlusių į šį rajoną daugiausia pokario metais, turėtų būti apie 10-15%. Tuo tarpu rajono laikraščio rusišką laidą 1970 m. skaitė apie 40% skaitytojų, gi lenkiškos laidos rajone nėra. Panašūs reiškiniai Vilniaus ir Eišiškių rajonuose duoda pagrindo spėlioti, jog didelė dalis Vilnijos lenkų surusėja.

Trakų rajone tarp surašymų lietuvių nuošimtis žymiai padidėjo, ir lietuviai šiame rajone jau sudaro gyventojų daugumą. Panašiai čia didėjo ir lietuviškos laidos laikraščio skaitytojų nuošimtis.

Vilniaus rajonui, įtakos, atrodo, daro Vilniaus miestas, kuriame lietuvių skaičius per aprašomus 11 metų padvigubėjo. Ar lietuvių nuošimtis Vilniaus mieste bei apylinkėse ir toliau didės tokiu pat tempu, priklausys nuo Vilniaus augimo. Mieste planuojama apriboti naujos pramonės steigimą, todėl ir naujų gyventojų migracija į jį gali sumažėti.

Liūdniausiai, be abejo, nuteikia Eišiškių rajono duomenys, kuriame lietuvių nuošimtis netgi mažesnis, negu kad lenkų okupacijos laikotarpiu. Šio visiškai sulenkinto rajono didesnė pusė skaitytojų 1970 metais skaitė rusišką vietinio laikraščio laidą. Rusų gi Eišiškių rajone beveik nėra. Kaip tik todėl šiuo metu dar labai sunku numatyti, kurios tautos kultūrinė įtaka įsivyraus ateityje.

1970 m. Lietuvoje gyveno 3128,2 tūkst. žmonių. Pagal gyventojų skaičių kitų sąjunginių respublikų tarpe Lietuva užima devintą vietą. Gyventojų skaičiaus augimu Lietuva atsilieka nuo daugelio sąjunginių respublikų. Todėl jau iki 1959 m. mūsų respubliką gyventojų skaičiumi pralenkė Moldavija, o šiuo metu ją sparčiai vejasi Kirgizija ir Tadžikija.

Per 11 metų laikotarpį gyventojų skaičius Lietuvoje išaugo 416,8 tūkst. žmonių, arba 15,4%. Pagrindinę gyventojų prieaugio dalį — 367 tūkst. žmonių, arba 88%, sudarė natūralus prieaugis. Per šį laikotarpį respublikoje gimė 630 tūkst., o mirė 263 tūkst. žmonių. Dėl gyventojų migracijos Lietuvos gyventojų skaičius padidėjo 50 tūkst. Kasmet vidutiniškai gyventojų pagausėdavo 38 tūkst. žmonių, iš jų dėl natūralaus prieaugio — 33 tūkst. Šis prieaugis, smarkiai mažėjant gimstamumui Lietuvoje, vis mažėjo. Laikotarpio pradžioje dėl natūralaus prieaugio gyventojų pagausėdavo apie 40 tūkst. kasmet, o pabaigoje — tik 27 tūkst.

Labai pasikeitė gyventojų pasiskirstymas respublikoje. Sparčiai augant miestams, kaimo vietovės tuštėjo. Kaimo gyventojų 1970 m. sumažėjo iki 49,8%, palyginus su 61,4% 1959 m. (žr. MG 1971 m. 1 nr. ir 5 nr.). Atskirtų rajonų gyventojų skaičiaus pasikeitimas priklausė nuo natūralaus prieaugio ir gyventojų kėlimosi į miestus intensyvumo. Dėl natūralaus prieaugio kaimo gyventojų pagausėjo 10,5%. Mažiausiai pagausėjo — tik 4—5% — šiaurės rytų rajonuose. Kituose Aukštaitijos rajonuose gyventojų skaičius padidėjo 7—9%, Dzūkijoje — 13—15%, o Žemaitijoje — net 13—23%. Didžiausias padidėjimas buvo Šilutės (23%) ir Klaipėdos (21%) rajonuose. Sūduvoje ir šiauriniuose Žemaitijos rajonuose jis buvo artimas respublikos vidurkiui (10—11%).

Dėl gyventojų migracijos kaimo gyventojų skaičius sumažėjo visuose rajonuose, išskyrus Vilniaus ir Kauno, kuriuose padidėjo atitinkamai 9 ir 8%. Daugiausia gyventojų (po 20—25%) išsikėlė iš rajonų, esančių Baltijos ir Žemaičių aukštumų srityse, mažiausia — iš Vidurio Lietuvos žemumoje esančių rajonų (13—16%). Pajūrio žemumos rajonuose ir Pietryčių Lietuvoje šis sumažėjimas artimas respublikos vidurkiui (16—19%). Apskritai respublikoje dėl gyventojų migracijos sumažėjo 15,8% kaimo gyventojų. Šis sumažėjimas buvo didesnis už gyventojų pagausėjimą dėl natūralaus prieaugio visuose rajonuose (išskyrus Klaipėdos ir Šilutės), ypač šiaurrytiniuose.

Lietuvos gyventojų nacionalinė sudėtis per aprašomus 11 metų pasikeitė nežymiai, kadangi respublikos gyventojai pasipildė iš esmės dėl natūralaus gyventojų prieaugio. (Žr. lentelę viršuje.)

Kaip matyti iš lentelės, lietuvių skaičius respublikoje padidėjo nuo 2150,8 tūkst. 1959 m. iki 2506,7 tūkst. 1970 m., t.y., 355,9 tūkst., arba 16,5%. Vadinasi, lietuvių skaičius išaugo labiau, negu bendras gyventojų skaičius Lietuvoje (15,4%), ir jų visų gyventojų tarpe padidėjo nuo 79,3% iki 80,1%. Šį padidėjimą nulėmė kiek didesnis lietuvių, palyginus su dauguma kitų Lietuvoje gyvenančių tautų, natūralus prieaugis. Reikšmės turėjo ir atsikėlę lietuviai iš kitų respublikų. Jie sudarė daugiau kaip pusę Lietuvos gyventojų mechaninio prieaugio.

Lietuvos miestai pasižymi mišresne nacionaline sudėtimi, negu kaimo vietovės. Kaimuose lietuviai 1970 m. sudarė 87,1%, o miestuose — 73,2%, vadinasi 13,9% mažiau. Vis dėlto šis skirtumas 1970 m. sumažėjo, palyginus su 1959 m. (atitinkamai 85,8 ir 69,1%, skirtumas — 16,7%), nes per aprašomąjį laikotarpį Lietuvos miestuose apsigyvenusių daugumą (84%) sudarė atvykusieji iš savo respublikos kaimo vietovių. Mūsų sostinėje Vilniuje, nuo seno daugianacionaliniame mieste, per 11 metų lietuvių skaičius padvigubėjo ir jie dabar sudaro 42,8% visų gyventojų, o 1959 — tik 33,6%. Lietuvių pagausėjo ir kituose didžiuosiuose Lietuvos miestuose:

Gyventojai	Vilnius		Kaunas		Klaipėda	
	1959 m.	1970 m.	1959 m.	1970 m.	1959 m.	1970 m.
	tūkst. ir %					
lietuviai	79,4 33,6%	159,1 42,8%	175,4 82,0%	257,2 84,3%	49,7 55,6%	85,2 60,8%
rusai	69,4 29,4%	91,0 24,5%	25,2 11,6%	32,0 10,5%	32,1 35,2%	43,3 30,9%
lenkai	47,2 20,0%	68,3 18,3%	2,9 1,3%	3,2 1,1%	0,4 0,5%	0,9 0,7%
baltarusiai	14,7 6,2%	24,2 6,5%	1,9 0,9%	2,3 0,7%	2,7 3,0%	4,0 2,9%
ukrainiečiai	6,6 2,8%	9,3 2,5%	2,5 1,2%	3,7 1,2%	prie kt. ,,	4,3 3,1%
žydai	16,3 6,9%	16,5 4,4%	4,8 2,2%	4,2 1,4%	0,8 0,8%	0,8 0,6%
latviai	0,3 0,1%	prie kt. ,,	0,2 0,1%	0,3 0,1%	0,2 0,3%	0,3 0,2%
totoriai	0,5 0,2%	0,8 0,2%	0,2 0,1%	0,3 0,1%	0,1 0,2%	0,2 0,1%
čigonai	0,2 0,1%	prie kt. ,,	0,2 0,1%	0,3 0,1%	0,0 0,0%	0,1 0,0%
kitos tautybės	1,5 0,7%	2,9 0,8%	1,1 0,5%	1,6 0,5%	3,9 4,4%	0,9 0,7%
iš viso	236,1 100,0%	372,1 100,0%	214,4 100,0%	305,1 100,0%	89,9 100,0%	140,0 100,0%

Lietuvių procentas padidėjo beveik visuose rajonuose, labiausiai Klaipėdos, Šilutės, Trakų, Jonavos, (10—8%), Molėtų, Vilniaus, Kauno, Švenčionių, Alytaus (5—3%) rajonuose. Jie 34-iuose rajonuose (iš 44) sudaro daugiau kaip 90% visų gyventojų (1959 m. — 31-ame rajone). Jų mažiau Varėnos, Širvintų, Molėtų, Jonavos — 80—90%, Ignalinos — 79,11% (1959 m. — 77%), Zarasų — 68% (66%), Trakų — 51% (43%), Švenčionių — 48% (45%), Vilniaus — 11% (6%) ir Eišiškių — 7% (6%) rajonuose. Daugiau kaip pusė lietuvių — 54,1% (1959 m. — 66,4%) gyvena kaimo vietovėse. 84,9% rusų susitelkę miestuose ir beveik 2/3 Vilniuje, Klaipėdoje ir Kaune, kur jie sudaro atitinkamai 24,5, 30,9 ir 10,5% (1959 m. — 29,4, 35,2 ir 11,6%). Dūkšte, Zarasuose, Švenčionyse, Pabradėje rusai sudaro maždaug 1/3 gyventojų. Kaimo vietovėse kiek žymesnis jų skaičius yra Zarasų, Jonavos, Vilniaus, Rokiškio, Kauno, Švenčionių ir Kelmės rajonuose. Lenkai gyvena Eišiškių — 84% (1959 m. — 85%), Vilniaus — 76% (81%), Trakų — 33% (42%), Švenčionių — 31% (35%), Molėtų, Širvintų, Ignalinos ir Zarasų — 10—14% (11—17%) rajonuose, kurių dauguma — 60,2% (1959 m. — 70,2%) susitelkę kaimo vietovėse. Vilniuje jų — 18,3% (1959 m. — 20,0%). Daugiau kaip pusė baltarusių gyvena Vilniuje, kur jie sudaro 6,5% (1959 m. — 6,2%) šio miesto gyventojų. 99,2% žydų susitelkę miestuose ir beveik tik Vilniuje ir Kaune, kur jie sudaro atitinkamai 4,4% ir 1,4% visų gyventojų (1959 m. — 6,9% ir 2,2%). Beveik pusė ukrainiečių gyvena Vilniuje. Čia jie sudaro 2,5% miesto gyventojų (1959 m. — 2,8%). Dauguma latvių gyvena Žemaitijos pasienyje su Latvija, totorių — Vilniuje. Kaune, Klaipėdoje bei kai kuriuose Alytaus ir Vilniaus rajonų kaimuose.

Daugelyje kitų sąjunginių respublikų nacionalinės sudėties pasikeitimai per aprašomąjį 11 metų didesni, negu Lietuvoje. Rusijos TFSR gyvena: rusų 82,8% (1959 m. 83,3%), totorių 3,7% (3,5), ukrainiečių 2,6% (2,9), čiuvašų 1,3% (1,2), baškirų 0,9% (0,8), mordvių 0,9% (1,0), kitų tautybių 7,8% (7,3); Ukrainos TSR gyvena: ukrainiečių 74,9% (76,8%), rusų 19,4% (16,9), žydų 1,6% (2,0), kitų — 4,1% (4,3); Baltarusijos TSR gyvena: baltarusių 81,0% (81,1%), rusų 10,4% (8,2), lenkų 4,3% (6,7), kitų — 4,3% (4,0); Uzbekijos TSR gyvena: uzbekų 64,7% (61,1%), rusų 12,5% (13,5), totorių 4,8% (5,4), kitų — 16,1% (18,0); Kazachijos TSR gyvena: kazachų 32,4% (29,8%), rusų 42,8% (43,2), ukrainiečių 7,2% (8,3), kitų — 17,6% (18,7); Gruzijos TSR gyvena: gruzinų 66,8% (64,3%), armėnų 9,7% (11,0), rusų 8,5% (10,1), kitų — 15,0% (14,6); Azerbaidžano TSR gyvena: azerbaidžaniečių 73,8% (67,5%), rusų 10,0% (13,6), armėnų 9,4% (12,0), kitų — 6,8% (6,9); Moldavijos TSR gyvena: moldavų 64,6% (65,4%), ukrainiečių 14,2% (14,6), rusų 11,6% (10,2) kitų — 9,6% (9,8); Latvijos TSR gyvena: latvių 56,8% (1959 m. 62,0%), rusų 29,8% (26,6), baltarusių 4,0% (2,9), kitų — 9,4% (8,5); Kirgizijos TSR gyvena: kirgizų 43,8% (40,5%), rusų 29,2% (30,2), uzbekų 11,3% (10,6), kitų — 15,7% (18,7); Tadžikijos TSR gyvena: tadžikų 56,2% (53,1%), uzbekų 23,0% (23,0), rusų 11,9% (13,3), kitų — 8,9% (10,6); Armėnijos TSR gyvena: armėnų 88,6% (88,0%) azerbaidžaniečių 5,9% (6,1), rusų 2,7% (3,2), kitų — 2,8% (2,7); Turkmėnijos TSR gyvena: turkmėnų 65,6% (60,9%), rusų 14,5% (17,3), uzbekų 8,3% (8,3), kitų — 11,6% (13,5); Estijos TSR gyvena: estų 68,2% (74,6%), rusų 24,7% (20,1), ukrainiečių 2,1% (1,3), kitų — 5,0% (4,0).

1970 m. gyventojų surašymas Tarybų Sąjungoje aptiko 122 tautas ir tautybes. 97 iš jų pagrindinai gyvena Tarybų Sąjungoje, o 25 — už mūsų šalies ribų. (Lentelėje mažesnės kaip 1 mln. tautos nepateiktos.) 1959 m. buvo užregistruotos 126 tautos ir tautybės, iš kurių 93 pagrindinai gyveno Tarybų Sąjungoje, o 33 — už jos ribų. 1939 m. buvo surašytos 97 tautos ir tautybės (atitinkamai

Gyventojai	Visi gyventojai		Pasikeitimas	Miesto gyventojai		Kaimo gyventojai	
	1959 m.	1970 m.		1959 m.	1970 m.	1959 m.	1970 m.
	tūkst. ir %						
lietuviai	2150,8 79,3%	2506,7 80,1%	+355,9 + 16,5%	722,9 69,1%	1150,8 73,2%	1427,9 85,8%	1355,9 87,1%
rusai	231,0 8,5%	268,0 8,6%	+ 37,0 + 16,0%	177,8 17,0%	227,6 14,5%	53,2 3,2%	40,4 2,6%
lenkai	230,1 8,5%	240,2 7,7%	+ 10,1 + 4,4%	68,6 6,6%	95,6 6,1%	161,5 9,7%	144,6 9,3%
baltarusiai	30,2 1,1%	45,4 1,5%	+ 15,2 + 50,3%	25,0 2,4%	38,0 2,4%	5,3 0,3%	7,4 0,5%
ukrainiečiai	17,7 0,7%	25,1 0,8%	+ 7,4 + 41,8%	15,5 1,5%	23,2 1,5%	2,2 0,1%	1,9 0,1%
žydai	24,7 0,9%	23,6 0,8%	— 1,1 — 4,5%	24,4 2,3%	23,4 1,5%	0,3 0,0%	0,2 0,0%
latviai	6,3 0,2%	5,1 0,1%	— 1,2 — 19,0%	2,1 0,2%	2,6 0,2%	4,3 0,3%	2,5 0,2%
totoriai	3,0 0,1%	3,4 0,1%	+ 0,4 + 13,3%	1,6 0,1%	2,3 0,1%	1,4 0,1%	1,1 0,1%
čigonai	1,2 0,1%	1,9 0,1%	+ 0,7 + 58,3%	0,9 0,1%	1,5 0,1%	0,3 0,0%	0,4 0,0%
kiti	16,4 0,6%	8,8 0,2%	— 7,6 — 46,4%	7,1 0,7%	6,7 0,4%	9,1 0,5%	2,1 0,1%
iš viso	2711,4	3128,2	+416,8	1045,9	1571,7	1665,5	1556,5

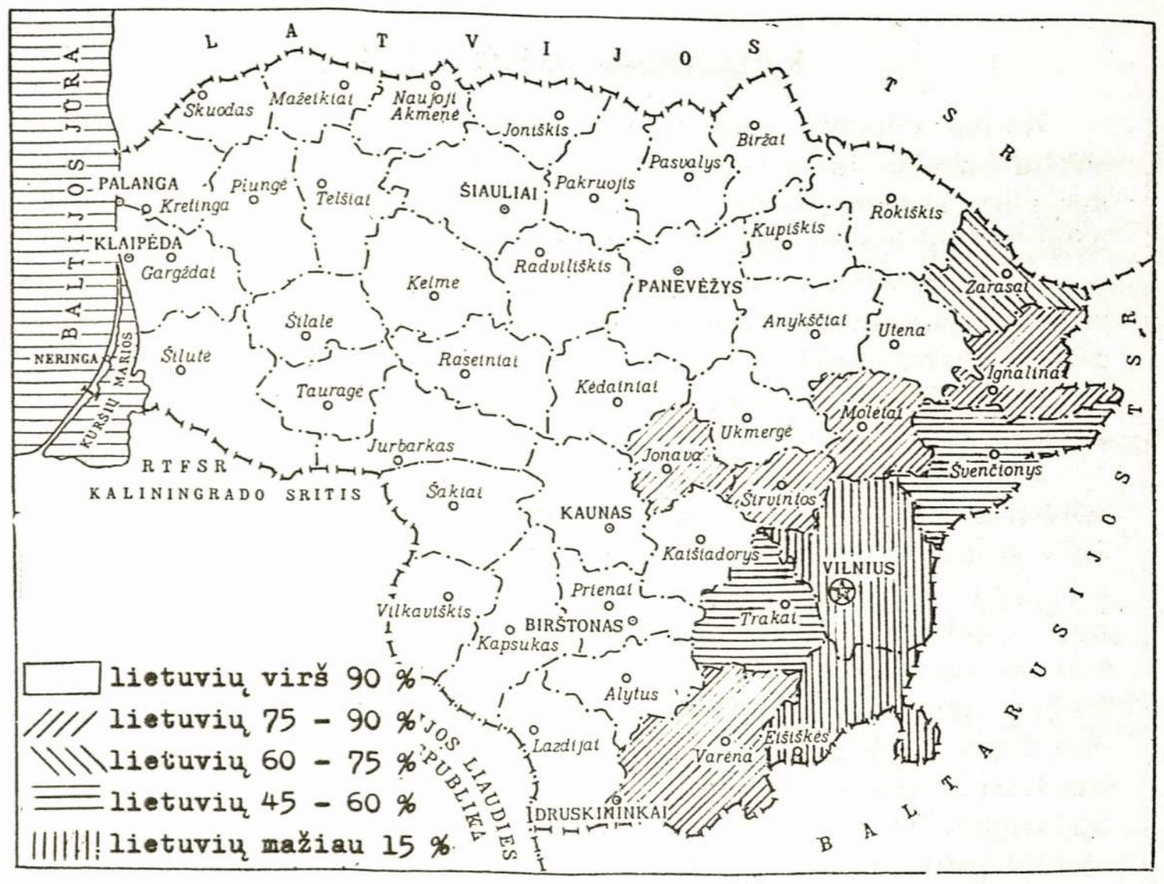

62 ir 35). Šitoks tautybių skaičiaus svyravimas daugiausia priklauso nuo surašymo duomenų apdorojimo.

Gausiausia TSRS tauta — rusai. Jie sudaro 53,4% visų šalies gyventojų (1959 m. — 54,6%). Toliau seka ukrainiečiai, uzbekai, baltarusiai. Lietuviai yra 11-toje vietoje ir sudaro 1,10% visų TSRS gyventojų (1959 m. 1,11%).

Pagrindinė TSRS gyventojų dalis — 93,9% (1959 m. 94, 3%) — gimtąja kalba nurodė savo tautos kalbą. (Lietuviai — 97,9%, Lietuvoje gyvenantys — 99,5%.) Nemaža kai kurių mažų arba labai išsisklaidžiusių tautų dalis kalba juos supančių tautų kalba. Ypač paplitusi rusų kalba. Iš viso rusų kalba yra gimtoji kalba 141,8 mln. žmonių (1959 m. — 124,1 mln.). Be to, dar 41,9 mln. žmonių rusų kalbą laiko antrąja kalba, kuria laisvai kalba. Taip kalba 35,9% visų Tarybų Sąjungoje gyvenančių lietuvių, 45,2% latvių, 29,0% estų, beveik pusė baltarusių, kazachų, trečdalis ukrainiečių, moldavų ir armėnų. Silpniausiai šią kalbą moka (10—20%) Vidurinės Azijos tautos, azerbaidžaniečiai ir gruzinai.

Gyventojų išsilavinimo rodiklį mūsų respublikoje mažina žemas vyresnio amžiaus gyventojų išsilavinimas, paveldėtas iš buržuazijos valdymo metų.

Raštingų gyventojų (9—49 m.) 1970 m. Lietuvoje buvo 99,7% (panašiai vyrų ir moterų). 1959 m. gyventojų raštingumas mūsų respublikoje buvo kiek mažesnis — 98,5%. Vadinasi, neraštingų gyventojų per 11 metų laikotarpį sumažėjo nuo 1,5% iki 0,3%. Dauguma šių gyventojų (4/5) yra neraštingi dėl ligų.

Visoje Tarybų Sąjungoje, kaip ir Lietuvoje, 1970 m. raštingi gyventojai sudarė 99,7% (vyrai 99,8%, moterys — 99,7%). 1959 m. čia raštingumas taip pat buvo truputį mažesnis: 98,5% (vyrų — 99,3%, moterų — 97,8%).

1970 m. gyventojų surašymas atskleidė ir kai kuriuos gyventojų pragyvenimo šaltinių pasikeitimus:

Gyventojai	Metai	Lietuvos TSR gyventojai %					TSRS gyventojai %
		visi	miesto	kaimo	vyrai	moterys	
dirbantieji	1959 m.	49,8	45,9	52,4	58,5	42,6	47,5
	1970 m.	49,2	54,9	43,5	53,9	45,1	47,8
valstybės išlaikytiniai	1959 m.	3,8	7,4	1,5	4,1	3,5	6,8
	1970 m.	14,4	11,5	17,3	12,2	16,3	15,2
atskirų asmenų išlaikytiniai	1959 m.	46,1	46,1	45,9	37,2	53,5	45,6
	1970 m.	36,0	33,2	38,8	33,5	38,2	36,8
kiti pragyvenimo šaltiniai	1959 m.	0,3	0,6	0,2	0,2	0,4	0,1
	1970 m.	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,2

Dirbančiųjų kiekis visų gyventojų tarpe beveik nepasikeitė: 1959 m. jie sudarė 49,8%, o 1970 m. — 49,2%. Labiau pasikeitė turinčių kitokius pragyvenimo šaltinius pasiskirstymas: atskirų asmenų išlaikytinių (įskaitant dirbančius asmeniniame pagalbiniame žemės ūkyje) procentas visų gyventojų tarpe sumažėjo 11,1% ir maždaug tiek pat padidėjo valstybės išlaikomų gyventojų (pensininkų, stipendininkų) procentas. Mat, per šį laikotarpį buvo įtraukta į darbą nemaža anksčiau dirbusių namų ir asmeniniame pagalbiniame žemės ūkyje gyventojų, visų pirma moterų, o kartu padidėjo pagyvenusių asmenų skaičius. Vis dėlto 1970 m. dirbančiųjų kiek daugiau yra vyrų, negu moterų. Žymiai pasikeitė dirbančiųjų gyventojų dalis miestuose ir kaimuose. 1959 m. dirbančiųjų daugiau buvo kaimuose, o 1970 m. — miestuose. Tai susiję su sparčiu kaimo gyventojų kėlimusi į miestus. Mat, daugiausia keliasi darbingo amžiaus žmonės.

Per 11 metų labai pakilo išsilavinimo lygis tiek Lietuvoje, tiek ir visoje Tarybų Sąjungoje:

1000 gyventojų (10 m. ir vyr.) tenka žmonių, turinčių išsilavinimą:	Metai	Lietuvos TSR					TSRS
		visi	mieste	kaime	vyrai	moterys	visi
aukštąjį	1959 m.	16	36	3	19	14	23
	1970 m.	35	61	8	38	32	42
nebaigtą aukštąjį	1959 m.	9	19	3	9	9	11
	1970 m.	14	22	5	14	14	13
vidurinį specialųjį	1959 m.	30	54	15	27	32	48
	1970 m.	58	84	31	51	64	68
vidurinį bendrąjį	1959 m.	41	84	13	40	42	61
	1970 m.	78	128	26	72	83	119
nebaigtą vidurinį	1959 m.	136	213	87	142	131	218
	1970 m.	197	249	144	226	172	241
Iš viso su aukštuoju ir viduriniu (baigtu ir nebaigtu)	**1959 m.**	**232**	**406**	**121**	**237**	**228**	**361**
	1970 m.	**382**	**544**	**214**	**401**	**365**	**483**

Taigi miesto gyventojų išsilavinimo lygis daug aukštesnis, negu kaimo gyventojų. Aukštąjį mokslą baigusių žmonių kaimuose labai maža. 1970 m. iš kiekvieno 1000 kaimo gyventojų (10 m. ir vyresni) su aukštuoju mokslu tebuvo 8 (1959 m. — 3), tuo tarpu miestuose — 61 (1959 m. — 36) žmogus. Skirtumas tarp vyrų ir moterų išsilavinimo nedidelis, tačiau 1959 m. jis buvo dar mažesnis. Skirtumą tarp vyrų ir moterų išsilavinimo nulėmė didesnis (o per 11 metų dar padidėjęs) vyrų, turinčių nebaigtą vidurinį mokslą, skaičius palyginti su moterimis. Tuo tarpu su viduriniu išsilavinimu (tiek bendruoju, tiek ir specialiuoju) daugiau moterų. Su aukštuoju išsilavinimu vyrų truputį daugiau, negu moterų.

Lietuvos gyventojų išsilavinimas per 11 m. sparčiau augo, negu visose kitose respublikose. Ir vis dėlto, Lietuvos gyventojų išsilavinimo lygis 1970 m., panašiai kaip ir 1959 m., atsilieka ne tik nuo sąjunginio lygio, bet netgi yra žemiausias visų sąjunginių respublikų tarpe. Ypač didelis šis skirtumas tarp Lietuvos ir aukščiausią išsilavinimo lygį turinčių respublikų: Gruzijos, Latvijos, Armėnijos ir Estijos. Šiose respublikose iš kiekvieno 1000 gyventojų (10 m. ir vyr.) su aukštuoju ir viduriniuoju (įskaitant ir nebaigtą vidurinį) mokslu buvo atitinkamai 554, 517, 516 ir 506 žmonės, o Lietuvoje — tik 382, Moldavijoje — 397, Tadžikijoje — 420. Visoje Tarybų Sąjungoje 1970 m. rodiklis buvo 483, o 1959 — 361.

Petras Gaučas, *Mokslas ir gyvenimas*, 1971, nr. 6.

„DRAUGAS" IR „TIESA"

PORNOGRAFIJA IR KOMUNIZMAS

Išeivijoje netrūksta žmonių, kurie dedasi komunizmo žinovais. Kaikuriems iš tokių „žinovų" viskas komunizme aišku ir suprantama pagal labai paprastą taisyklę: kas tik pasaulyje darosi bloga — tai komunistų darbas.

Erotiniais klausimais komunistinių kraštų viešoji laikysena šiuo metu yra pati puritoniškiausia. Pornografija tenai griežtai draadžiama, cenzūra labai veiksminga, o ir ideologinėje propagandoje stipriai pabrėžiama, jog pornografija kaip biznis tėra tik išsigimstančio kapitalistinio pasaulio apraiška.

Vilniaus universiteto kompartijos istorijos specialistui S. Lazutkai teko uždavinys „duoti atkirtį" kaikuriems išeivijos komunizmo žinovams, tvirtinantiems, jog pornografija Vakarų pasaulyje plinta dėka komunistų pastangų. Šis, komunistinę nekaltybę ginantis straipsnis nežymiai sutrumpintas, imtas iš rugpiūčio 29 d. Tiesos.

Moralės smukimas Vakarų pasaulyje yra neginčytinas, kelia susirūpinimą daugeliui buržuazinės visuomenės atstovų.

Gal ryškiausiai didėjantis buržuazinės visuomenės amoralumas matosi pornografijos industrijos, masinės erotikos stiprėjime. Jeigu Vakarų Europoje šią industriją galima laikyti klestinčia, tai Jungtinėse Amerikos Valstijose ji pergyvena bumą. Kaip pažymi Italijos laikraščio „Tempo" korespondentas Guido Vergani, atskirais atvejais pornoprodukcija JAV duoda pelną iki 10.000 proc.

Negalima nematyti, kad puritoniški Amerikos sluoksniai yra įsiutę, jie protestuoja prieš pornoprodukcijos plitimą. Tačiau dauguma gyventojų „tylinti dauguma" — žmonės visiškai respektabilūs — vartoja pornografiją. Kaip matosi iš sudarytos dar prezidento Džonsono komisijos, kuriai buvo pavesta ištirti šį reikalą, 85 proc. amerikiečių — vyrų ir 70 proc. moterų „yra patys patyrę" pornografijos įtaką.

Ne geresnė padėtis ir Vakarų Europoje. Nuo 1970 metų rugsėjo 18 dienos Vakarų Vokietijoje panaikinta cenzūra pornografijos leidiniams, dar anksčiau tai padaryta Danijoje, Anglijoje, Olandijoje. Čia pornografija tapo masinės kultūros neatskiriama dalis. Vadinasi, šių šalių vyriausybės atsisakė nors kiek kontroliuoti pornoprodukcijos biznį.

Aišku, tai nereiškia, kad visi šių šalių žmonės sutinka su tokia politika arba jai pritaria. Pavyzdžiui, JAV organizuojami ištisi kryžiaus žygiai prieš „pornografinę kiaulystę", kongresui pateikta daugiau 200 įstatymų projektų pažaboti amoralumo plitimą.

Į šį žygį įsijungė ir lietuviškas klerikalų Čikagoje leidžiamas laikraštis.

Tačiau visi šie žygiai mažai ką padeda, pornobiznis ir toliau klesti todėl, jog kovojama ne prieš blogybės šaknis.

Savaime iškyla klausimas, kur glūdi šio reiškinio priežastys, kas kaltas dėl užliejančios Vakarų pasaulį erotikos bangos. Atsakyti į šį klausimą bando žymūs sociologai ir moralistai, nagrinėja šį reiškinį

ištisi institutai. Tačiau rezultatai, atrodo, nelabai džiuginantys, nes pornografijos banga ir toliau stiprėja.

Tuo labiau žmonija turėtų būti „dėkinga" minėtam kunigų laikraščiui, kuris pirmas nurodė šios žmogų žeminančios šlykštybės „tikrąją priežastį".

Pasirodo, visa bėda... komunistinėje propagandoje.

Tiesa, tūlas Pr. Gr. straipsnyje „Komunistiniai nuodai skverbiasi pamažu" pripažįsta, kad socializmo šalyse pornografijos produkcijos „neįmanoma rasti", kad šių šalių žmonės „savo jaunimą mėgina išsaugoti" nuo erotikos nuodų, tačiau „laisvojo pasaulio" jaunimu jie visai nesirūpiną ir net mėginą moraliai jį smukdyti.

Bet paklausykite tūlo Pr. Gr.: „Komunistiniuose kraštuose beveik neįmanoma rasti pornografinių leidinių. Tuo tarpu tiek tuose kraštuose, kuriuose tiek spausdiniai leidžiami, tiek tuose, kuriuose draudžiami, pornografija randa kelius pasiekti jaunimą ir net vyresniuosius tokiais kanalais, kurių nepajėgia sukontroliuoti vyriausybės ir policija. Šaltinių beieškant, taip pat susekta, kad jų pradžia yra komunistiniuose kraštuose, kurie savo jaunimą mėgina išsaugoti, o laisvųjų kraštų jaunimo laisvę panaudoti jų pačių moraliniam smukdymui". Matote, skaitytojau, kaip viskas paprasta.

Mums lieka tik stebėtis: koks „įžvalgus" tas Pr. Gr. ir koks „išmintingas" laikraštis, paskelbęs pasauliui šią naujieną! O tai iš tikrųjų naujiena! Net ir buržuaziniai sociologai nebuvo taip įsigilinę į šią problemą. Dažniausiai jie ieškodavo moralinio pakrikimo priežasčių pačioje kapitalistinėje visuomenėje. Štai praėjusių metų pabaigoje laikraštyje „Pari matč" pornografijos plitimo sąlygas kapitalistiniame pasaulyje nagrinėja prancūzų rašytojas Žanas Ko. Jis nurodo, kad pornografijos produkcijos plitimo priežasties reikia ieškoti „tipiškuose mūsų visuomenės prieštaravimuose". Pats kapitalizmas, kurio aukščiausias interesas yra ne žmogus, o pelnas, skatina pornografijos klestėjimą, nes jos industrija dabartinėmis sąlygomis yra nepaprastai pelninga. JAV 1969 metais sekso industrija davė du milijardus dolerių pelno, o 1970 metais — 25 procentais daugiau. Danijoje pornografija leido biznieriams ištraukti iš seksoprodukcijos vartotojų kišenių 75 milijardus senų frankų per metus. Panaši padėtis ir kitose „laisvojo pasaulio" šalyse.

Štai kur reikia ieškoti „pornografinių kiaulysčių" priežasčių! Tačiau skaitytojas gali paklausti, o kodėl būtent pastaraisiais metais ši „kiaulystė" pasidarė masinė, kodėl vyriausybės ir valdantieji sluoksniai praktiškai atsisakė priešintis jai, o kai kur ją net ir skatina.

Čia norėtume į pagalbą pasitelkti Vakarų Vokietijos laikraštį „Di velt", kuriame literatai Edgaras Mertneris ir Herbertas Malnušas charakteringai pavadintame straipsnyje „Pornografija ir fašizmas" nurodo, kad abu šiuos reiškinius gimdo tos pačios socialinės sąlygos, būtent — kapitalizmo visuotinė krizė, žmogaus dehumanizavimas. „Dabartinė pornografija, — rašo jie, — žengia fašistinės ideologijos pėdomis. Jų principinis gimininguma pasireiškia žmogaus pavirtimo dvasiškai impotentišku individu procese". Siekdami sukurti socialiai indiferentišką individą, ir fašizmas, ir pornografija paneigia žmogaus dvasios pasireiškimą, išsilavinimą, filosofiją, religiją, meną, t. y. visa, ką mes vadiname kultūra".

Pirmiausia, reikia, kad visas pasaulis suprastų komunizmo pavojų. „Šiandien komunizmas, — rašo tūlas Pr. Gr., — dažnai nelaikomas pavojingu net tokių komunistinei Rusijai artimų kraštų kaip Vokietija, Prancūzija ar Švedija, nors jo grėsmė tiems kraštams yra aiški". Daug anksčiau senatorius Makartis skelbė komunizmo pavojų, o Pr. Gr. tik palaiko ir tęsia senatoriaus tradicijas. Antra, anot Pr. Gr., komunizmas pavojingiausias „dvasinėje, moralinėje, socialinėje ir idėjinėje srityse". Todėl kaip tik čia ir reikia sutelkti visas antikomunistines jėgas, čia griauti komunizmą. Ir svarbiausia, reikia ne tik neigti komunizmą, nes neigimas idėjų nesugriauna", o „reikia parodyti pozityvius siekimus, reikia skelbti patrauklesnius ir aiškesnius šūkius...", „prieš jį (komunizmą — red.) pastatyti dvasinį ir moralinį iškilimą bei norą padėti skriaudžiamajam artimui".

Tačiau, kaip prisipažįsta Pr. Gr., „kaip tik to labiausiai ir stokoja suskilęs Vakarų pasaulis". Čia autorius visai teisus, tačiau neoriginalus. Taip kalbėjo jau daugelis kitų. Praėjo daug laiko, kai buržuaziniams ideologams buvo iškeltas uždavinys sukurti patrauklesnę antikomunistinę socialinę teoriją, tačiau reikalai nė kiek nepasistūmėjo į priekį. Atvirkščiai, metai iš metų vis gilėja buržuazinės ideologijos krizė, ši ideologija darosi vis bejėgiškesnė.

Stasys Lazutka

(Imta iš TIESOS, 1971.VIII.29 numerio)

SUSIPAŽINIMUI: JONAS AVYŽIUS

Neseniai okupuotoje Lietuvoje buvo paskirstytos Respublikinės premijos. Literatūros srityje ši premija teko Jonui Avyžiui už romaną „Sodybų tuštėjimo metas“. Prieš keletą metų J. Avyžiaus romanas „Kaimas kryžkelėje“ irgi laimėjo Respublikinę premiją. Pakartotini laimėjimai šį palyginus dar jauną beletristą netik išskiria iš netaip gausių šiandieninių gimtojo krašto prozininkų, bet kartu jį rodo esant savo kūrybinio pajėgumo viršūnėse.

Jonas Avyžius, gimęs 1922 m. Medginų k., Joniškio vals., Šiaulių apsk. Eiliuoti pradėjęs dar pradžios mokykloje. Lankydamas Joniškio gimnaziją, literatūros vakaruose jau ėmė reikštis ir su proziniais bandymais. 1938 m. periodinėje spaudoje pasirodė pirmieji J. Avyžiaus rašiniai.

Pirmasis apsakymų ir apybraižų rinkinys „Pirmosios vagos“ buvo išleistas 1948 m. Po to veik kasmet pasirodydavo jo smulkiosios prozos rinkiniai, kurių didesnė dalis buvo skirta mažiesiems skaitytojams. Dėmesio ir pripažinimo susilaukė romanu „Kaimas kryžkelėje“ (1964), kalbančiu apie ankstyvesniųjų pokario metų ūkininkų pirmuosius žingsnius kolūkiuose. Nevien savo kritiškesniu požiūriu, sugebėjimu atidengti netik socialistinės santvarkos dorybes bet ir ydas, o ir literatūriniais privalumais, šis romanas aiškiai išsiskyrė iš ligtolinės tenykštės prozos veikalų, ir J. Avyžius iš karto užėmė pirmaujančią poziciją naujųjų krašto prozininkų tarpe. Dėl drąsaus ir atviro tikrai slidžios tematikos traktavimo, „Kaimas kryžkelėje“ buvo viena iš nedaugelio knygų plačiau paminėtų ir mūsų egzilinėje periodikoje.

J. Avižiaus veikalų siužete vyrauja kaimas. Jis rašo realistiniu stilium, sakytum, tęsdamas Valančiaus, Žemaitės, Vaižganto, o taipgi P. Cvirkos ar J. Baltušio tradicijas, iš jų išsiskirdamas gilesniu požiūriu į žmogų, šiandien slegiamą ir laužomą žymiai sunkesnių ir skaudesnių problemų. J. Avyžiaus romanai pasižymi žodingumu, veikėjų gausumu ir spalvingumu, jų dialogų sodrumu ir natūralumu, o taipgi neeiliniu sugebėjimu vystyti intrigą. Visi jo romanai susilaukė bent poros dešimttūkstantinio tiražo laidų, buvo išversti į rusų ar kitas kalbas.

Su J. Avyžiaus kūryba skaitytoją išsamiai supažindins čia spausdinama jo paskutinio, šįmet premijuoto romano recenzija.

„SODYBŲ TUŠTĖJIMO METAS“

ROMANAS KOKIO DAR NETURĖJOME

Prieš porą metų Ohio State universitete įvykusios I-sios Pabaltijo literatūrų konferencijos metu viename simpoziume apie dabartį ir ateities perspektyvas, berods, prof. Mardi Valgemae, estas, prasitarė, jog okupuotos Estijos rašytojai šiandien jau žymiai drąsiau, išsamiau ir net objektyviau kelia skaudžiąsias savo tautos netolimos praeities tragedijas (įskaitant pirmąjį bolševikmetį, trėmimus, hitlerinę okupaciją ir ankstyvųjų pokario metų partizanines kovas), negu rašytojai, gyveną laisvajame pasaulyje. Toksai teigimas iš karto pasirodė perdaug status, perdėtas ir stebinantis savo staigumu. Tačiau, mintyse perbėgus paskutiniųjų kelių metų mūsiškę egzilinę ir gimtojo krašto literatūras, su nuostaba teko pripažinti, jog ši esto kritiko pastaba tolygiai tinka ir mūsuose besireiškiančioms tendencijoms nusakyti.

Perskaitęs 1970 metų gale Vilniuje „Vagos“ leidyklos išleistą Jono Avyžiaus romaną *Sodybų tuštėjimo metas* (prieš kurį laiką *Pergalėje* spausdintose ištraukose jis vadinosi *Antplūdis*), apimantį vokiečių okupacijos laikotarpį, atsiverčiau egzilinės literatūros bibliografiją, pateikiamą kritikos straipsnių rinkinio *Lietuvių literatūra svetur, 1945-1967* gale. Ar žinote keli mūsų egzilų rašytojų romanai kiek plačiau paliečia šį laikotarpį? Jiems suskaityti pakaktų vienos rankos pirštų. O jeigu žodį „plačiau“ pakeistumėm „drąsiau“, „išsamiau“, „objektyviau“ ar kitokiu epitetu, nusakančiu autoriaus daugiau perspektyvinį, atitrauktą, neužangažuotą požiūrį, reikėtų prisipažinti, jog tokio iš viso, neturime. Kodėl? Gal būt dėl to, kad mes, vokiečių okupacijos tiesioginėje pasėkoje atsidūrę Vakarų pasaulyje, Vokietijoje ilgiau ar trumpiau „pasisvečiavę“ (tuo anaiptol nenoriu tarti „pasitraukę, kaip vokiečių bendraminčiai ar bendradarbiai“, nes tokių tebuvo mažuma), dėl įvairiausių priežasčių objektyviai ir atvirai nebepajėgiame ar net nenorime šio laikotarpio vaizduoti ar vertinti. Taigi, tam tikra prasme mūsų žvilgsnis į šį laikotarpį, kad ir nevaržomas išoriniai, yra neišvengiamai šališkesnis, negu krašte likusių lietuvių kūrėjų, nežiūrint to, kad tenykščių žvilgsnis dargi yra išorinių jėgų kreipiamas į vieną pusę.

TURINIO APYBRAIŽA

J. Avyžiaus romano veiksmas vyksta 1941-1943 metais. Maždaug liepos mėnesio vidury, vos frontui praūžus, į Kraštupėnus grįžta Gediminas Džiugas, jaunas istorijos mokytojas ir poetas, nuo prieškarinių trėmimų besislapstęs saugesniame užkampyje pas savo tetą. Buvęs jo gimnazijos laikų draugas, vėliau — valsčiaus raštininkas Adomas Vainoras, dabar įsitvirtinęs policijos nuovados viršininko poste, kviečia Gediminą aktyviai jungtis naujos valdžios tarnybon. Gediminas į vokiečių atneštą santvarką, tada dar nepriklausomybės iliuzijomis nuspalvintą, žiūri skeptiškai: „...Vakar mus kurstė tarp savęs piautis vieni, šiandien—kiti. Ir tie, ir anie šaukia išvadavę Lietuvą, o rezultatas? Keletas tokių išvadavimų — ir nebeliks tautos“ (18). Adomas savo pozicijoje irgi jaučiasi teisus: „... Gal būt vokiečiai ne geresni už rusus, bet geresni už Mariaus gaują, kuri pardavinėjo mus rusams.“ (18) Marius Nemunis, Kraštupėnų valsčiaus Vykdomojo komiteto pirmininkas, nepatikrintomis žiniomis yra žuvęs besitraukdamas su rusų kariuomene. Dėl meilės Mariui, Adomo sesuo Akvilė (kadaise Gedimino slaptai mylėta) yra priversta apleisti savo tėviškę ir prisiglausti pas Džiugus.

Adomas Vainoras, pradžioje matomai galvojęs užimamoje pozicijoje galėsiąs tautiečiams pasitarnauti, yra vis giliau klampinamas į okupantų vykdomas niekšybes, belaisvių ar žydų žudymus, įtariamųjų lietuvių kankinimus ar likvidavimus, kol neujučiomis nebeatšaukiamai tampa Gestapo viršininkų įrankiu, kuriam kelio atgal jau nebėra. („Matote, anksčiau aš jaučiausi nepilnavertis, o šiandien mudu lygūs, ponas Dangeli. Nuo tos nakties, kai padėjau jūsų žmonėms sušaudyti penkis šimtus beginklių...“ — 357). Didele dalimi dėl užimamos vietos, Adomas susigrąžina ir veda jau gimnazijoje mylėtą Mildą, kurios vyras, buvęs miestelio burmistras Beržėnas yra bolševikų ištremtas į Sibirą. Milda, prasiskolinusių mažažemių duktė, kadaise svajojusi ištekėti už Adomo ir to nepasiekusi tik jo motinos kietosios Katrės (pravardžiuojamos Pypkiore) užsispyrimo dėka, ilgainiui ima šlykštėtis savo naujuoju vyru ir jo darbais. Ji net nusikrato jų meilės vaisiumi: „Aš sunaikinau neprinokusį vaisių (...) Vieną negimusį, kai tuo tarpu tūkstančius sveikų žmonių tavo draugai sukišo po žeme“. — 151). Milda įsimyli Gediminą tikru ir vieninteliu jausmu, jam pilnai atsiverdama, išpasakodama savo išgyvenimus ir lūkesčius, santykius ne tik su Beržėnu ar Adomu, bet ir Gestapo viršininku Dangeliu:“...Nereikėjo tekėti, jau matau, kad blogai padariau. Nei už vieno, nei už kito. Reikėjo laukti, kantriai laukti, kaip kartą įtūžęs pasakė Adomas. Tik, žinoma, laukti ne jo, Adomo, o meilės. Tavęs, Gedmi! Aš paskubėjau penkeriais metais, mano mielas, bet, žinok, tada buvau nepažinusi tikrosios meilės, nesupratau, kodėl žmonės žudosi dėl jos, neapkenčia, aukojasi, pagaliau kantriai laukia metų metus ir jaučiasi su kaupu atlyginti, jeigu ji aplanko juos vienai dienai.“ (393) Gediminas jai atsako tuo pačiu jausmu: „...Aš myliu tave, Milda. Tokią, kokia esi. (...) aš negaliu praeiti pro skęstantį žmogų, neištiesęs jam rankos... Tu graži, bet, žinok, sielos žaizdos, kaip jos bepūliuotų, mane jaudina labiau už išorinį grožį.“ (393)

Akvilė, įsitikinusi Mariaus žuvimu, o, be to, sūnui gimus, ieškodama pastovesnės užuovėjos, išteka už ją senokai įsižiūrėjusio vienturčio ūkininko Felikso Keršio, nors ir Mariaus praradimą ji sunkiai išgyvena: „Aš nesmerkiu jo, kad nepasiliko, bet negaliu atleisti, kad mane paliko. (...) Tada aš be baimės būčiau atkišusi kaktą ir žuvusi kartu su juo.“ (94) O Marius Nemunis, išsisukęs iš nekartą jį tykojusios mirties nagų, slapčia sugrįžta į gimtąjį Lauksodį, susisiekia su gyvais išlikusiais idėjos draugais. Jo tikslas — užfrontės partizaninę veiklą organizuoti. Marius žino, kad jų žygiai gali užtraukti nelaimę vietos gyventojams, bet jaučia pareigą juos vykdyti. („Provokuoti priešą, kad lėktų niekuo nekaltos galvos — žiauru, jis tai suprato, tačiau pateisino, kaip neišvengiamą blogybę.“ — 444), Nuogąstavimai skaudžiai pasitvirtina, jo sukurstytiems rusų karo belaisviams organizuotai pabėgus iš dvaro ir apylinkės ūkininkų, kur jie buvo vokiečių paskirstyti ūkio darbams.

Savo gimtąjį lizdą Marius randa išdraskytą: už slaptą žyduko priglaudimą vokiečiai išdaiginę tėvus; sesuo Genutė esesininkų išprievartauta ir pasikorusi, negalėdama pakelti gėdos; kita sesuo, Julytė, tragedijos pasekmėje išprotėjusi ir prisiglaudusi pas Keršius... Mariaus vadovaujami partizanai įvilioja į spąstus Nemunius vokiečiams išdavusį apylinkės seniūną Kučkailį ir Adomą Vainorą, suruošdami jiems teismą vokiečio repatrijanto fon Dyzės valdomame dvare. Kučkailis pakariamas, bet Adomui pasiseka pabėgti. Užaliarmuotiems vokiečiams apsupus dvarą, Marius taipgi, nors ir sužeistas, pasprunka. Po ilgo klaidžiojimo ir slapstymosi jis atsiduria Keršio daržinėje, kur, nustebusios Akvilės slaugomas, išsigydo. Feliksas, kad ir nekęsdamas Mariaus, jo vokiečiams neišduoda: „Ag jau ne, aš to nedarysiu! Gal vokiečiai mus visus... Bet Dievas ir žmonės žinos, kad Keršio rankos buvo mėšlinos, žemėtos, tik ne kruvinos...“ (517)

Dangelis, įtūžęs dėl Mildos pasipriešinimo jo amantiškoms atakoms, jos bute atradęs Adomo draugo Sargūno įduotą antinacinės literatūros pakietėlį, leidžia suprasti įtariąs Gediminą ir ketinąs su juo atsiskaityti. Milda, besiruošiančią eiti pas Dangelį ir bet kokia kaina gelbėti Gediminą, užtinka ką tik nuo kilpos pabėgęs Adomas. Beprotiško pykčio priepuolyje jis Mildą pasmaugia, patsai netrukus išprotėdamas.

Gediminas patenka į Mildos namuose laukiančio vokiečių saugumo nagus. Dangelio tardomas, jis išgyvena visą sadistiškiausių kankinimų košmarą, tačiau yra paleidžiamas, tikintis jo pėdomis atsekti antinacinių rezistentų branduolį. Po ilgų, giliais dvasiniais išgyvenimais ir kančiomis persunktų klajonių, atpažinęs ir nudobęs jį sekantį Gestapo agentą, Gediminas atsiranda pas Mariaus bendrininką Putrimą ir prašosi suvedamas su komunistų pogrindžiu. Putrimas atsisako, leisdamas suprasti, kad, kartą perėjęs gestapo tortūras, Gediminas nebėra patikimas. Nepasitikėjimu giliai įsižeidusiam Gediminui jis atsako: „Ne, Gediminai, aš toks pat, tik laikai kitokie, po skersvėjais, ypatingi laikai. Tokiais laikais žmogus nenorėdamas imi ir pasuki nematytą veido pusę į dienos šviesą. Kas gerąją, kas blogąją...“ (592) Kur tada? — „...Kur jisai, šitas nuošalus žemės kampelis ugnimi liepsnojančios planetos rutulyje“, kuriame dar būtų prisiglausti viską praradusiam, begalinių kančių sulaužytam žmogui?

„...Nebekvepia dūmuotų gimtųjų pirkių šiluma. Miškas stovi priešais, atstatęs plačią krūtinę. Įkvipęs sakais ir pūvančių lapų trunėsiu. Žalias brolis, svetingai išskėtęs dosnias rankas. Žvėrių ir paukščių viešpatijos karalius, kurio valdose užtenka vietos ir žmogui.“ (594)

Kiek smulkiau atpasakodamas romano turinį, norėjau skaitytojui sudaryti nors paviršutinišką vaizdą tos plačios drobės, kurią šiuo šešių šimtų puslapių apimties romanu yra sau apmetęs rašytojas Jonas Avyžius. O tepajėgiau paminėti vos keleto veikėjų gyvenimų pačius svarbiausius takus ar posūkius. Vos tik keleta iš tikrai gausios ir spalvingos plejados, atstovaujančios netik skirtingas kartas, socialinius luomus, visuomenines padėtis, bet ir skirtingas pažiūras, įsitikinimus, ideologijas, atsidūrusias kryžminėje sunkiausių bandymų ugnyje, kur jos kristalizuojamos, grūdinamos, perlydomos ar sunaikinamos kartu su žmogumi, kovojančiu dėl savos vietos pasaulyje ar savosios individualybės išlaikymo.

PAGRINDINIAI VEIKĖJAI

Pagrindinis romano veikėjas Gediminas Džiugas, nepriklausomybės laikais buvęs nuoširdus patriotas, universitete priklausęs „jaunalietuviškai studentų korporacijai“ (80), tautą žlugdančios tragedijos pasėkoje savo dvasioje palaipsniui darosi vis skeptiškesnis visoms kraujo aukos reikalaujančioms ideologijoms:

— *Mano idėja be ideologijos, ji nereikalauja galvos,* — *Gediminas dygiai susijuokė.* — *Jūs manote, kad vienus reikia išpiauti, norint sau pasidaryti vietos, o aš galvoju, tegu kiekvienas gyvena, kaip išmano, žemės ir dangaus visiems užteks. Buvo tautininkai* — *vienus nušluoti, atėjo bolševikai* — *kitus, vokiečiai* — *visus šalyn iš kelio, kas ne vokietis. Ateis dar viena valdžia, sakysim jūsų, vėl šienaus galvas, kimš į kalėjimus ir darbo stovyklas. Kodėl aš turiu prisidėti prie beprasmiško miško retinimo? Aš pats sau medis, pats eigulys.* (175)

Gedimino kritiškumas jį stumia į pasyvumą. Jo paties darbas jam atrodo beprasmiškas, nes, juk, „istorine tiesa... (Cha-cha-cha!) Tai universalus batas, kurį kiekviena ideologija pritaiko savo kojai“, kada „nieko nėra svarbesnio žmogaus gyvenime, kaip mokėti dorai pragyventi dieną.“ (194) Matydamas, jog jo paties savo mokiniams skiepyta „istorinė tiesa“, ne tik teisina, iškelia, bet ir ugdo žmogžudžius, jis stipriai pergyvena savo bejėgiškumą: „...Vabalas, repliodamas per akmenį. Galvoja pramynęs taką kitiems, bet jeigu atsigręžtų... Aš tik atsigręžiau, Milda. Jokio tako nėra. O jeigu būtų, tai ne į tą pusę.“ (215) Pajutęs, kad „senieji stabai, kuriems meldėsi iki šiol, buvo sugriuvę“ (320), ir nepajėgdamas įtikėti naujaisiais, Gediminas bando išlikti sau žmogumi, užsidarydamas savo kiaute, tačiau ir tai nė nusiraminimo, nė pasiteisinimo neatneša: „...Norėdamas žmogus visada atrandi kuo pasiteisinti, bet kartą ateina laikas, ir pamatai, kad visa tai tik nesąmoningas savęs apgaudinėjimas“ (395):

— *...Kartais pavydžiu tokiems žmonėms, kurie ramiausiai užmuša kitą ir turi kuo pasiteisinti, paklausti, kodėl taip padarė. „Tėvynės priešą nudėjau. Niekšą, žmogžudį...“ O tas tėvynės priešas, jeigu prisikeltų ir suvarytų apkabą į savo budelį, argi ne tais pačiais motyvais paaiškintų jį paklojęs? (513)*

— *...Vienintelis pastovus kūrinys žemėje* — *žmogus, nors ir jis keičiasi. Tačiau tos dvasios ypatybės, kurios skiria žmogų nuo gyvulio ar žvėries, gyvuos, kol gyvuoja žmonija. Aš lenkiuosi tik šiai vėliavai, Mariau. Kaip rodo istorija ir mūsų laikų patyrimas, daugelis ją sutrypė vardan netikrų dievų, bet kodėl aš turiu nueiti jų keliais?* (515)

Gestapo kankinimų kamerose Gediminas suvokia, kad, egoistiškai užmerkdamas akis kito žmogaus kančiai, jis praranda savo žmogiškąją vertę, kurią išlaikyti tegalima tik aktyviai pasipriešinant žmogaus žudikams, aktyvia pastanga tam kenčiančiam žmogui padėti. Nesugebėjimas niekur pritapti Gediminą padaro tragiškiausia romano figūra, nuolat išgyvenančią kadaise savo tėvui tartų žodžių skaudų teisingumą: „Tikrai, tėve, kartais atrodo, kad šiais laikais būti laimingu — nusikaltimas.“ (395)

Užsidarymas savame kiaute iš tikrųjų iš Gedimino nereikalauja ypatingų pastangų. Jo neutralumas ir kritiškumas kelia griežtai ideologiniai susiskirsčiusios visuomenės nepasitikėjimą, taikliai nusakomą Adomo lūpomis:

— *...Bet atvirai tau pasakysiu, drauge li, kad aš labiau suprantu rusus, kurie bėga į miškus, dedasi prie banditų ir muša vokiečius, negu tave... Po velnių, geriau jau tylėtum, neteisdamas kitų! Tam, kas neverda košės, nėra ko nurodinėti, kiek pridėti druskos.“ (175).*

Adomas Vainoras, kaip vyriausias sūnus tėvų numatytas ūkio paveldėtoju, bet iš tikrųjų nuo pat mažens daręs viską, „kad tik iš namų, iš tos purvynės, kad tik greičiau!“, „su vargu penkias klases išstūmęs, paskutinėje užsibuvęs net dvejis metus“ (155), netikėtai atsidūręs visada siektą savarankiškumą užtikrinančioje kėdėje, bent pradžioje savo padėties teikiamais vaisiais mėgaujasi be didesnių skrupulų. Supratęs, jog tie vaisiai yra perkami kitų žmonių krauju („...Per tuos penkiolika mėnesių mūsų žemė sugėrė nemaža lietuviško kraujo, kuris ateityje būtų labai pravertęs. Mes persistengėme, ponas Dainiau“ — 150) jis nebeturi nė jėgų, nė valios viso atsisakyti, „išeiti ir niekada negrįžti“. Svetimųjų planuojamų niekšybių vykdymą jis bando teisinti likimu, istorine neišvengiamybe („Bet ar jis vienas? Juk neprašė, kad tėvai paleistų jį į šį baisiai sutvarkytą pasaulį. Kad ateitų rusai, po jų vokiečiai, suknistų gyvenimą, kaip kiaulės svetimą daržą, į kurį gėda pažiūrėti... Tebebūtų senoji valdžia, dirbtų sau valsčiuje raštininku. Ir Beržėnas tebesėdėtų savoje vietoje ir Milda.“ — 373), tačiau sąžinės balsas nesileidžia apgaunamas naivokai pigiais argumentais ar paskandinamas alkoholyje... Iš kitos pusės, betgi, Adomas savo prisiimtą vaidmenį sąžiningai vaidina iki galo, vidinei kovai labai retai teleisdamas prasimušti pro stropiai ją dengiantį išorinį fasadą, nesudrebinamą nė Mariaus ir jo partizanų paruoštos kilpos akivaizdoje: „Viskas, kas man dar liko, tai vyriškai numirti“:

— *...Kieno vardu teisi žmones? Aš nepripažįstu jokios tarybų valdžios. Man tėra viena teisėta valdžia* — *nepriklausomos Lietuvos valdžia. Ji kol kas Amerikoje, bet mano tauta čia, savo namuose. Aš tarnauju savo tautai...*

— *...abu priklausome skirtingiems šeimininkams. Galėjome pasirinkti aukso vidurį, kaip Gediminas, na, ką padarysi, kad neišėjo... Bet aš nesigailiu, kad nuėjau tarnauti Hitleriui. Vis dėl to kultūringo pono rūmuose maloniau, negu nusigyvenusio mužiko. (387)*

Tiek Gediminas, tiek ir Adomas pirmuosiuose romano puslapiuose autoriaus pristatyti savaimingais ir pakankamai nusistovėjusiais charakteriais, skaitytojui, sakytum, atskleidę savo skirtingų pažiūrų kortas, tuo dar neišduoda savo tolimesnių ėjimų. Pirmiausia, jie nėra vienintelia šio žaidimo lošėjai, o ir atskleistos pažiūros tesudaro tik dalį visos kortų kaladės. Žaidiman įstojant ir išstojant kitiems partneriams, atverčiamos naujos kortos, besikeičiančios pažiūros, diktuojančios nenumatytus ėjimus. Veik visi svarbesnieji romano veikėjai nuolat įgauna naujų bruožų, kartais papildančių, o kartais ir visai uždengiančių senuosius. Veikėjai skaitytojo akyse stojasi augančiais medžiais, natūraliai veikiamais aplinkos, bet besiformuojančiais iš vidaus. Kiekvienas savo viduje nešiojasi ir gėrio, ir blogio potencialą, kuris ir yra svarbiausias nežinomasis jo gyvenimo lygties sprendime.

DIALOGAI

Sodybų tuštėjimo metas paliečia tikrai daug skirtingų, kontrastiškų personažų. Apie kiekvieną jų būtų galima daugiau ar mažiau pašnekėti. Nemanau, jog jie visi būtų romanui būtini ar net reikalingi, tačiau, būdami gyvenimiški ir įdomūs, jie sudaro tirštai spalvingą foną, tuo pačiu praturtindami ir visą didelio užsimojimo pareikalavusį paveikslą.

Iš jau panaudotų veikėjų dialogų nuotrupų skaitytojas galėjo susidaryti vaizdą, kad romano autorius nuoširdžiai stengiasi įsigyventi ar įsijausti į kiekvieno savo personažo dvasinę būseną. Ir teigiamieji ir neigiamieji veikėjaii yra apdovanoti itin svariais argumentais ir parodyti vienas kito vertais oponentais. Pavienėse konfrontacijose labai retai kada, besivadovaujant vien jų debatais, absoliučiai idėjinai neužsiangažavusiam skaitytojui (jeigu tokių iš viso atsirastų!) be autoriaus pagalbos kai kada būtų tikrai nelengva nustatyti „laimėtoją“. Ir tai pati didžiausia romano dorybė! O debatais *Sodybų tuštėjimo metas* yra itin turtingas. Jie nekartą puslapiais romano veiksmą išlaiko mirties taške, esminiai nieko naujo nebeįnešdami į veikėjų individualybes. Didžiąja dalimi šitaip atsitinka dėl to, kad pernelyg aiškiai jaučiama, jog veikėjai ne tarpusavyje aiškinasi, o savo tezes dėsto auditorijai, autoriaus primygtinai verčiami kai ką teisinti, kai ką apkaltinti, ar, iš viso, tą auditoriją vienaip ar kitaip nuteikti. Jie kalba žymiai perdaug, žymiai persklandžiai, nušlifuuotai, sąmoningai siekdami išviršinio efekto ir dažnai parodydami savo...nenuoširdumą. Šitokios tendencijos aiškiausiai pastebimos Adomo (romano gale ir Gedimino) susirėmimuose su konkrečių „istorinių jėgų“ atstovais. Šitokiais atvejais jie darosi įkyrūs savo gal ir neišvengiamu, bet visdėlto apriorinių vienašališkumu, ir yra pateisinami nebent prielaida, „kad tai, kas šiandien mums atrodo aišku ir net elementaru, anuo metu ne tik eiliniam skaitytojui, bet ir inteligentui nebuvo nei aišku, nei taip elementaru“, kaip teigia jau minėta kritikė E. Bukelienė, šiame autoriaus užsimojime pagrįstai įžvelgianti „ryškių intelektualinio-psichologinio charakterio kūrimo tendencijų“, o pačiame veikale „intelektualinio romano požymiu“.

Dialogus J. Avyžius naudoja nevien veikėjų vidui ar jų pažiūroms atskleisti, tarpusavio santykiams išsiaiškinti. Dialoguose jis leidžia patiems veikėjams prisistatyti su savo „curriculum vitae“, taupiai, natūraliai, kartais iškasant vieną kitą epizodą ir iš tolimesnės praeities. Iš tų veikėjų atsivėrimų retkarčiais sužinome, jog, panaudojant amerikiečiuose priimtą posakį, netik negatyviųjų, bet ir pozityviųjų personažų drabužių spintose slypi kaukuolės ar kabo griaučiai. Jų išvilkimas dienos švieson, ypač antraeilių veikėjų atžvilgiu, vargu, ar yra reikalingas. Gi spalvų tirštinimo pomėgis svarbesniuosius personažus vaizduojant, kraštutinėse situacijose atskleidžiant jų košmarišką dvasinę būseną, kartais, pavartojant Pulgio Andriušio išsireiškimą, padvelkia gąsdinimu išvirkščiais kailiniais.

Neretai veikėjų dialogai perduodami ištisai dramine forma, netik skaitytojui išblaškant benusėdančią monotoniją, bet ir atsiekiant didesnio betarpiškumo veikėjų pristatyme, autoriui, sakytum, liekant visiškai nuošalyje ir nesikišant su savo vienokiais ar kitokiais įtaigojimais. Betarpiškumo atsiekiama ir vidiniais monologais ar nuosekliu kurio nors veikėjo požiūrio išlaikymu kad ir trečiuoju asmeniu atpasakotuose poskyriuose. Akivaizdu, jog J. Avyžius laisvai naudojasi vėlyviausiais mūsų prozos forminiais laimėjimais, niekur betgi neprarasdamas individualybės, jį jau pirmykščiu romanu išvedusios į avangardines prozos kūrėjų eiles.

Gedimino vidinius išgyvenimus perduodančiuose romano poskyriuose dažnai vartojamos įvairių poetų kūrybos ištraukos. Tai nėra naujenybė, bet kaip stilistinę priemonę J. Avyžius ją gana efektingai naudoja. Kiek blogiau, kad tie posmai, atrodo, daug kur cituojami iš atminties ir vietomis kiek iškraipomi, bet blogiausia, kad tik poroje vietų, ir tai gana miglotai, teužsimenama jų tikrieji autoriai: „vargšas didysis tautos poetas“ (9) ar „vienas mūsų poetas“ (19). Visur kitur jie, atrodo, priskiriami pačiam Gediminui, apie kurio kūrybinius polinkius ar eilėraštinę produkciją („aplanke jų buvo keli šimtai — dešimties metų literatūriniai bandymai“ — 75) romane gana dažnai užsimenama. Vienas kitas daugiau literatūroje praprūsęs skaitytojas nesunkiai atpažins Maironio, Tysliavos, J. Aisčio, S. Neries ar kitų poetų posmus, tačiau bus nemaža ir tokių, kurie, žinodami, kad ir pats J. Avyžius „eiliuoti pradėjo dar pradžios mokykloje“ (*Tarybų Lietuvos rašytojai, 1967*, 385 psl.) gali jam atiduoti nepelnytus kreditus. Manyčiau, jog naudojantis lietuvių poetų kūryba jos autorių paminėjimas buvo nemažiau privalomas, negu svetimųjų klasikų (Dantes, Heines) atvejuose, kur tai stropiai ir sąžiningai atliekama romano išnašose.

ATGAL PRIE AUTORIAUS

J. Avyžius yra vyresnės kartos (g. 1922) rašytojas, debiutavęs 1948 metais. Ilgesnių distancijų kūrybai jis ryžosi ne iš karto. Prieš pasirodant pirmiesiems romanams — *Į stiklo kalną*, 1961, ir *Kaimas kryžkelėje*, 1964, buvo išleista keliolika jo vyresniesiems ir jaunimui skirtos smulkesnės prozos rinkinių: apysakų, apsakymų, apybraižų, pasakų, įskaitant ir vieną dramą. Tačiau jo smulkesnioji proza aukščiau vidutiniškumo linijos nedaug kur teprasimušė ir ateities vertintojai į ją žiūrės gal kaip į savotišką pasiruošimą stambiosios prozos žanrui.

„Visuose trijuose romanuose J. Avyžiui rūpi charakteriai savotiškose kryžkelėse, tik kiekvienu atveju skirtingo maštabiškumo, skirtingo reikšmingumo“, — pastebi E. Bukelienė. „Romane *Į stiklo kalną* — vieno paklydusio žmogaus kryžkelė, antrajame romane kryžkelėje stovi mūsų kaimas (...), *Sodybų tuštėjimo metas* — tai savotiška visos mūsų tautos kryžkelė, lemtinga akimirka liaudies gyvenime, jos gyvybingumo išbandymas“, — priduria ji, prieš tai iškėlusi, jog paskutiniajame veikale „kaip tik ir atsiranda toji plati meninė erdvė, kurios buvo pasigendama ankstesniuose romanuose“. Sutinkant su kritikės taikliomis pastabomis, vertėtų iškelti ir tai, kad, bent paskutiniajame romane, didžioji veikėjų dalis kryžkelėje ir pasilieka. Tiesa, kai kurie jų „iš netikrų vertybių pasaulio palaipsniui vaduojasi“, tačiau platesnio ar ryžtingesnio žingsnio (nebūtinai ideologine prasme) nepadaro, todėl pats veikalas atrodo kiek dirbtinai „nulaužtas“, neužbaigtas“, be viską apvainikuojančios atomazgos. Žinoma, istorine prasme, tikrasis „sodybų tuštėjimo metas“ didesniu mastu ir teprasidėjo, tik šiam romanui daugtaškiais ir brūkšneliais nutrupėjus į pabaigą. Turint galvoje, jog netik romano protagonistas, bet ir veik visi svarbiausieji jo veikėjai pabaigoje tebėra gyvi, ir pačiame savo amžiaus pajėgume, nejučiomis peršasi mintis, kad šis, nors ir didelis tomas tėra autoriaus užsimojimo pradžia. Stipri pradžia, nusipelnanti dar stipresnio temos išvystymo.

Lyginant *Pergalėje* spausdintas romano ištraukas su jau išėjusia knyga, matyti, kad autorius į savo darbą žiūri itin rimtai, jį stropiai taiso, kopiūruoja, lygina. Nenuostabu, jog ir rezultatai išeina jokiu būdu ne atkištiniai. E. Bukelienės išvada, kad „apie tokį iki tragizmo išaugantį psichologinių charakterių dramatizmą, kokio pasiekė J. Avyžius savo romane, iki šiol mes tik svajojome“ skamba kiek perdėtai ir pakiliai, tačiau jos entuziazmas turi rimtą pagrindą. Netenka abejoti, kad prie šio kūrinio „dar ne kartą bus grįžtama“ ir „kad tai neeilinis nūdienės mūsų literatūros faktas.“

Irena Trakelytė

atodairos

GARBĖ

Proszę pani, jestem kanonikiem, ale podlejszego gatunku.
J. Tumas-Vaižgantas

Trys kunigai Lietuvoj ankstyvaisiais nepriklausomybės metais buvo išskirtinai garsūs, tik ne kunigyste, o literatūrine kūryba. Tai Maironis-Mačiulis (tada dar Maculevičius), Vaižgantas-Tumas ir Jakštas-Dambrauskas.

Maironis ir Jakštas jau buvo įsišakniję kauniečiai ir augštai pakilę bažnytinėje hierarchijoje, — abu Žemaičių vyskupijos kapitulos prelatai. O Vaižgantas, tik po želigovskijados lenkams Vilniuje įsitvirtinus, atsidūrė Kaune, lenkų valdžios iš Vilniaus išvarytas.

Šviesus žemaitis vyskupas Karevičius, sako, linkęs ir Vaižgantui suteikti jo asmenybės mastą atitinkančią poziciją bažnytinėj valdžioj, bet susidūręs su ‚red tape', na, ir su kapitulos konservatorių įtartingu šnairavimu į Vaižganto maištingą temperamentą, gana dažnai pasireiškusį įvairiais „nekonvencionaliais išsišokimais". Be to, Vaižgantas — ne taip, kaip kiti iškilieji konfratrai — nebuvo ragavęs augštųjų teologijos (nei kanonų teisės) mokslų, o buvo išėjęs tik minimalų kunigo mokslą — seminariją, kuri tik maždaug atitiko gimnazijos (amerikietiškai tariant, „haiskūlės") lygį. Kunigo karjeroj pakilęs tik iki trečiaeilės parapijos klebono lygio, ištrūko Vilniun, kiton diecezijon, ir ten bei kitur nardė daugiausia ne kunigiškuose darbuose. Taigi, objektyvių duomenų sodinti Tumą į augštesnį postą bažnytinėj hierarchijoj nebuvo, išskyrus nebent tik jo didelį populiarumą, tuo metu jau vargu beatsiliekantį nuo Maironio.

Tokiose aplinkybėse kunigui Tumui buvo duota administruoti parapijos neturinti (ir net krikščionišku vardu nevadinama) Vytauto bažnyčia ir jam buvo suteiktas **garbės** kanauninko titulas.

Tumas tos garbės neatmetė (netgi atitinkamą peleriną ant sutanos užsisiūdino), bet neapžlibo nuo jos: žinojo skirtumą tarp **garbės** ir ne garbės, o **tikro** kanauninko. Ir kai, sako, kartą į jį kreipėsi kažkokia lenkiškai kalbanti dama (nykstančio Lietuvos bajorų luomo priešpaskutinė liekana), vis tituluodama jį „panie kanoniku", jisai nekantrokai numojęs ranka ir burbtelėjęs lenkiškai tą ironiją apie save, kuri čia pakartota, kaip šio rašinio **motto**. Lietuviškai tai būtų **— atleisk, ponia, esu kanauninkas, bet prastesnėsės rūšies...** (Lenkiškas „podlejszego" yra net labiau peikiamybinio atspalvio žodis, nei „prastesnėsės").

Tokia Vaižganto opinija apie garbės titulą gyvai prisiminė, kai savo valdymo metą neseniai baigusi čionykštė mūsų žurnalistų valdyba ėmė vienam kitam savo organizacijos nariui suteikinėti **garbės nario** titulą. Nebuvo ir nėra pagrindo abejoti valdybos intencijų gražumu ir nuoširdumu, bet vistiek į galvą lenda įkyrus klausimas: **pagerbimas čia, ar nesusipratimas?**

Iš tradicijos garbės titulai, apibūdinami lotyniškai — **honoris causa**, atseit, **pagerbimo sumetimu ir iš reikalo pagerbti** teikiami. Jie suteikiami tokiems pagarbos nusipelniusiems asmenims, kurie savo nuopelnuose bei pasižymėjimuose neturi **tikram** titului būtinų kvalifikacijų. Įvairių mokslų **garbės** daktarų laipsniais apdovanojami prezidentai, politikos veikėjai, pramonininkai, menininkai, iš intencijos juos pagerbti, nepaisant, kad jie nėra išėję daktaro laipsniui gauti reikalingų studijų, nėra parašę nei apgynę iš tikrų daktarų reikalaujamų disertacijų. Taigi **garbės** laipsnis esmėje neprilygsta tikrajam. Sakysim, Vilniaus universitete dabar daktaro laipsniui gauti yra itin augšti reikalavimai, ir ten tą laipsnį pasiekti sunkiau, negu, sakysim, Amerikoj, o ką jau kalbėt apie Vokietijos ar kaikuriuos Šveicarijos universitetus. O tačiau istorijos mokslų **garbės** daktaro laipsnį tas pats Vilniaus universitetas suteikė netgi mums čia Amerikoj pusėtinai žinomam **Laisvės** redaktoriui Antanui Bimbai, apie kurio mokslines kvalifikacijas, mandagiai kalbant, „komentarų nereikia". Arba, Winstonui Churchilliui Amerikoj buvo suteiktas **garbės piliečio** titulas, nors piliečio kvalifikacijų jis juk neturėjo ir, žinoma, nė nebandė įgyti. Pagaliau, Australijoj Melbourno lietuvių choras vardu **Dainos Sambūris** suteikė **garbės nario**, atseit, **garbės choristo** vardą Leonui Baltrūnui, kuris chore niekad nedainavo (gal dėl balso ar klausos, arba ir dėl noro stokos?), o tik ištikimai 20 metų ėjo to choro administratoriaus pareigas.

Tai pavyzdžiai, ryškiai pavaizduojantieji, kad garbės titulai, garbės laipsniai, garbės nario vardai teikiami kompromisinės išimties pagrindu asmenims, kurie stokoja ar visiškai neturi kvalifikacijų būti pripažinti **tikrais** daktarais, nariais ar kokiais kitokiais dignitoriais.

Tai kaip šiame kontekste atrodo pastaraisiais metais mūsų čionykštės žurnalistų sąjungos **garbės nario** vardais pagerbtieji asmenys?

J. Kardelis, A. Klimas-Kelmutis, K. S. Karpius, B. Raila, J. Prunskis— visi gi žurnalistų profesionalų kvalifikacijų pilną pripažinimą yra užsitarnavę ir įgiję vieni daugiau kaip prieš 50, kiti jau beveik prieš 40 metų; visi, regis, buvo bei yra čionykštės mūsų žurnalistų sąjungos **tikri** nariai; visi, išskyrus Karpių, jau ir Lietuvoj buvo **tikri** beveik profesinės L. Žurnalistų sąjungos nariai. O štai dabar, nei iš šio, nei iš to, ėmė ir paskelbė, kad jie tik **garbės** nariai, atseit, tik garbės žurnalistai, kaip Bimba garbės daktaras, ar choro administratorius garbės dainininkas... Vaižgantas pasakytų — nariai **podlejszego gatunku**...

O, ne, dar kartą — ne: jokio blogų intencijų įtarimo! Tik neišvengiamas palyginimas su vaikinu, kurs, nesusipažinęs su „gėlių kalbėjimo" tradicijomis, sveikindamas sužadėtinę gimtadienio proga, įteikė jai chrizantemų puokštę... Su klaustuku akyse mergina pažvelgė į tas mirusiems paprastai skiriamas gėles, bet tarusi mintyje — atleisk jam, nes gal nežino, — maloniai nusišypsojo ir priėmė. Ar ne panašiai ir mūsų naujiesiems **garbės žurnalistams** teko sutikti jiems neapdairiai suteiktą kiek dviprasmę garbę?

* * *

Garbės nario vardo yra ir kitokia tradicija. Bet ir joje garbės vardas skiriamas ne tikriems organizacijų nariams (arba, jei kur ir pasitaiko, tai tik iš nesusivokimo).

1922 metais Kaune įsikūrusi studentų tautininkų korporacija **Neo-Lithuania**, irgi nedelsdama suskato susitelkti sau keletą **garbės** narių. Bet ji nepadarė tos klaidos, kaip mūsų čionykštė žurnalistų valdyba ar kaikurios kitos draugijos bei sąjungos. Jauna būdama, nė negalėjo iš tikrų narių tuojau daryti garbės narius. Jie kreipėsi į jau didžiai garbingus ir sau palankius asmenis, prašydami, kad tie leistų vadinti juos korporacijos garbės nariais. Jie **neteikė garbės** tiems asmenims, o tik prašė juos, garbe jau turtingus, bent kiek pasidalinti ta garbe su jauna korporacija, savo sutikimu jai suteikti garbės. Tai itin aišku, pažvelgus į tų pirmųjų neolituanų garbės narių sąrašą: Jonas Basanavičius, Petras Vileišis, Antanas Smetona, na, ir jau pirma minėtieji Maironis bei Vaižgantas. Nė vienas iš jų **nebuvo ir netiko būti tikrais** studentų korporacijos nariais. Todėl juos ir vadino tik **garbės** nariais. Tas garbės nario vardas nė vienam iš jų garbės nepridėjo. Tik jų vardai pridėjo garbės korporacijai.

Kai vėliau korporacijoj sukunkuliavo provoldemariniai nusiteikimai ir dalis korporantų ėmė net gana nepagarbiai purkštauti prieš garbės narį prezidentą Smetoną, tai tas neolituanų delegacijai, atvykusiai jo „pamokyt Lietuvą valdyt", pagrasė atsiimsiąs sutikimą būti laikomas korporacijos garbės nariu, jei korporantai savo elgesiu pasirodys neverti jo vardu dangstytis. Neolituanai tada susitvardė.

Ne taip gerai išėjo Juozui Bačiūnui, į panašią padėtį patekusiam į šį žemyną iš Lietuvos susitelkusių tautininkų tarpe. Bačiūnas čia, kaip Smetona Lietuvoj, nebuvo reikalingas dovanų garbės srityje. Tautininkams Bačiūno vardas galėjo teikti ir teikė garbės panašiai, kaip anuomet neolituanams minėtųjų garbės narių vardai. Nors Bačiūnas visą amžių buvo nuo pat pradžios ne tik su dabartine čionykšte lietuvių tautininkų organizacija, o ir su visais jos pirmatakais, gyvendamas tačiau nuošaliai, nebuvo į dabartinės organizacijos narius formaliai įsirašęs. Taigi jis tiko ir sutiko būti čia laikomas bent **garbės** nariu.

Ilgainiui taip atsitiko, kad, panašiai, kaip anuomet neolituanuose prieš garbės narį Smetoną, taip čionykščiuose tautininkuose (kur gana tiršta anuometinių neoliituanų) irgi kilo nešvankių purkštavimų (ir net pamazgėlių laistymo) prieš **garbės** narį Bačiūną.

Nesusiprato Bačiūnas laiku pagrasyti ar ir tikrai atsiimti savo leidimą purkštautojams benaudoti jo vardą savo kokiuose nors sąrašuose. Ir susilaukė įžeidimo, kurį neužgydytą turėjo ir į kapą nusinešti.

Nelengva pamiršt dramą, vykusią 67-tųjų metų tos sąjungos seime Čikagoj, kai Bačiūnas dar bandė išsiklausti iš savo tų „gerbėjų" paaiškinimo, kodėl jie su juo, savo **garbės** nariu taip elgiasi. Organizacijoj kojų dar nesušilęs, jau čionykščių neolituanų auklėtinis, arogantiškai atsilošęs, koją per koją persvėręs, įkyriai pertraukinėja kandžiais intarpais Bačiūno kalbą, kuri taip kliudoma, prezidiumo nuo trukdymų negi-nama, eina vis nesklandyn, nesklandyn, kol balsas pagaliau visiškai užlūžta, ir **garbės** narys pasiima nuo kėdės apsiaustą, persveria jį per dešinę ranką ir, išbalęs, lėtai išeina iš salės. Buvęs sąjungos pirmininkas (E. Bartkus) prezidiume, išeinantysis pirmininkas (J. Jurkūnas) ir ateinantysis pirmininkas (T. Blinstrubas) šalia prezidiumo sėdi ar stovi suakmenėjusiais veidais ir tyli. Niekas neišsižiojo atsiprašyti **garbės** narį už arogantišką arivisto elgesį. Ta tyla garsiau, negu pienburniškas „heckleriavimas" išvarė iš seimo **garbės** narį. Ir tik kai tasai buvo jau už durų, seimo vadovai, lyg niekur nieko, perėjo „svarstyti kitų dienotvarkės punktų"...

Gal nesusigriebė, kas privalu tokiais atvejais padaryti? Susigriebė, ir dar kaip! Į namus paskui nuvyko — **garbės** narį planingai „suvynioti į vatą". Ir atsiprašymą parašė, tik ne savo, o už **garbės** narį, tartum jis būtų mušęsis į krūtinę „mea culpa, prižadu daugiau nebenusidėti"!

O kai **garbės** narys paprašė balso **pats** viešai pasakyti, ką jis mano, tai užtrenkė jam prieš pat veidą duris laikraštyje, kuriam tas **garbės** narys yra pamatus ir sienas sudėjęs ir „gerbėjams" padovanojęs... Ir tik prie karsto, tik prie paminklo „gerbėjai" vėl deklamuoja tartiufiškas oracijas su mitais, kaip tas garbės narys **su jais** glaudžiai bendravęs, **su jais** visada taręsis, **tik juos** branginęs ir vertinęs... Žinoma, dabar vėl patogu ir saugu dabintis **garbės** nario garbe, kai yra tikra, kad jis pats nebeatsistos ir neims klausinėti, kodėl su manim taip elgėtės, kai buvau tarp jūsų, ir kad nebereikia vienoms redakcijoms įsakinėti, kitas prašyti, kad padėtų **garbės** nariui lūpas užčiaupti. Neįtikėtina, bet, deja, akivaizdu, kaip veidmainybė užgožė tų vadovų asmeninę, o per tai net ir organizacijos savigarbą. Ar gal tos savigarbos skurdžios ir būta?

Kai matai skurdeivą, staiga ėmusį švaistytis pinigais, spėji, kad tai jei ne vogti, tai suklastoti pinigai. O kai dabar pamatai organizacijos garbę veidmainybėj paskandinusius vadovus ir vėl bedalinančius **garbės** nario titulus dar garbingiems, pamazgomis dar neaplaistytiems asmenims, tai ir negali atsikratyti minties, — ar tik ne „falšyva" ta garbė...

V. Rastenis

IR GERAI, IR BLOGAI...

Ne taip seniai kanadiškėje **Nepriklausomoje Lietuvoje** skyrelyje „Ir gerai, ir blogai...", vienas skaitytojas (berods, Vyt. Zubas) savo ilgokame laiške iškėlė Kanados lietuvių laikraščių **(Nepriklausomos Lietuvos** ir **Tėviškės žiburių)** vis didėjantį pranašumą prieš JAV lietuvių leidžiamą populiariąją spaudą. Laiško autorius nesišvaistė vien sausais teigimais, ar nepagrįstais užgauliojimais. Jis akivaizdžių faktų šviesoje darė logiškas išvadas. Panašių išvadų jau nebe šiandien yra priėję šimtai ar tūkstančiai lietuvių, prenumeruojančių kiek didesnį skaičių išeiviškų periodinių leidinių ir juos skaitančių atviromis akimis. Taigi be skaitomą medžiagą neatpažįstamai nuspalvinančių ideologinių ar pasaulėžiūrinių a k i n i ų, nė valandėlei neleidžiančių nusikratyti apriorinių nusistatymų ar bent nuo jų nukrypti.

Tiesa, ir minėti Kanados lietuvių laikraščiai savo gana aiškias pasaulėžiūras turi. O visdėlto jų turėjimas neužtemdo objektyvumo iki tokio naivaus ir juokingo laipsnio, koks dažnai pademonstruojamas JAV-se esančių išeivių spaudoje Kiek toksai vienašališkumas yra pateisinamas informuojant arba komentuojant politinius įvykius — tesprendžia srities specialistai. Jis bent suprantamas, žinant išeivių padėtį, apskritai, ir faktą, jog didelė dalis periodinių JAV lietuviškų laikraščių yra praktiškai leidžiami ALTą sudarančių politinių grupių, specifiniai. Tačiau, kada „politikavimo" nebepajėgiama išvengti, ir informuojant (arba nutylint) apie kultūrinius įvykius, kada ir jie komentuojami ar vertinami sąmoningai iškreipiančioje „partinėje" (grubiausia to žodžio prasme) šviesoje, suprasti darosi vis sunkiau, o pateisinti, iš viso, — neįmanoma...

Keista, kad žymiai daugiau neobjektyvumo, šališkumo, siaurumo, žemažiūriškumo arba, tiesiog, blogos valios šiandien užtinkama kairiosioms ar vidurio politinėms pažiūroms atstovaujančioje spaudoje, iš įpročio vis dar laikoma atviresne ir liberališkesne. Iš tikrųjų, tradiciniai konservatyvūs dešinieji darosi atviresni ir rodo daugiau tolerancijos kitokiai nuomonei, o kairieji, besidedą nuo seno turį šitokių dorybių monopolį, traukiasi vis giliau į savo siaurėjantį apriorinio nusistatymo kiautą. Praktiškai nusistovėjusiu požiūriu vadovaujantis, sakykim, liberalios pažiūros dienraščio skaitytojui, kaip kad redaktorius nutaria, staiga pasidaro nebeįdomus ir nebeaktualus net ir toksai įvykis, kaip metinės išeivijoje aukščiausios literatūrinės premijos laimėjimas, jeigu toji premija atitenka dešiniojo sparno rašytojui. (Jam daug įdomiau patirti, kas keps kugelį ar virs dešreles lokaliniame piknike...) Bendrinių visuomeninių organizacijų, ypač Lietuvių Bendruomenės veikla dažnai pajuokiama, jos veikėjai — sukarikatūrinami vien dėl to, kad jos vadovybėn, sudaromon demokratišku būdu, neįmanoma pravesti savųjų pažiūrų kandidatų... (O neįmanoma todėl, kad toms pažiūroms atstovaujanti visuomenės dalis yra arba visiškai pasyvi, arba neskaitlinga; gi tuo pačiu ir... nereikšminga... Tautinės minties laikraščio skaitytojo visiškai nebedomina geriausių išeivijos solistų koncertai, iškiliausių dailininkų meno darbų parodos, nes ta ruošiamą organizacijų ar komitetų, kurių pažiūros, redaktorių manymu, nėra pakankamai tautinės...) Orientuotis padeda štampai. Jeigu kam nors ant kaktos užspaudžiamas frontininko, akiratininko, bendruomenininko ar kitoks štampas, toksai asmuo automatiškai pasidaro nevykęs, negabus, kvailas, visuomenės kenkėjas, ar net tautos išdavikas, nežiūrint to, kad jo darbai, laimėjimai ar einamos pareigos visai ką kita rodytų... Jokių „piktadaryščių" įrodinėti niekada nereikia: patsai štampas viską pasako...

Nenuostabu, jog Kanados lietuvių laikraščiuose bendradarbiauja kaskart daugiau JAV lietuvių kultūrininkų: savojoje spaudoje jie jau sunkiai besutelpa. Iš kitos pusės žiūrint, nenuostabu, jog kanadiški laikraščiai, būdami atviresni, spausdinasi nuomones ir mūsiškių „konservatorių", tuos laikraščius raginančių čionykščių pobūdžiu siaurėti ir konservatyvėti. Va, kad ir rugpiūčio 4 d. **Nepriklausomoje Lietuvoje** Ksaveras Kaunas (berods, čikagiškis) pasisako buvęs „giliai susirūpinęs dėl paimtos laikraščio krypties". Paaiškėja ir toji rūpesčius kelianti kryptis: „Čia mes turime **Akiračius**, kurių koegzistencinio triukšmo perdaug", — taria jisai, dar pagrąsindamas: „Jei E. Šulaičio ir panašių reportažai ir kita išmintis pas Jus būtų tęsiami, galite iškart laikraščio man nesiųsti".

Jeigu Ksaveras Kaunas, pasikankinęs, pasvarstęs, pasirūpinęs, pasvyravęs, prenumeratą visdėlto dar pratęsė, tai jo bendramintis (dailininkas?) Jurgis Juodis reikalą išsprendė žymiai radikaliau:

„Labai apgailestauju, kad toliau negalėsiu prenumeruoti laikraščio N.L. Ne dėl to, kad jis būtų menkesnės vertės už kitus, priešingai — jis turi daug pirmenybių. Deja, laikraščio antraštės paruošimas su sudarkyta ir išniekinta Vytimi neleidžia man tęsti prenumeratą".

Neabejoju, jog tas aukštų principų vyras Lietuvoje rašė laiškus spaudai, kai pašto ženklai buvo su stilizuota Vytimi, nevartojo degtukų, nes stilizuota Vytis kurį laiką puošė jų dėžutes, o šiandien nepriklauso eilei organizacijų vien dėl to, kad stilizuota Vytis naudojama jų antspauduose...

Neatsisakysiu **Nepriklausomos Lietuvos** prenumeratos, nors ji vien J. Juodžio ir K. Kauno laiškus tespausdintų. Humorą mėgstu. O jo taip mažai rūsčiose išeivijos padangėse...

Algirdas T. Antanaitis

KAIP ATITRŪKSTAMA NUO TAUTOS

Tuo klausimu jau buvo rašoma **Akiračių** 1970 m. 1-me numery, kur buvo nurodyta, kad kai kurie mūsų veikėjai siūlo atsiribojimą (nesilankymą Lietuvoj, nebendravimą su atvykusiais iš Lietuvos, nesilankymą jų koncertuose, nenaudojimą jų knygų, filmų ir kt.) kaipo priemonę kovai už Lietuvos laisvę. Paliekama laisvė palaikyti ryšius tik „privačiai". Tai reiškia, kad gali kalbėtis su svečiu iš Lietuvos užsidaręs kambary. Toks iš dalies veiksnių inspiruotas nusistatymas faktiškai reiškia, kad tie ryšiai turėtų būti minimalūs, kad tai turėtų būti paskirų asmenų reikalas ir kad išeivija, kaipo tokia, su tauta dabartinėmis sąlygomis neturėtų bendrauti. Tai reiškia, kad išeivija turėtų vengti visokių ryšių su tautiečių sambūriais, organizacijomis ar institucijomis. Tokie ryšiai spaudoje dažnai vadinami bendravimu su okupantu, nes juk jis visas tas organizacijas bei institucijas kontroliuoja.

Bet šitaip atsiribojus, kokia susidaro padėtis? Gi štai kokia. Kuriamos dvi atskiros tautos — viena tėvynėje, kita išeivijoje, jeigu šią pastarąją sutiktume tokiu vardu vadinti. Prileiskime, kad mums pavyksta įgyvendinti Kazio Pakšto svajonę ir įsikurti kokiame Hondure. Ar tokioje „naujoje Lietuvoje" galėtume išlaikyti lietuvybę ir savo tautybę tokią, kaip mes ją suprantame šiandien? Ar mūsų vaikai ir anūkai galvos ir jaus taip, kaip mes galvojame ir jaučiame? Tikėtis teigiamo atsakymo į šį klausimą neturime jokio pagrindo, nes jau dabar mūsų pačių šeimose išaugę vaikai galvoja ir jaučia skirtingai. Net ir mokėdami kalbėti lietuviškai, jie galvos ir jaus kitaip, negu mes jaučiame, ir kitaip, negu lietuviai Lietuvoje galvos ir jaus. Trumpai kalbant, išeivijos sekančios kartos, išaugusios skirtingose sąlygose, „natūraliai" atitrūksta nuo tautos, net jei jos dar ir nebūtų savo tėvų kalbą užmiršusios.

Geriausiu atveju galima būtų susilaukti ko nors panašaus, kaip Kvebeke, Meksikoj, Kolumbijoj ar Brazilijoj, kur kvebekiečiai, meksikiečiai ar brazilai, nors ir kalbėdami prancūzų, ispanų, portugalų kalbomis, faktiškai nieko bendro neturi su Prancūzija, Ispanija ir Portugalija. Jie jau nebėra tų tautų dalis, o sudaro atskiras tautas. Taip kaip amerikiečiai ar australai nebėra anglų tautos dalis, o visai skirtingos tautos, nors kalba ta pačia anglų kalba. Todėl ir lietuvių išeivių tolimesnės kartos, išaugusios kokioje nors Dausuvoje, nieko bendro su lietuvių tauta neturėtų, net jei jos dar ir kalbėtų lietuviškai. Tad turime konstatuoti, kad išeivijos jaunų kartų visiškas atitrūkimas nuo tautos neišvengiamas, gyvenant taip, kaip dabar gyvename, ar net jei gyventume kur nors „kompaktiškai". Ar mes to atitrūkimo norime? Bet elgdamiesi taip, kaip iki šiol, mes tą atitrūkimą labai skatiname. Mūsų vaikai mažai jau ir bekalba lietuviškai. Daugelis jų jau pasakys, kad jie yra tik lietuvių kilmės amerikiečiai, kanadiečiai ar brazilai.

Kokia išeitis? Daugumos savo jaunimo jau nebesulietuvinsime ir su tauta nebesurišime. Galbūt dar būtų galima išgelbėti dalį jaunimo, bet tam reikia radikalaus nusistatymo pasikeitimo ir visai kitokios atmosferos sukūrimo. Trumpai kalbant, reikėtų ne atsiribojimų, vengimų ar bėgimų nuo tautos, o kuo glaudžiausių, kokie tik

(nukelta į 12 psl.)

DIALOGAS SU A. MACEINA

NUO KO GI MES BĖGOME?

Šių metų *Į Laisvę* žurnalo nr. 51 filosofas Antanas Maceina svarsto, kaip jisai pats sako, „komunizmo ir rusiškumo santykių klausimą“. Nėra abejonių, kad mums visiems šis klausimas yra svarbus ir aktualus ir dėl to gerai, kad jo nagrinėjimo imasi ne tik paviršutiniški publicistai, kaip iki šiol būdavo, bet ir intelektualai, žvelgdami į jį platesnėje perspektyvoje. Tame straipsnyje Maceina pateikė įdomių įvairių autorių minčių kalbamuoju klausimu, bet paties Maceinos baigiamosios išvados mums atrodo abejotinos. Jis ne vienoje vietoje klausia, nuo ko mes bėgome, ir net abejoja, „ar kas nors iš mūsų intelektaulų būtų bėgęs nuo rusų“. Autorius nėra patenkintas, kad „esame netekę pusiausvyros anų dviejų mūsų kraštui gresiančių pavojų atžvilgiu: rusiškumo ir komunizmo — ir tai komunizmo naudai!“ Atrodo iš straipsnio, kad autorius komunizmą laiko ne tik ne mažesne, bet gal net didesne blogybe už rusiškumą, ir dėl to yra linkęs atsakyti į savo antraštės klausimą, kad pirmiausia bėgome nuo komunizmo. Mums atrodo, kad tokia nuomonė yra neteisinga, ir tai turėtų paaiškėti iš tolimesnio šios temos nagrinėjimo.

Maceina savo straipsny yra palietęs kelis klausimus, kurių vieni galėtų būti teoriniai, o kiti daugiau praktiniai. Vienas iš teorinių klausimų būtų toks: ar galima tautos individualybę radikaliai pakeisti tautiniu, ideologiniu ar kitokiu atžvilgiu? Kitaip sakant, ar galima, pavyzdžiui, Lietuvą, Lenkiją ar kurią kitą šalį totaliai surusinti ir sukomunistinti?

Antras jau praktiškesnis klausimas — ar komunizmas yra vienalytis, visur ir visada tas pats, ar gali būti ir skirtingų jo variantų?

Ir pagaliau trečias klausimas: bėgome nuo komunizmo, ar tik nuo rusų komunistų?

TAUTINIO NE IDEOLOGINIO TAUTOS PAKEITIMO GALIMYBĖ

Tautos pakeitimas tautiniu atžvilgiu yra ne kas kita, kaip jos nutautinimas, primetimas jai kitos tautybės sąmonės. Ar tai yra galimas dalykas? Atrodo, kad taip. Istorijoj galima būtų rasti ne vieną tą nuomonę patvirtinantį faktą. Nutautinimas gali būti vykdomas įvairiomis priemonėmis — kultūrinėmis, religinėmis, politinėmis ar visomis kartu. Galima čia prisiminti kad ir mūsų gimines prūsus, kurie tapo vokiečiais, lenkais, lietuviais, bet prūsų šiandien nėra. Jeigu ne kryžiuočių politinis smurtas, šiandien Lietuva pietuose turėtų gal baltiškąjį kaimyną, kaip ji turi šiaurėje (latvius). O ar daug betrūko, kad panašus likimas būtų ištikęs ir lietuvių tautą? Juk lietuvių tautos slavėjimas vyko visą laiką ir juo toliau, juo sparčiau. Sulenkėjo ne tik daugumas bajorų, miestiečių, bet net ir dalis kaimiečių. Kita dalis sugudėjo ir suvokietėjo. Dar greičiau nutausta lietuviai emigrantai Amerikoje. Vadinas, nutautėjimas, susidarius sąlygoms, vyksta gana sparčiai. Jeigu okupantas Lietuvoj panaikintų mokyklose lietuvių kalbą, tai rusų kalbos vartojimo, o tuo pačiu ir rusėjimo procesas būtų žymiai spartesnis. Kartą nutautus, pasisavinus svetimą kalbą ir kultūrą, grįžimas į savąją tautą bei kultūrą praktiškai nebeįmanomas. Adomas Mickevičius ir Oskaras Milašius galėjo dar save laikyti lietuviais, bet jų darbai jau priklauso nebe lietuvių tautai.

Sunkiau atrodo pakeičiama religija. Ryškiausias pavyzdys būtų katalikų pavirtimas protestantais Vokietijoj, Skandinavijoj, Anglijoj. Bet čia tas senas principas cuius regio eius religio buvo nesunkiai įgyvendinamas gal dėl to, kad protestantizmas buvo laikoma ne nauja religija, o tik pataisyta, reformuota religija. Šiaipjau religija masėse sunkiau tesiduoda keičiama, nors aplamai pakeitimas ir čia yra galimas. Pavyzdys galėtų būti lietuvių bei kitų pagoniškų tautų sukrikščioninimas.

Prieiname pagaliau prie naujausio reiškinio — prie bandymo krikščionis bei kitus tikinčiuosius nureliginti, arba, bendriau kalbant, pakeisti ištisų tautų pasaulėžiūrą: idealistinę-teistinę į materialistinę. Ar tai įmanoma? Juk krikščionių teologai seniai kalba, kad „anima est naturaliter christiana“ — žmogaus siela yra natūraliai krikščioniška. Iš kitos betgi pusės, dejuojama dėl nukrikščionėjimo, dėl ateizmo plitimo net ir tose šalyse, kur religija bei visokios pasaulėžiūros turi pilniausią laisvę. Kaip teisingai Maceina savo knygoje *Niekšybės paslaptis* dėsto, atkritimas nuo Dievo gali būti dvejopas — prometėjinis ir buržuazinis. Prometėjus su Dievu kovoja, buržujus Dievą pamiršta, juo nesidomi, ir dėl to masinis nuo Dievo atkritimas yra buržuazinis jo pamiršimas. Iš to galima daryti išvadą, kad Vakaruose nukrikščionėjimui dirva palankesnė, ne-Rytuose (komunistų valdomose šalyse), nes Vakaruose suburžuazėjimas yra didesnis, nei Rytuose. Kadangi Rytuose ateistinė-materialistinė pasaulėžiūra skleidžiama smurtu, tai natūraliai ji sutinka pasipriešinimą tiek priešingos pasaulėžiūros vadovuose, tiek bent iš dalies ir masėse, nes ir masės žmogus nemėgsta prievartos. Žinoma, ir smurtas bei propaganda gali iki tam tikro laipsnio paveikti masių nusiteikimus. Bet kuri valstybinė ideologija susiranda daugiau ar mažiau šalininkų. Pvz. Smetonos valdymo laikais Lietuvoje buvo atsiradę nemaža jaunalietuvių, kurių anksčiau nebuvo, Vokietijoj priviso daugybė nacionalsocialistų, Italijoj fašistų, bet tos valstybinės ideologijos išnyko, žlugus jas pagimdžiusiam režimui. Todėl yra pagrindo manyti, kad Rusijoj, žlugus šiandien komunistiniam režimui, tikinčiųjų pasirodytų daugiau, negu manoma, kad jų yra, o ateistų skaičius būtų mažesnis, negu oficialiai jų dabar priskaitoma. Kadangi Rusijoj ateistinio kovingumo arba prometėjizmo dvasios yra daugiau, negu Vakaruose, tai ir atsivertimo į teistinę pasaulėžiūrą galimybių yra galbūt daugiau, negu Vakaruose. Kiek prisimenu, tai ir A. Maceina dar Lietuvoj skaitytoj jo knygoj *Buržuazijos žlugimas* berods, teigė, kad Prometėjus greičiau grįš prie Kristaus, negu buržujus.

Tačiau kalbamajame straipsnyje Maceina pasisako prieš vad. iškabos teoriją ir įrodinėja, kad tautą galima sukomunistinti. Jis rašo: „Jeigu visos ideologijos, kur tik jos įstengia išsilaikyti ilgesnį laiką, perauklėja jaunimą pagal savus principus, kokio reikėtų stebuklo, kad tai nepajėgtų komunizmas“. Ir tą skyrių jis baigia tokiu sakiniu: „Patekęs į komunistine ideologija persunktą bendruomenę, jaunas žmogus esti jos formuojamas visai nejaučiamai. Nuo to jo neišgelbsti joks rusiškumas ar kuris kitas tautiškumas“. Čia jau atrodo kiek kitokia teorija, negu jis dėstė minėtoje *Niekšybės paslapties* knygoje. Ten jis teigė, kad masinis subedievėjimas galimas per suburžuazėjimą, nustojus Dievu domėtis. Kalbajame straipsny teigia, kad sukomunistinti, taigi ir subedievinti, galima ir nesuburžuazėjus, o tiesiog augant kovingoje ateistinėje atmosferoje. Bet čia jis kalba apie jaunimą, kuris vėliau nebebus jaunimas. Čia ir kyla svarbus klausimas, ar kartą sukomunistėjęs, jis ir turi pasilikti komunistinis amžinai? Jeigu taip būtų, turėtume antrą stebuklą. Tada pasirodytų, jog komunistinė ideologija tokia patraukli ir tokia galinga, kad iš jos niekas ar mažai kas išsivaduoja, kartą jos orbiton patekęs. Jeigu taip būtų, turėtume pripažinti, kad komunistinė ideologija yra teisingiausia iš visų ideologijų, nes žmogus natūraliai juk ieško tiesos ir kur ją randa ar kur daugiau jos randa, ten ir pasilieka. Bet čia jau prieiname tikėjimo sritį, nes nei žinojimas (mokslas), nei gyvenimo patyrimas neduoda įrodymų, kad komunistinė-ateistinė ideologija yra teisingiausia, kad joje daugiausia tiesos.

Priešingai, tūkstančių metų patyrimas moko, kad daugiausia žmonių iki šiol laikėsi idealistinės - teistinės pasaulėžiūros. Vargu tad yra pagrindo manyti, kad nuo šiol bus kitaip. Jeigu taip, tai nėra rimto pagrindo galvoti, kad sukomunistinta tauta tokia pasilieka amžinai. Ji tokia gali atrodyti tik tol, kol pasilieka suspausta totalinio režimo replėmis. Būtų, kartojame, stebuklas, jei komunistiniam režimui žlugus, tauta vistiek pasiliktų prie materialistinės ideologijos. Čia mums atrodo teisingesnė Maceinos knygoj reikšta nuomonė, kad masės nesivadovauja metafizi-

KAIP ATITRŪKSTAMA NUO TAUTOS

(atkelta iš 11 psl.)

įmanomi, ryšių. Mes turėtume ne keikti okupantą, kad jis čia siunčia savo menininkus — „agentus“ ir kad kviečia mus lankytis Lietuvoj, o prašyti Dievą, kad pagerėtų sąlygos kuo gausesniam jų lankymuisi pas mus, o mūsų pas juos. Mes neturėtume bijoti jų žmonių, jų knygų, jų filmų, muzikos, meno, žodžiu, visko, kas Lietuvoje yra lietuviška, nes jei mes savo jaunimo nekreipsime šia linkme, tai tuo pačiu jis kreipsis priešinga linkme. Be atsigręžimo veidu į Lietuvą, tolimas nuo jos savaime suprantamas ir neišvengiamas.

Todėl keistai skamba **Draugo** (1971.VII.8) vedamojo autoriaus A. Barono) pamokslavimas rašytojui K. Almenui, kam jis davęsis Lietuvoj išleisti savo istorinį romaną „Šienapiūtę“. Girdi, jis tuo būdu pareiškęs „paklusnumą partijai“, leisdamas su savo raštais „elgtis kaip ji nori“. O toji partija autoriaus knygą sugadinusi — Dievą rašanti mažąja raide. Todėl vedamojo autorius apgailestauja, kad laisvajame pasauly esą dar tokių, kurie laisvę iškeičia į „komunistinius pančius“ aliuzija į Almeną). Iki šiol dejavome, kad Lietuvon neįsileidžiama išeivių literatūra. Bet kai dabar bent kiek įsileidžiama — ne tik mirusieji, bet ir gyvieji — ir vėl negerai. O turėtų, rodos, būti priešingai, turėtume, rodos, džiaugtis, kad kaskart daugiau ten išeivių knygų pasirodo. Ir mes iš savo pusės turėtume daryti tą patį — leisti jų geriausias knygas arba bent spaudoje informuoti, jei jų čia kur nors galima gauti. Žodžiu, turėtume vieni kitus kuo geriausiai pažinti (ne vien tik kurios srities specialistai), bendrauti ir net bendradarbiauti, kur tik įmanoma, kad išlaikytume tautos vienumą, neatitrūkimą vienų nuo kitų. Tik bandydami nugalėti visas lietuvių priešų sudaromas kliūtis, tik išvystydami kuo intensyviausią visų kultūrininkų bendravimą, galbūt galėtume sukurti palankesnę atmossferą ir mūsų jaunimui daugiau domėtis savo kultūra ir savo tėvų žeme. Be tos atmosferos, be to palankaus žvilgsnio, be meilės lietuviui kūrėjui, tegu ir formaliam komunistui, be domėjimosi jų kūryba ir be draugiško jos priėmimo — mūsų jaunų kartų atsiribojimas, atitrūkimas nuo tautos, o tuo pačiu ir jos kultūros, neišvengiamas. Mūsų vaikai jau dabar nebeskaito lietuviškų knygų, o anūkai nė nesusikalbės lietuviškai. Tokiems ir Lietuva bus nei šilta, nei šalta.

Todėl ir į rašytojo Barono pamokslavimus mes tegalime atsakyti šitaip: „komunistiniai pančiai“ nemalonūs, bet mūsų tautiečiai juos pakenčia ir kentėdami gina ir saugo lietuvybę, gina savo tautos egzistenciją. Ir mūsų išeivių masės pakenčia „komunistinius pančius“, mokėdami didelius muitus okupantui už leidimą pasiųsti giminėms siuntinį, už leidimą aplankyti gimines. Pakenčia, nes tiki, kad toji kančia padeda lietuvių tautai išsilaikyti. Iš tikrųjų kančia ir ištvermė kančioje yra mūsų tautos išlikimo sąlyga. Bet jeigu taip, tai ar tik viena tauta turi kentėti, o išeivija turi vien džiaugtis malonumais? Ar išeivija neturėtų būti solidari su tauta ir jos kančioje? Iš tikrųjų ir išeivija jaučia solidarumo reikalą ir bent iš dalies solidariai ta kančia dalinasi. Tik kai kurie rašytojai nori absoliučios laisvės ir dėl to jie siūlo vengti bent kokios kančios, tų, anot jų, „komunistinių pančių“. Žinoma, jie to gali išvengti ir išvengę gerti saldų laisvės vyną, bet vengdami pančių, jie vengia ir sąlyčių su tauta ir tuo būdu užkerta kelią į tautą jaunajai kartai. Ir A. Barono vaikai džiaugsis Amerikos laisve, bet lietuvių tautos ir savo tėvų žemės meilės jie neįsigys iš spalvotų lietuviško elementoriaus paveikslėlių.

Šią tragišką išeivijos bei jos jaunimo būklę labai atvirai ir labai įtikinamai priminė jaunas studentas Mykolas Drunga savo straipsny „Klausimas išeivijos beprasmiškumo akivaizdoje“ (**Akiračiai**, 1971, Nr. 5). Bet apie tai teks dar ne kartą kalbėti konkrečiau ir esmingiau.

A. Daugvydas

ka, kad į nukrikščionėjimą einama greičiausia per suburžuazėjimą. Todėl, kad tauta liktų materialistinės ideologijos, reikia, kad arba komunistinėj santvarkoj ji pirmiau suburžuazėtų, ar kad vėliau ji tokia taptų. Išvada būtų tokia: jokia ideologija negali būti įdiegta, smurtu ar kitokiu būdu, visam laikui visoms kartoms, jeigu ji nebus priimta ir pergyvenama kaip teisingiausia bei žmoniškiausia ideologija. Komunizmo kaip teisingiausios ideologijos ir šiandien laikosi tik nedidelė žmonių dalis, vadinamieji komunistai idealistai. Iš to plaukia kita išvada, jog negalima tautos sukomunistinti amžinai. Kiekvienu atveju pavergtos tautos tautiškumo sunaikinimas gali būti greičiau ir lengviau pasiekiamas, negu jos pasaulėžiūros ar dvasinio nusistatymo pakeitimas. Taip šis reikalas atrodo, svarstant teoriškai.

Atrodo, kad komunistinio Rusijos režimo praktika kaip tik tai ir patvirtina. Mažų tautų deportacijos ir išsklaidymas nesunkiai įvykdomas uždavinys. Pavolgio vokiečių, Krimo totorių ir kitų mažų tautų likimas rodo, kas gali būti pritaikoma ir kitoms mažoms tautoms. Iš kitos pusės, to paties tikslo siekiama rusų grūdimu į pavergtas tautas. To rezultatus jau ir šiandien matome Baltijos kraštuose. Latvijoj latvių jau beliko 56%. Jeigu tokiu tempu jų skaičiaus santykis su rusais mažės ir toliau, tai dar už 25 metų latvių Latvijoj bus mažuma. Šitaip atmiešus krašto gyventojus imigrantais rusais bei kitais slavais, rusų kalbos vartojimo plitimas, mišrių šeimų daugėjimas yra neišvengiamas dalykas. Štai kur akivaizdžiausias pavergtoms mažoms tautoms pavojus. O jeigu taip, tai rusinimas tokioms tautoms yra pavojingesnis, negu jų komunistinimas. Žinoma, kas savo tautybės praradimą laiko mažesne blogybe, negu krikščioniškos pasaulėžiūros netekimą, tam ir rusinimas bus mažesnė blogybė, negu komunistinimas. Bet kas šią problemą sprendžia tautos egzistencijos požiūriu, tam didžiausia blogybė bus rusinimas, nes surusinta tauta netaps vėl lietuviška, kai tuo tarpu tautos dvasios pažeidimas jai svetima ideologija yra lengviau pagydomas.

KOMUNIZMO NEVIENALYTIŠKUMAS IR TO FAKTO REIKŠMĖ

A. Maceina savo straipsny apie komunizmą kalba daugiau abstraktiniu, negu tikroviniu požiūriu. Jis vis kalba apie komunizmą kaipo tokį, jį priešpastatydamas rusiškumui. Ne vienoje vietoje jis pabrėžia, kad „mes bėgome nuo komunistų ir kovojome su komunizmu“. Bet čia jis kažkaip užmiršta, kad komunizmo kaip tokio gyvenime iš viso nėra ir komunisto kaip tokio nėra, o yra tik rusiškas, kiniškas, lietuviškas, lenkiškas, rumuniškas komunizmas ir tėra tik komunistas rusas, komunistas vengras ir pn. Kadangi visas pasaulis tebėra susiskirstęs tautomis bei valstybėmis, tai ir komunizmas yra neišvengiamai susijęs su kuria nors tautybe. O iš to susijimo atsiranda ir komunizmo nevienalytiškumas, įvairūs jo variantai. Tiesa, rusai, kaip imperialistai, stengiasi rusišką komunizmą primesti ne tik savo satelitams Europoje, bet net ir tokiai didelei tautai, kaip Kinija. Tačiau visi satelitai ir ypač Kinija kiek pajėgdami tam priešinasi. Europoje tik komunistinei Jugoslavijai bei Albanijai pavyko atsiriboti nuo rusų ir tuo pačiu nuo rusiško komunizmo. Tai mielai padarytų ir čekai, vengrai, lenkai ir kiti, jei tik galėtų. Jų pėdomis pasektų ir pabaltiečiai, ukrainiečiai ir kiti, jei pajėgtų. Dėl nerusiškų komunistinių šalių skirtingos tautybės, dėl skirtingos jų kultūros ir dėl jų noro išlaikyti savarankiškas valstybes ir jų komunistinis režimas yra kitoks, negu rusų. Jis žymiai tolerantiškesnis ir kultūringesnis. Daug kas yra pastebėjęs, kad juo toliau į Vakarus, juo komunizmas kultūringesnis, ir priešingai — juo toliau į Rytus, juo jis barbariškesnis.

Komunistinę santvarką sudaro trys pagrindinės diktatūros — politinė, ekonominė ir ideologinė. Žmogaus prigimčiai nepakenčiamiausia yra ideologinė arba dvasinė diktatūra. Politinė diktatūra daug kur pasauly anksčiau egzistavo ir tebeegzistuoja ir ji daugiau ar mažiau pakenčiama, jei žmogus turi laisvės reikštis ekonomiškai, o ypač dvasiškai. Taip pat ir ekonominio gyvenimo suvalstybinimas, visų privačių gamybos priemonių panaikinimas, vad. socializmo įgyvendinimas, būtų pakenčiamas, jei nebūtų prievartaujama žmogaus dvasia. Satelitiniuose Europos kraštuose komunizmas tuo ir yra kultūringesnis, kad ir esant politinei diktatūrai, žmonės ten vis dėlto turi daugiau laisvės ekonominėje srityje (ne viskas ten sukolchozinta) ir ypač dvasinėje (religinėje) srityje. Lenkijoj egzistuoja net katalikiškas universitetas, nedraudžiamas privatus tikybos dėstymas vaikams ir kt. Todėl argi iš tikro katalikai lietuviai, išeiviai ir Lietuvoje, neturėtų pagrindo pasidžiaugti, jeigu Lietuvoj Katalikų Bažnyčios būklė būtų tokia, kaip Lenkijoj, Vengrijoj, Čekoslovakijoj ar Jugoslavijoj?

Mūsų laikraščiai rašė, kad vyskupas A. Deksnys dalyvavo IV marijologijos kongrese Zagrebe, Jugoslavijoj, kur dalyvavo ir daug užsienio kardinolų bei vyskupų, iš kur kongresas siuntė sveikinimo telegramą popiežiui, ir niekas tam visam nekliūdė. Dėl to vyskupas Deksnys iš Zagrebo rašė: „Mieste nuotaika kaip dideliuose Lietuvos atlaiduose. Visai nesijaučiame, kad būtume kūjo ir piautuvo šalyje“. Ar kas panašaus gali būti Lietuvoje? Lenkijoj, kaip neseniai informavo *Draugas*, grąžinamos katalikams 4,700 bažnyčių ir koplyčių buvusiose vokiečių srityse ir 111 milijonų zlotų, kuriuos tikintieji buvo sumokėję už tų kulto pastatų naudojimą. Ar kas nors panašaus būtų galima Lietuvoj? Kai tikintieji savo aukomis legaliai nusipirko statybinių medžiagų ir pasistatė Klaipėdoje bažnyčią, ji buvo atimta tik Maskvos įsakymu. Ir tik tas vienas pavyzdys parodo, koks didelis skirtumas tarp lenkiško ir rusiško komunizmo. O tokių pavyzdžių yra šimtai. Kadangi lietuviai yra Vakarų kultūros, tai netenka abejoti, kad lietuviškas komunizmas būtų vakarietiškas, o ne rytietiškas, greičiau lenkiškas, vengriškas ar čekiškas, negu rusiškas, jeigu Lietuva būtų atsidūrus tokioje būklėje, kaip anie satelitai. Todėl iš tikrų daugeliui katalikų keistai skamba Maceinos priešingas pasisakymas: „Mes nė kiek nedžiūgavome, kai prieš keliolika metų pasklido gandai, esą Lietuva būsianti paleista iš Sovietinės Sąjungos ir tapsianti tokia, kokios yra Lenkija, Rumunija ar Bulgarija. Nedžiūgavome todėl, kad politinė laisvė, pasiliekant kraštui komunistiniame bloke, nepašalina komunistinės ideologijos, tik jos vykdymą sudeda į pačių tautiečių rankas“. Maceina čia nepagalvojo, kad *vykdymas kartais kaip tik ir yra pats svarbiausias dalykas* — svarbesnis, negu tie principai, kurie vykdomi. Juk Sovietų konstitucija gana demokratiška, ir būtų visai kitoks gyvenimas, jeigu ji būtų žmoniškiau vykdoma.

Be to, Maceina čia pasirodo kaip tikras maksimalistas, kuris vadovaujasi principu: viskas arba nieko. Neturint visiškos laisvės, nereikia, anot Maceinos, nė dalinio pagerėjimo — kad ir tokio kaip Lenkijoj, Vengrijoj ar Jugoslavijoj. Tačiau istorija, ypač mažų tautų istorija, moko, kad savo gyvenimo pagerėjimo jos dažniausiai pasiekia palaipsniui, o ne staiga. Ir Lietuva galėjo pasiskelbti nepriklausoma valstybe 1918 m. tik todėl, kad ir būdama carinės Rusijos pavergta, ji pajėgė per tą laiką prisiauginti šviesuomenės, išsikovoti spaudos laisvę ir apskritai subręsti tautiškai, pakilti į aukštesnį kultūros laipsnį. Kodėl tad dabar turėtume atsisakyti nuo laipsniško krašto būklės pagerinimo, jei būtų įmanoma? Ar mes turime moralinę teisę patarti tautiečiams ir toliau kentėti tokią pat barbariška priespaudą, iki ateis visiškos laisvės laikai? Ar tai nebūtų patyčios iš kenčiančiųjų, kuriems siūlomas atlyginimas kitame gyvenime?

NUO KO MES BĖGOME

Stebėdamas komunistinius režimus Europos valstybėse, niekas turbūt neabejoja, kad blogiausias ir žiauriausias yra rusiškas komunizmas. To priežastys gali būti kelios. Visų pirma pati komunistinė ideologija nehumaniška, ji nesiskaito su priemonėm, nevertina žmogaus, nors ir sakosi kovojanti už jo išlaisvinimą. Antra, tas rusiško komunizmo žiaurumas gali būti susijęs su ruso charakteriu. Daugelis pripažįsta, kad rusų charakteryje persvarą turi ne protas, o jausmas. Anot vieno rašytojo, rusas dieną gali priimti komuniją, o vakare pasigerti ir savo kaimą sudeginti. Jausmo žmogus religiškai ar ideologiškai lengviau pasidaro fanatikas, negu proto žmogus. Trečia priežastis yra ta, kad Rusija yra didelė valstybė — imperija, o su tuo yra susijęs ir jos imperializmas. Kiekviena didelė valstybė yra daugiau ar mažiau imperialistinė, nes tai plaukia iš jos didumo. Taigi komunizmas, rusiškumas ir imperializmas yra tos trys savybės, kurios mūsų kaimyną padaro mums nemalonų ir pavojingą. Juk marksizmas, kuris yra kiekvieno komunizmo pagrindas, yra visiems tas pats. Tačiau to marksizmo vykdymas įvairiuose kraštuose yra skirtingas. Jis gali būti, kaip jau minėta, švelnesnis ir žiauresnis. O tatai ir priklauso nuo tautos būdo bei jos kultūros. Turbūt dėl to čekai siekia ne lenininio ar brežnevinio, o dubčekinio komunizmo — komunizmo su žmonišku veidu. Pagaliau satelitinių kraštų komunizmas humaniškesnis dar ir dėl to, kad tie kraštai dėl savo mažumo nėra ir negali būti imperialistiniai.

Antanas Maceina: „Ar kas nors iš mūsų intelektualų būtų bėgęs nuo rusų?“

A. Maceina kalbamajame straipsny rašo, jog esą „mes buvome teisingai įsitikinę, kad tik žlugus komunizmui Rytuose, Lietuva galės būti vėl tikrai laisva, nes tik tokiu atveju Rusija gali virsti demokratinė. Komunizmas yra antidemokratinis iš esmės. Tai diktatūra, o tuo pačiu ir imperializmas kaip pasaulinės revoliucijos nešėjas“. Kad komunizmas yra susijęs su diktatūra, tai tiesa. Bet kodėl Maceina čia pat užmiršta, kad diktatūra gali puikiausiai egzistuoti ir be komunizmo, kad imperializmas nebūtinai turi būti susijęs su komunizmu ir kad, *žlugus Rusijoj komunizmui, nebūtinai ten turi įsivicšpatauti demokratija*. Iš tikrųjų būtų beveik stebuklas, kad Rusija, demokratijos niekad neragavusi, per amžius valdyta diktatorių, staiga taptų demokratine. Tai beveik utopija, pium desiderium, wishful thinking, kuris mums, siekiant Lietuvai laisvės, gali būti ne tik nenaudingas, bet net ir žalingas. Žalingas ta prasme, kad belaukdami Rusijos sudemokratėjimo ir pilnos laisvės Lietuvai, mes galime, anot Maceinos, „nedžiūgauti“, t. y. nepageidauti ir nesiekti dalinio Lietuvos būklės pagerėjimo, nepageidauti bent tokios padėties kaip Lenkijoj. Antra vertus, ir demokratinė Rusija nebūtinai tuo pačiu turi liautis buvus imperialistinė. Ar demokratinė Prancūzija *geruoju* atsisakė nuo savo kolonijų Indokinijoj ir Alžerijoj? Ar ne demokratinės Jungtinės Valstybės jėga atsiplėšė nuo Meksikos Texasą, Naująją Meksiką ir Kaliforniją? Tad kur bent mažiausios garantijos, kad Rusijoj demokratija bus geresnė, negu kitur pasaulyje? Tad žlugus Rytuose komunizmui ir Rusijai tapus nacionalistine (diktatūrine, pusiau diktatūrine ar demokratine), vargu galima tikėtis Lietuvai laisvės. Ir nekomunistinė Rusija liks dar imperialistinė Rusija ir, kaipo tokia, ji neatsisakys nuo carų bei komunistų užvaldytų tautų. Tai nėra spėliojimas, o natūrali ir logiška išvada, kuri plaukia savaime iš didžiųjų valstybių, iš jų imperializmo, prigimties.

Mažųjų tautų pajungimas didžiosioms teisinamas visokiais pretekstais ir net moraliniais principais. Sakoma, kad dėl kelių milijonų tautos patogumų negalima aukoti šimtų milijonų gerovės ir patogumo. Kas, pavyzdžiui, paneigs Rusijai moralinę teisę (ypač didžiosiose valstybėse) turėti išėjimą į jūrą pro Baltijos uostus? Todėl kad ir kaip keista bebūtų, tautų laisvo apsisprendimo principo skelbimo ir kolonializmo naikinimo laikais niekas rimtai nekelia Rusijos kolonializmo klausimo. Ir demokratinė Amerika visada stipriau pasisakydavo už „sveiką“, negu už suskaldytą Rusiją. Čia niekuomet netrūko „jedinaja ir nedelimaja“ principo šalininkų. Ar tad nuostabu, kad Amerika Lietuvos nepriklausomą respubliką pripažino paskutinė? Buvo nebepatogu to nedaryti, kai visas pasaulis buvo pripažinęs. Todėl žlugus komunizmui Rytuose, žlugs jis ir Lietuvoj, bet tai nereiškia, kad tada Lietuvos rusinimo pavojaus nebebus. Jis galės būti dar didesnis. Dabar bent teorijoj pripažįstama tautinių respublikų egzistencija bei lygiateisiškumas ir tą lygiateistiškumą galima ginti, pasiremiant bent Lenino raštais. Nacionalinėj Rusijoj ir to gali nebūti.

Todėl siekiant Lietuvai laisvės, reikia siekti ne tik rusiško komunizmo, bet ir rusų imperializmo žlugimo. O šio pastarojo pasiekti bus, turbūt, sunkiau negu pirmojo. Tad ir atsakant į klausimą, kas pavojingesnis Lietuvai bei kitoms mažoms tautoms, esančioms dabartinėj Sovietų Sąjungoj, — komunizmas ar rusų imperializmas — daugumas lietuvių neabejodami pasisakys, kad tautinės egzistencijos požiūriu pavojingiausias vis dėlto yra rusų imperializmas. Juk ir dabar rusai komunistai tą rusinimo imperializmą vykdo labai aiškiai. Jeigu jiems svarbu būtų tik komunistinimas, tai jie nenaikintų mažų tautų (totorių, čečėnų, vokiečių ir kitų), kuriuos juk galima sukomunistinti taip pat lengvai kaip ir pačius rusus, ir nekovotų su kinais dėl teritorijos, nes juk abi valstybės komunistinės. Tarp rusų komunistų ir kinų komunistų karas gali kilti ne dėl komunizmo išplėtimo, o dėl jų abiejų nacionalinio imperializmo. Kad ne komunizmas, o didžiųjų valstybių imperializmas sudaro mažoms tautoms pavojų, rodo kad ir mažų komunistinių šalių, kaip Albanijos ar Kubos, buvimas. Jos nesudaro kam nors komunistinimo pavojaus ir joms pačioms negresia joks nutautinimo pavojus,

(nukelta į 15 psl.)

IŠEIVIJOS SPAUDOJE

„DRAUGAS" APIE VEIKSNIŲ REFORMĄ

Draugas (1971.VIII.16.) savo vedamajame „Politinių veiksnių reformoms brėstant" paliečia mūsų diplomatų ir Vliko reikalus. Pirmuoju klausimu rašo: „Taigi ir jos (tautos) atstovavimas neturi pasibaigti su fizine senųjų atstovų-diplomatų mirtimi. Jis turi būti pratęstas, surandant galimumų, atėjus reikalui, paskirti kitus nemažesnio rango atstovus. Tuo rūpintis reikia jau dabar, nelaukiant paskutinio nepriklausomos Lietuvos atstovo gyvenimo pabaigos. Reikia surast būdų prieiti prie tam tikrų žmonių ir netikėlius, jeigu tokių būtų, įtikinti. Šiam reikalui, ačiū Dievui, prisiauginome šviesių žmonių, turime daugybę politinių ir gretimų mokslų daktarų. Kai kurie jų dirba jau kitų kraštų diplomatinėje tarnyboje. Kiti gražiai reiškiasi lietuviškoj veikloj. Pagaliau nesame jau tiek skurdūs, kad negalėtumėm sudaryti mūsų atstovams ekonominio gyvenimo sąlygų ir tuo atveju, jeigu užšaldytieji nepriklausomos Lietuvos kapitalai pasibaigtų".

Vliko klausimu laikraštis pasisako šitaip: „Tačiau kalbėti apie mūsų politinių veiksnių reformą ne tik verta, bet ir reikalinga. Juk per 30 okupacijos metų daug kas pasikeitė. Pasikeitė daugelis aplinkybių, priešo taktika, propagandinės priemonės. Taigi nebūtų tikslu elektroninių ginklų amžiuje į priešą iš berdankų šaudyti. Peržiūrėtinas ir mūsų politinių organizacijų sudarymo būdas. Šiandien Vliką sudaro 15 politinių partijų ar grupių atstovai. Visi gerai žinome, kad tai per didelis skaičius, juoba kad kai kurios jų labai menkutės, kad ne visada įstengia ir savo atstovus į Vliko seimą pasiųsti. Kartais tenka net iš kitų partijų skolintis. Dalis tų partijų vargiai jau turi okupuotoje Lietuvoje ir išeivijoj kokį užnugarį... Taigi mūsų politinių veiksnių atnaujinimas yra būtinas. Atėjo ir visos mūsų politinės akcijos suderinimo metas. Apie tai reikėtų kalbėti, rašyti, diskutuoti susirinkimuose ir pagaliau šaltai bei apgalvotai reformą vykdyti".

KARJERA IR LIETUVYBĖ

Neseniai skaitėme *Drauge* (VIII.26) paskelbtą pasikalbėjimą su konsulu dr. Vytautu Dambrava, kuris papasakojo apie savo ilgą karjerą JAV valdinėse tarnybose, kol pasiekė konsulo padėties Meksikoje. Tai sveikintina karjera, nes JAV diplomatinėje tarnyboje užsikabinti imigrantui nėra lengva. Dr. Dambrava smulkiai papasakojo ne tik kur ir ką jis veikė (Vokietijoj, Vietname, Bolivijoj, dabar Meksikoj), bet ir ką veikia jo šeimos nariai — žmona ir vaikai. Tik visame tame aprašyme pasigedome vieno dalyko — informacijos apie jaunimo mokslą ir kuria kalba visi šeimos nariai susikalba savo namuose. Tai klausiame todėl, kad svetur gyvenant nesunku juk ir gimtąją kalbą pamiršti. Iš Dambravos pažįstamų teko nugirsti, kad dar Jungtinėse Valstybėse jo vaikai lietuviškai jau nekalbėjo. Kalbąs lietuviškai tik vyriausias sūnus, kuris išmoko tada, kai Dambrava gyveno dar kaip eilinis imigrantas dipukas.

Ryšium su tuo kyla rimtas klausimas, ar vaikų nulietuvėjimas (kalbos neišmokimas) buvo sąlyga kilti karjeroj ar šiaip neišvengiamybė. Jeigu taip, tai lietuvišku požiūriu žiūrint kyla abejonė, ar kas laimėta, ar pralaimėta; ar svarbiau karjera, ar vaikų lietuviškumas? Tokių atvejų mūsų išeivių gyvenime yra ir daugiau. Ir lietuvių bendruomenė negali tokių reiškinių nematyti ir jais nesirūpinti. Žiūrint iš šalies, atrodo, kad abu šiuos dalykus, karjerą ir gimtosios kalbos mokymą, galima nesunkiai suderinti. Tai rodo ir kai kurių mūsų diplomatų vaikai, kurie, augdami svetimose šalyse, gerai išmoko lietuviškai. Reikia tikėtis, kad ir diplomatas Dambrava sudarys sąlygas savo vaikams pramokti tėvų kalbos.

MŪSŲ JAUNIMAS

PLB pirmininkas Stasys Barzdukas, rašydamas *Drauge* (1971.IX.16) apie parengiamuosius Jaunimo kongreso darbus, taip apibūdina mūsų jaunimą: „Viešumoje reiškiasi sąmoningasis mūsų jaunimas ir jis didesnių rūpesčių nekelia. Jis ir mintį dar laisvai lietuviškai reiškia. Bet tokio jaunimo tėra tik dalis. Mažuma. Daugumas plaukia kartu su gyvenamojo krašto srove. Jis jau neskaito ir neseka lietuvių spaudos, nes sunkiai kalba ar ir visai nešneka lietuviškai. Maža tesidomi ir pačiam skiriama bei leidžiama spauda, kuriai daugiausia terūpi tik savi siauri organizaciniai reikalai, tad ji jaunimo į platesnius lietuviškus vandenis taip ir neišveda. Aiškėja, kad kai kurie kraštai savo atstovų į jaunimo kongresą jau nebegalės atsiųsti, nes nebesą ko siųsti. Jis visiškai iš lietuviško gyvenimo išsijungęs. Nenuostabu, kad jo sąmonei jau nieko nebesako tokios sąvokos, kaip Bendruomenė, kaip Vlikas, kaip mūsų nepriklausomos Lietuvos pasiuntinybės ir kt. Miglota jam ir pati Lietuva — jos istorija ir kultūra, nes tokių dalykų jis nepažįsta. Tiesa, jaunimas išeina į gatves pademonstruoti, pvz. už Kudirką, jei jį kas sudomina ir išveda. Bet pirmiausia sudomina pats gyvasis jaunimas. Ne kitu keliu turi eiti ir kongresas: per jaunimą į jaunimą. Lemiamą reikšmę čia turi asmeniniai santykiai bei ryšiai".

Tuo tarpu Ateitininkų sendraugių stovykloj Dainavoje, kur buvo ir jaunimo, pats jaunimas pasisakė šitaip: „Lituanistinės mokyklos neįstengia perduoti tautinės kultūros dvasios; jaunimas vengia pasisavinti vyresniųjų politinius nusistatymus; nemėgsta ryškaus „principingumo-užsispyrimo" vyresnėje kartoje, ypač politinėje veikloje; nejaučia vyresniųjų pasitikėjimo jaunimu, ypač atsakomybės perdavime; jaunimas nesidomi spauda, tik informacine medžiaga, liečiančia aktualią veiklą; marijuanos vartojimas gana plačiai paplitęs kaip bendra dabartinės jaunimo visuomenės gyvenimo būdo išraiška; jaunimui dabartinė kultūrinė kūryba Lietuvoje yra tikroji tautinė kūryba". (*Draugas*, 1971.VIII.21).

PROF. R. ŠILBAJORIO KNYGA

Kitame vedamajame *Draugas* rašo (1971.IX.9) apie tokių leidinių, kaip prof. Šilbajorio angliškai parašytą knygą apie 14 lietuvių rašytojų, rėmimą. Kaip žinoma, knygą išleido Oklahomos universiteto leidykla, o leidimą parėmė Lietuvių fondas. Laikraštis rašo: „Todėl knyga, patekdama į universitetų ir miestų bibliotekas, nors ir ne taip jau gausiai, kaip koks beletristinis ar populiarus mokslo leidinys, vistiek ne vienam atskleis, kad mažosios tautos turi savo literatūrą, kad jos ne vien tik šoka tautinių festivalių šventėse ir giriasi savo tautinio maisto gaminiais. Rodos, reikėtų džiaugtis tokiu lietuvių pasiekimu. Didelė dalis ir džiaugias., bet keista, kad spaudoje, kuri pati nuolat kalba apie spaudos rėmimą, pasitaikė straipsnių, niekinančių dr. Šilbajorio pasiekimą, už kurį jis negavo nė cento atlyginimo.

Mūsuose taip jau yra, kad jei kas išspausdino kokį amerikietiškame laikraštyje laiškelį, tai tuojau būtinai net keletą kartų turi būti pagarsintas lietuviškoj spaudoj... Tačiau kai lietuvis mokslininkas atlieka kokį lietuvių tautai laimėjimą, mes jį pradedame niekinti, lyg jo darbas būtų bereikšmis vien todėl, kad jis prieinamas tik inteligentams, tik mokslininkams, o ne eiliniams laikraščių skaitytojams.

Reikia džiaugtis šiuo pasiektu mūsų literatūros labui laimėjimu. Jeigu kas rašytų monografijas ar istoriją, tas taip pat turėtų susilaukti iš Lietuvių fondo ar kitų organizacijų pagalbos ne tik išleidimo, bet ir pačio autoriaus parėmimo prasme. Už šią knygą tenka dėkoti leidyklai, Lietuvių fondui ir ypač autoriui".

ŽURNALISTINIS TUŠČIAŽODŽIAVIMAS

Išeivijos spaudoje patriotiniam tuščiažodžiavimui skiriama turbūt ne mažiau kaip koks trečdalis vietos. Pateikiame neblogą tos rūšies žurnalistikos pavyzdį:

„Šaulių sąjungos kultūrinėje-ideologinėje savaitėje šauliai išsakė ugnimi žėrinčią šaulišką mintį ir kartu nurodė visos tautos gairėmis nusagstytą kelią, kuriuo mes turime eiti į laisvę, į ateities nepriklausomą Lietuvą. Šaulių sąjunga šiuo metu turi būti vis labiau ugdoma, vis labiau plečiama ir kad ji pagaliau taptų visų lietuvių — mūsų tautos sūnų ir dukterų sąjunga, kuriai itin turi rūpėti priešo, žiauriausio Maskvos budelio, nuniokota, pavergta, išdarkyta lietuvių tauta, Lietuvos garbė. Sąjungai turi rūpėti rusiškos komunistinės vergijos panaikinimas. Visa tai pasiekiama kovingu, vieningu, tauriu ir apstingu darbu, nemirštama tėvynės meile ir pasiaukojimu" (Vl. Mingėla, *Draugas*, 1971.VIII.11).

TARYBINIS JUMORAS

Pro didžiąsias Vilniaus statybas gatve ėjo žmogus. Nuo aukštų pastolių krisdama, plyta pataikė jam į galvą. Subėgę žmonės rado jį jau negyvą.

— Vaje kokia nelaimė! Vargšas jis. Kiba lietuvys, — dėstė senutė savo susijaudinimą.

— Ne. Ne lietuvis. Rusas — pastebėjo kažkas iš aplink stovinčių.

— Na matai. Per tuos rusus nei plyta negali žemėn nukristi, — rūpinosi toliau geraširdė senutė.

Tūlas tarybinis pilietis, užėjęs pirmą kartą pas naują pažįstamą, pamato ant sienos kabant didžiulius Stalino, Lenino, Kosygino ir Nixono portretus. „Ko gi tas čia?" — klausia jis, rodydamas į Nixoną. „Aš į visus juos meldžiuos", — atsako šeimininkas. „Ką? Meldies? O kaip gi?" — nustemba svečias. „O gi labai paprastai", — tęsia šeimininkas

— „žiūrėdamas į Staliną, sakau — Tėve, mūsų,

žvelgdamas į Leniną, tariu — kurs esi danguje,

nusilenkdamas Kosyginui, kalbu — tebūnie Tavo valia,

o atsikreipdamas į Nixoną, pagalvoju — Teateinie Tavo karalystė..."

NUO KO MES BĖGOME

(atkelta iš 13 psl.)

nes jos nėra Sovietų Sąjungos ar Kinijos dalis. Iš kitos pusės, Albanijos komunizmas niekam nėra pavojingas, nes Albanija nėra ir negali būti imperialistinė. Tik didžiosios imperialistinės valstybės sudaro mažosioms tautoms tiek nutautinimo, tiek ir komunistinimo pavojų. Pats vienas komunizmas (jo idėja) nepavojingas, nes be imperializmo pagelbos jis yra bejėgis. Tuo tarpu imperializmas, kaip jau visi gerai žinome, gali puikiai klestėti ir be komunizmo. Jis visada yra pavojingas. Todėl visai teisinga yra Maceinos vadinamoji iškabos teorija, kuri sako, kad „pasauliui Rusija sudaro anaiptol ne komunistinę problemą. Ne, Rusija yra ir liks *rusiškoji* problema... Pasikeitė tik spalvos: balta pavirto raudona, tačiau Rusijos žaismas liko tas pats". Šiai teorijai galima prikišti nebent tik tai, kad ji per daug glaudžiai sieja rusiškumą ir komunizmą kad ir tokiais žodžiais: „Bolševizmas yra kūnas iš rusiškojo kūno ir kraujas iš rusiškojo kraujo". Iš tikrųjų esminio ryšio tarp rusiškumo ir komunizmo nėra, kaip lygiai nėra ir esminio ryšio tarp bet kurios tautos ir bet kurios ideologijos. Ideologija gali būti keičiama, tauta yra pastovesnis dalykas. Todėl reikia sutikti su teigimu, kad komunizmas gali išnykti, o Rusijos žaismas (tiksliau, Rusijos imperializmo žaismas) liks tas pats.

Kokia tad išeitis mažoms tautoms, gyvenančioms imperialisto kaimynystėj? Amerikiečių patarlė sako: jeigu negali nugalėti — įsijunk (prisitaikyk). Kai 1918 m. Lietuva galėjo nugalėti, ji bolševikus nugalėjo, o vėliau, kai pamatė, kad nenugalės, ji paties instinkto patariama taikėsi. Taikėsi visą laiką. Iš pradžių palaikydama gerus santykius, kurdama lietuvių-rusų draugiją sovietinių tautų kultūrai pažinti, paskui įsileisdama įgulas, priimdama ultimatumą, sudarydama komunistinę vyriausybę. Dabar lietuviams nėra kitos išeities, kaip stoti į partiją ir per ją siekti gero Lietuvai. Todėl kad ir paradoksiškai skamba, bet yra tiesa, kad mes antikomunistai čia ir mūsų broliai komunistai Lietuvoje bendradarbiaujame, siekiame to paties tikslo — geresnės Lietuvos ateities. Tik jų kova daug sunkesnė, pavojingesnė, bet ir reikšmingesnė. Todėl ir sutikdami, kad ne tik rusų imperializmas, bet ir komunizmas yra taip pat blogybė, bet Lietuvoje jis šiuo metu yra neišvengiama blogybė, mallum necessarium. Maceina teisingai pastebi, kad „mūsų sąmonė vis labiau linksta kovon su rusiškuoju imperializmu ir vis mažiau su komunizmu". Ir toji sąmonė, matyt, neklysta, nes lietuviai komunistai Lietuvoje yra svarbūs, o gal net svarbiausi lietuvybės ir Lietuvos gynėjai. Jei tų savų gynėjų nebūtų, Lietuva būtų greičiau surusinta ir gal net nukrikščioninta. Lietuviai komunistai buvo davę leidimą bažnyčiai statyti Klaipėdoj, bet jį atėmė rusai. Dėl to jie ir tos bažnyčios statytoją nubaudė, o paskui jį vyskupu padarė. Komunistai Lietuvoje panašiai elgėsi, kaip ir komunistai Lenkijoje, Čekoslovakijoj ir kitur. Iš tų kraštų nedaug kas bėgo į Vakarus, o ir pabėgo daugiausia tada, kai Budapešte ar Prahoj pasirodė rusų tankai. Komunistinėj Jugoslavijoj sienos visai atviros, ir iš čia gali išvažiuoti, kas nori. Bet jugoslavai išvažiuoja tik darbams Vakarų Vokietijon ir vėl grįžta namo.

Todėl, kai Maceina straipsnį baigia pareiškimu, kad Lietuva turi būti ne tik nerusiška, bet ir nekomunistinė, tai mes norime baigti panašiu pareiškimu: Lietuva turi būti ne tik nerusiška, ne tik nekomunistinė, bet ir nenacistinė, nefašistinė ir apskritai netotalistinė. Tačiau pirmiausia ji turi būti nerusiška, nes surusinta Lietuva nebeatsigaus, o sukomunistinta ar sufašistinta gali atsigauti, nes visos tos rūšies ideologijos, kaipo nehumaniškos ir priešingos žmogaus prigimčiai, negali būti įdiegtos visiems laikams visoms kartoms. Todėl ir bėgome iš Lietuvos ne nuo komunistų, o nuo rusų komunistų. Jei būtume tikri, kad niekas mūsų netrems į Sibirą, kad Lietuvą valdys lietuviai komunistai, tai nedaug kas būtų bėgęs iš Lietuvos, kaip nedaug kas bėgo iš Lenkijos ar Vengrijos. Sibiras yra ta pabaisa, kurios mes daugiausia bijojome. Ir teisingai, nes Sibiras yra rusiško imperializmo ir mažų tautų naikinimo simbolis.

A. Blažys

Šių metų gegužės gale Lituanistikos instituto suvažiavimo metu LB suruoštas simpoziumas — svarstybos bandė aptarti išeivijos kultūrines problemas ir nustatyti ateičiai tam tikras kryptis ir gaires. Simpoziumo prelegentai iškėlė visą eilę klausimų, bandydami kaikuriais atvejais pasiūlyti ir atsakymus. Kaikurie iš tų atsakymų arba, tiksliau, pasiūlymų, nekėlė jokių abejonių, — atrodė lyg ir savaime suprantami dalykai. Ta prasme, tiek simpoziumo dalyvių nereagavimas, tiek spaudos nesuinteresuotumas suponavo nuomonę, kad viskas yra tvarkoje. Iš tikrųjų, yra keleta keltinų problemų, kurios egzistuoja, ir nėra aišku, kas jomis turėtų domėtis: LF ar LB? Šiuo atveju turima galvoje LF pašalpų skirstymas.

Susidaro įspūdis, jog mūsų visuomenė į LF pašalpas žiūri kaip į dovaną ir, nenuostabu, kad atitinkamai ir elgiasi: elementarus mandagumas reikalauja už dovanas tik dėkoti ir sakyti komplimentus. Bet, iš tikrųjų, tokia visuomenės pažiūra ir laikysena nėra teisinga. LF yra mūsų pačių išeivių sukurta institucija, veikianti glaudžiame kontakte su LB. Šio požiūrio nepaneigia ir LF atstovai, viešai pasisakydami, jog skirstant LF pašalpas, LB turi 50% balso. Reiškia visuomenė turi teisės šiuo klausimu pasisakyti, ir todėl nebūtų joks nusikaltimas ir „sabotažas", jeigu visuomenėje pasigirstų balsų, nebesutinkančių su nusistovėjusia tradicija ir užkonservuota nuomone.

Viena iš tokių įsisenėjusių nuomonių, kuri turėtų būt peržiūrėta, tai tvirtinimas, kad LF turi būt populiarus. Pats pasakymas yra visai tvarkoj. Netvarkoj tėra tik turinys, kuris į sąvoką „populiarus" įmontuojamas. LF administratoriams žodis „populiarus" reiškia, kad LF turi finansuoti tik populiarius reikalus, remti tik populiarias programas ir pritarti tik konservatyvaus galvojimo nuomonei. Ši laikysena dažniausiai bandoma paremti tvirtinimu, jog LF tikslas, pirmiausia, yra finansinis rezultatas. Šiuo atveju reikėtų atsakyti, kad LF nėra tikslas pats savyje. Jis buvo sukurtas nevien tik tam, kad pasidarytų milioninė institucija. LF tikslas buvo ir kol kas pasiliko — finansuoti mūsų kultūrinį gyvenimą. Šiuo momentu, kiek tai liečia LF, padėtis yra tokia: LF finansinė programa vėluojasi. Miliono turėta būt pasiekta jau prieš keletą metų. LF administratoriai to tikslo neatsižada, — trūks, plyš — nori pasiekti tą apvalią skaitlinę. Ir tai labai gerai. Bet čia peršasi vienas nelemtas „bet". Norint pasiekti milioninio skaičiaus, pagal LF administratorius, reikia neprarasti visuomenės pasitikėjimo: daboti, kad visos LF programos ir angažavimaisi atitiktų daugumos nuomonę, atstovautų daugumos skonį ir mentalitetą. Ir šis neatsižvelgimas į kai kurias pasekmes, kurios neišvengiamai kyla, skiriant daugumai prioritetą, kelia nelemtus klausimus: jei vėluojasi finansinis reikalas, ar ir visas mūsų kultūrinis gyvenimas turi vėluotis? Tas klausimas realus yra dar ir dėl to, kad, visgi reikia pripažinti, mūsų kultūrinio gyvenimo tempas ir dinamika yra glaudžiai susiję su LF finansine pašalpa. Jei bandytume teigti: palaukime dar keletą metų, LF jau bus pasiekęs savo tikslą, tuomet galėsime nebekreipti dėmesio į visuomenės opiniją ir dalinti pašalpas ir tiems, kurių rėkianti visuomenė nesankcijuoja. Tas atrankos klausimas, arba, kaip dabar vadinama „diskriminacija", tikrai slegiančiai nuteikia ir tuos, kurie krauna grašius į tą milioninę instituciją, ir tuos, kurie bando laviruoti pasaulėžiūrinės atrankos akrobatikoje. Ir kaip tai nesiderina su mūsų siekiais ir pastangomis tikėtis čia išeivijoje ko pilnesnio kultūrinio gyvenimo!

LIETUVIŲ FONDAS

PATAIKAVIMAS „MASĖMS"

Šalia to nelemto „populiarumo", lygiagrečiai vartojama ir „daugumos" terminas. Ir kaip tik pastaruoju „daugumos" šydu bandoma pateisinti šiandieninės kultūrinės politikos posūkis, arba, tiksliau išsireiškiant, jokios kultūrinės linijos neturėjimas. Šiuo atveju dauguma nėra ir negali būti tikslas savyje, nes taip jau gyvenime yra, kad kūrybinio laimėjimo ir kultūrinio atsiekimo vėliavas neša tik intelektualinė mažuma. Reikia pasakyti dar ir tai, kad daugumos pažiūros ir, kaip anksčiau minėta, populiari opinija, dažniausiai siekia kūrybinės niveliacijos ir atstovauja tik vidutiniškumui. Masių pažiūra, kaip taisyklė, remiasi apčiuopiama, dažnai utilitarine kultūros ir kūrybos koncepcija. Ar LF pozicija propaguoti bet kokią daugumą, užuot pasisakius už kūrybinį elitą, laikytina teisinga?

Sekanti problema yra beveik nusakytina šiuo patarle tapusiu klausimu: jei esi protingas, kodėl nesi turtingas? Tas sąvokas sukeitus išeitų: jei esi turtingas, kodėl nepagalvoti, kad esi ir protingas? Čia turima galvoje LF vadovybės iniciatyva atlikti tas funkcijas, kurios jai nepriklauso ir, svarbiausia, LF kaipo toks nėra kompetetingas tas funkcijas atlikti. Tai vaizdžiai parodė LF pelno paskirstymo praktika. Pvz., stengiamasi minimalinėmis subsidijomis remti kai kurias programas ar atskirus asmenis, manant, kad tuo netiek suteikiama materialinė parama, kiek moralinis paskatinimas. Negalima nieko pasisakyti prieš paskatinimą kaipo tokį, bet klausimas, ar jis vietoj? Ar kartais nėra propaguojama vertybės, kurios nėra jokios vertybės? Praktika parodė, jog dažnais atvejais populiari patriotika statoma auksčiau už absoliučiai neginčyjamus kūrybinius ar mokslinius laimėjimus. Gal tiems dalykams nustatyti ir nėra pakankamai aiškaus, nusistovėjusio kriterijaus, bet visgi meninė ir kūrybinė tiesa nėra sunkiai įspėjama mįslė. Be to, reikia pastebėti, jog finansiškai remiant tam tikras programas, kartu pasisakoma už jas. Reiškia, tuo išryškinama mūsų kultūrinės politikos kryptis. Pagaliau istorija kalbės, kad štai to ir to laikotarpio lietuvių išeivijai, kaip ir ankstyvesniajai, labiau rūpėjo populiarus mūsų paveldėtos tautinės kultūros momentai, negu kad sakysim, pastangos išvystyti ir toliau tęsti tautinės kultūros ir kūrybos identitetą. Iš to seka klausimas, ar ta mūsų kultūrinė politika, apie kurią išeivijos istorija turės pasisakyti, turi nustatinėti LF? Esmėje šis klausimas nėra vien principo reikalas. Jei sakytume, koks gi čia skirtumas, kas tai atlieka: ar LF žmonės, ar LB? Atsakytume, kad gal šiuo momentu ir nėra per daug didelio skirtumo. Praktiškai tie patys žmonės atstovauja ir LF, ir LB. Tas reikalas keliamas, turint galvoj netiek dabartį, kiek turint prieš akis ateities perspektyvą. Juk LF pirmiausia yra finansinė institucija. Labai logiška, jei į jos vadovybę renkama pirmiausia finansinėje srityje labiausiai įgudę žmonės. Todėl, ar galima pasitikėti, kad finansininkams bus lygiai taip pat prie širdies ir mūsų kultūrinės problemos, kaip kad fondo finansiniai ėjimai? Gal tai yra bereikalingas nuogąstavimas, — kas bus, ar kas gali nutikti. Betgi senosios mūsų išeivijos įkurti „susivienijimai", šiandien išaugę į milijonines institucijas, mums daugiau byloja savo negatyvine funkcija, negu pozityvine. Taip jau gyvenime yra, kad paprotys virsta tradicija, o tradicija — nuostatu. Ir tai turėdami dėmesy, keliame klausimą dėl Lietuvių fondo dabar, nes vėliau jau gali būti per vėlu.

Al. Vaškelis

(Aleksas Vaškelis šiuo metu yra JAV LB Centro valdybos narys kultūriniams reikalams)

STEMPUŽIENĖ: ATSIPRAŠAU TAUTOS . . .

(atkelta iš 16 psl.)

se, ir taip toliau... Šia proga noriu, taip sakant, savo tautos atsiprašyti, kad pasaulinio masto karjeros nepadariau... Į klausimą, ar tokia karjera tikrai mane padarytų geresne dainininke, vertesne „savo tautos kultūros ambasadore" — pati dar nesurandu atsakymo... Žinau, kad reikėtų investuoti labai daug jėgų ir pinigų, o karjera gali būti labai trumpa... Ir tai dėl daugelio priežasčių... O kažin, ar negeriau būti jeigu ir ne akinančiai skaisčia, bet greit nukrintančia žvaigžde, o ilgiau išsilaikančia, tegu ir ne tokio masinančio skaistumo...

— Kaip jums atrodo išeivijos lietuvio solisto repertuaro problema?

— Drastiškiau kalbant, ta pati programa lietuvių publikai ir daugiau muzikiniai išprususiai svetimtaučių publikai netinka. Mūsiškė publika, atrodo, norėtų tokios programos, prie kurios ji buvo pripratusi nuo nepriklausomos Lietuvos laikų. Daugumas mūsų dainininkų, siekdami populiarumo savųjų tarpe, saviškei publikai perdaug aklai pataikauja. Lietuviškoje jų koncertų programos dalyje būtinai išgirsi „Ne margi sakalėliai", „Mano sieloj šiandien šventė", „Mano rožė", „Dukrūžėlė" ir kitas panašias dainas... Kiekvieną koncertą jie užbaigs pasisekimą užtikrinančiomis populiariųjų operų arijomis... Sąžiningesnis ar ambicingesnis dainininkas atsistoja prieš dilemą: ar liūliuoti publiką su tomis pačiomis senomis melodijomis (bet tuo beveik užsitikrinti sau pasisekimą), ar išdrįsti atnešti ką nors naujo, neįprasto, gal ne taip švelniai nuskambančio, ar net sukrečiančio disonansais, rizikuojant iššaukti šaltesnes publikos reakcijas. Dažnai ypač nusivyliu jau čia mokslus baigusiais dainininkais, turinčiais gerus, šviežius repertuarus, bet savajai publikai specialiai ruošiančiais jau minėto įprastinio pobūdžio programas... Iš tikrųjų, man atrodo, kad amerikiečių lietuvių publikos sentimentams gerokai taikėsi ir čia koncertavę gimtojo krašto dainininkai...

— Žinoma, nėra taisyklės be išimčių. Kiek spaudoje teko skaityti, tokiomis išimtimis buvo D. Kučėnienės, D. Stankaitytės ir L. Šukytės koncertai Čikagoj. Gaila, kad jų neteko girdėti provincijoj. Ypač būtų buvę įdomu patirti klivelandiškės publikos reakcijas...

— O gal kitoniškesnis repertuaras dažnam lietuviui solistui nėra prieinamas? Gal gi ir išpildytojų ar rengėjų pasirinkimas tąja prasme yra perdaug ribotas?

— Mūsų sąlygose, kur perdaug pataikaujama lietuvių publikos skoniui, nėra galimybės plačiau išsivystyti individualių rečitalių dainininkams. Manau, jog, nesant susidomėjimo„ ir kompozitoriams trūksta paskatos sukurti ką nors šviežesnio... Į repertuaro sudarymą, žinoma, įeina nevien lietuvių liaudies dainos, nes, koncertiniam dainininkui nesant vienos srities ar vieno stiliaus specialistui, neįmanoma vien lietuvišku repertuaru save pilnai pristatyti. Ypač pasigendu platesnio vadinamųjų meno dainų (art songs, Lieder) repertuaro. Jį reikėtų plėsti kad ir operų arijų sąskaiton...

— Kaltinti tektų ir koncertų organizatorius, ypač bendruomenines organizacijas, kurioms svarbiausia publiką gerai nuteikti ir turėti gero pelno. Vien aukštesnio lygio koncertuose „besispecializuojančių" organizatorių kaip ir neturime. Santara-Šviesa šioje srityje, berods, pirmauja...

— Užsiminėte Šviesą-Santarą. Žinau, jog ši organizacija ruošia jūsų koncertą šių metų gruodžio 12 dieną čikagiškiame Jaunimo centre. Manau programą šiam koncertui jau esate sudariusi...

— Iš svetimųjų kompozitorių pasirinkau Joaquin Rodrigo „Quatro madrigales amatorios" ir „Villancicos", o taipgi Gustavo Mahler'io „Kinder Totenlieder" ciklus. Lietuviškąją programos dalį sudarys J. Gruodžio, D. Lapinsko, B. Kutavičiaus, J. Juzeliūno ir V. Klovos kūriniai. Kaip matote, bus atstovaujami ir išeivijos, ir gimtojo krašto kompozitoriai, jų aranžiruotos liaudies dainos, o taipgi ir originalioji kūryba... Programa bus labai nauja ir, bent daugumai mūsiškės publikos, niekur negirdėta...

— Pabaigai — banalokas ir trafaretinis klausimėlis apie ateities planus...

— Po vienų kitų metų viską pardavus, išvažiuoti į Floridą ir ramiai ilsėtis... *(Juokiasi).* Žinau, kad tokie „planai" prie „aukštųjų repertuarų" netinka, bet praktika parodė, jog didieji planai dažniausiai sugriūva, neatlaikę tikrovės spaudimo... Sekančiais metais dainuosiu Motinos partiją V. K. Banaičio operoje „Jūratė ir Kastytis" ...Po daugelio metų tai bus malonus sugrįžimas į Čikagos Lietuvių operą...

AKIRAČIUS galima įsigyti šiose vietose:

PARAMA, 2534 W. 69 St., CHICAGO, Ill., 60629
J. VAZNELIO prekyba, 2624 W. 69 St., CHICAGO, Ill., 60629
J. KARVELIO prek. namai — Gifts International, 2501 W. 71 St., CHICAGO, Ill., 60629
V. PRIŽGINTAS, 1418 Coronado Terr., LOS ANGELES, Calif., 90026
ROMUVA, 84-20 Jamaica Ave., WOODHAVEN, N.Y., 11421
SPAUDA, 10 John St., WATERBURY, Conn., 06702
P. MISEVIČIUS, 32 Hendrick Ave., TORONTO 4, Ont., Canada
P. ALEKNA, 9 Hill St., CABRAMATTA, N.S.W., 2166, Australia

Prašau man siuntinėti AKIRAČIUS / pratęsti prenumeratą.

Vardas ir pavardė: .....

Gatvė: .....

Miestas: ..... Valstybė:..... Zip: .....

Prenumerata kitur: $6.00
Prenumerata JAV: $6.00

AKIRAČIAI
6821 So. Maplewood Ave.
Chicago, Illinois 60629

Auka: $ .....

Pridedu čekį: $ .....

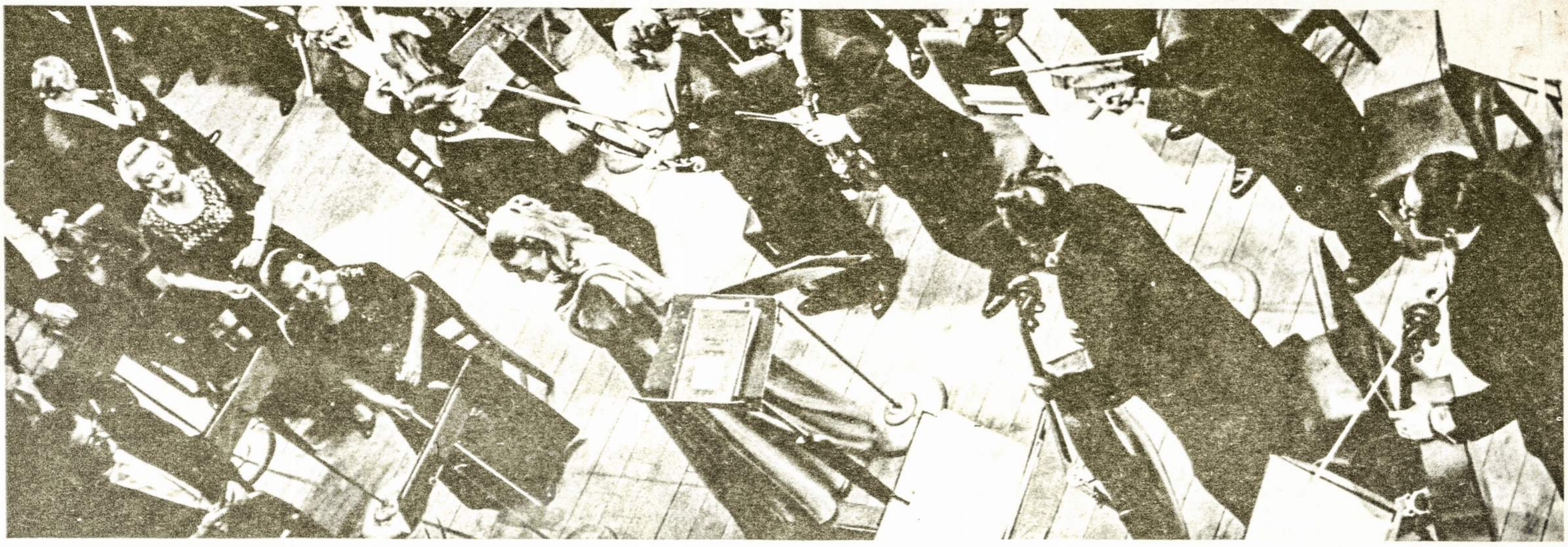

Solistė Aldona Stempužienė ir dirigentas Darius Lapinskas scenoje su Bogotos simfoniniu orkestru koncerto metu 1968 m. spalio 25 d.

POKALBIS SU ALDONA STEMPUŽIENE

ATSIPRAŠAU TAUTOS: PASAULINIO MASTO KARJEROS NEPADARIAU

Šviesos-Šantaros federacijos suvažiavime, rugsėjo pradžioje pristatydama montažą mūsų liaudies dainų, magnetofono juostosna pokario metais gimtajame krašte užrašytų tiesiog iš kaimo dainininkų lūpų, jūs išsireiškėte, jog tai esąs jūsų tikrasis įkvėpimo šaltinis liaudies dainų interpretacijai. Gal galėtumėte šį savo prisipažinimą kiek praplėsti? ..

— Suvažiavime demonstruotos dainos buvo paimtos iš albumo (šešios ilgo grojimo plokštelės), pavadinto „Lietuvių liaudies dainų antologija“, išleisto Vilniuje 1970 metais ir redaguoto muzikologės Genovaitės Četkauskaitės. Atrinkau tik darbo, papročių, švenčių ir apeigų dainas, kurios sudaro vos mažą visos antologijos dalį. Atlikau vien techninį darbą: atranką, užrašymą juoston, pademonstravimą... Tos dainos man iš tikrųjų nebuvo naujiena, nes mano seneliai, tėvai, tetos, dėdės, kaimynai, dar Lietuvoje tebegyvenant, irgi buvo, taip sakant, tos „gyvosios antologijos“, kurias visada prisimenu, kaip ir kaime praleistas vasaras... Šiandien, po tiek metų, prisiklausius ir tebegirdint tiek daug „išdailintų“ liaudies dainų, jų autentiška interpretacija padarė didelį įspūdį nevien sentimentalumo požiūriu, bet ir dėl savo didelio muzikalumo...

— Interpretacijos prasme, žinoma, jų ištisai imituoti negalima. Ir tai ne vien dėlto, kad jos atliekamos „žalių“, taip sakant, neapmokytų kaimo dainininkų. Bet tie dainininkai duoda tikrai gerų idėjų... Kada tas pačias antologijon surašytas dainas gaunu ir iš kai kurių Lietuvos kompozitorių (pvz.: Vytauto Montvilos „Trys rugiapiūtės dainos“) paruoštas koncertiniam dainavimui, jų palyginimas su autentiškomis versijomis žymiai padeda orientuotis interpretavime.

— Savo koncertuose pristatydama mūsų liaudies dainas, apvažinėjau šiek tiek pasaulio (JAV, Kanadą, Venecuelą, Kolumbiją, Uragvajų, Argentiną) ir turiu pripažinti, kad publikos jomis niekur nenustebinau. Nebent kai kuriuos muzikologus, liaudies meno žinovus ar kritikus, kuriems imponavo jų originalumas. Visumoje eiliniam klausytojui jos perdaug liūdnos, paprastos, monotoniškos. Jos sukurtos ir dainuotos žmonių, išsakančių savo sunkią dalią, o kartu ir savo tautos nelinksmą praeitį ar likimą... Jos nėra džiaugsmingai nuteikiančios, pagaunančios ar uždegančios. Man atrodo, jog mes patys esame perdaug įtikėję savo liaudies dainų visapusišku patrauklumu ir dėl to perdaug giriamės ar didžiuojamės...

— Tuo žinoma nenoriu pasakyti, kad mūsų liaudies dainos yra mažiau vertingos už kitų tautų. Anaiptol. O ir jų besiklausiusios publikos reakcija ne visuomet buvo vienoda. Pavyzdžiui Bogotoje (Kolumbijoje), koncerte su simfoniniu orkestru, išpildžius Dariaus Lapinsko ciklą „Mergaitės dalia“, kurio pagrindą sudaro senoviškos mūsų liaudies dainos, vietinių klausytojų muzikiniai gerokai išprususi publika jį priėmė žymiai šilčiau negu Čikagos lietuviai. Taigi, galima sakyti, jog mūsų liaudies daina giliau pasiekė mums labai svetimos kultūros žmones... Betgi paprastai nevien svetimųjų, bet ir lietuvių publikai operų arijos patinka daugiau, negu liaudies dainos, nežiūrint kaip jos būtų aranžiruotos ar interpretuojamos...

— O visdėlto mūsų liaudies dainų stiprybė glūdi jų originalume, kuris pilniausiai atsispindi galimai autentiškesnėje jų interpretacijoje...

— Jau minėta proga savo pastabas baigdama jūs, berods, išsitarėte, kad iš kaimo dainorių daug ko galėtų pasimokyti netik mūsų išeivijos chorai, bet ir solistai. Ką konkrečiau turėjote galvoje tai sakydama?

— Kaip girdėjote, tie „kaimo dainoriai“ niekada neiškrypo iš tonacijos. Jie visi, nors ir be akompaniamento, be jokios palydos, puikiausiai intonuoja. Juos klausant susidaro įspūdis, kad mūsų tauta yra nepaprastai muzikali. Išskirtinas (ypač atsižvelgiant į jų senyvą amžių) ir jų balsingumas. Besiklausydama čia išeivijoje mūsų lietuviškų chorų, aš beveik niekada neesu girdėjusi jų intonuojant, taigi dainuojant tone, o ne kažkur šalia jo... Dėl solistų — susilaikysiu, nes beveik visi jie yra mano kolegos ar draugai. Pasakysiu tik tiek, kad ir jie nėra nuo tos „nuodėmės“ laisvi...

(Kalba nukrypsta į solistės kelią interpretacinio dainos meno viršūnėsna... jos laimėjimus... kritikų atsiliepimus ir jų įtaką...)

— Kai dar buvau maža, mano didžiausias slaptas troškimas buvo užimti mūsų iškiliosios solistės Vincės Jonuškaitės vietą... Nujaučiau, kad būsiu mezzosopranas. Nesykį nekukliai pagalvodavau, jog ir aš taip galiu padainuoti... Gi V. Jonuškaitė, dėl savo dėmesio ne vien operai, bet ir lietuvių liaudies dainai, ypač jos vykusiu reprezentavimu užsienyje, man visada buvo savo srities viršūne...

— Solistės karjerą pradėjau iš kito galo: pirmiausia laimėjau konkursus (geriausios moters-dainininkės Ohio valstijoje titulą, auksinį ir sidabrinį medalį *Chidago Tribune* konkurse, finalistės vietas Metropolitano operos konkursuose) ir tik tada pradėjau rimčiau galvoti apie balso tobulinimą. Jei ne tie konkursai, būčiau gal ir šiandien bedainavusi solo partijas Čiurlionio ansamblyje ir gyvenimas būtų tiek meniškai, tiek ir asmeniškai ramus, nekomplikuotas... Po laimėjimų pasipylė kvietimai koncertams ar net gastrolėms į Pietų Ameriką, o aš pasijutau neturinti net nė dalelės repertuaro savo laimėtiems titulams pateisinti ar įrodyti... Prasidėjo sunkaus ir įtempto darbo dešimtmetis... Dainavau visokių stilių muziką: nuo klasikinės, barokinės, nuo „grand opera“ iki moderniosios muzikos ir liaudies dainų... Susidariau labai platų ir įvairų repertuarą. Nors savęs neskaitau kokios nors srities specialiste, bet vokalinės muzikos literatūroje, manau, nėra nieko man neprieinamo...

— Daugiausia dirbau su buvusia operos soliste itale Carmela Cafarelli. Jai labiausiai esu dėkinga už balso išugdymą. Jos „bel canto“ metodai daug padėjo ir liaudies dainų interpretavime. Ji mane išmokė, kaip išsaugot balsą, kad ir modernią (pavyzdžiui D. Lapinsko) muziką dainuojant. Beje, Darius Lapinskas man irgi daug padėjo modernios muzikos interpretacijoje. Ypač ruošiantis išleisti plokšteles... Daug sceninės patirties davė pasirodymai Čikagos Lietuvių operos pastatymuose...

— Visi kritikai, tiek lietuviai, tiek ir svetimieji man buvo labai palankūs.

(vartau albumą, kuriame suklijuotos iškarpos iš laikraščių aprašiusių Aldonos Stempužienės koncertus. Chicago Tribune ... Cleveland Plain Dealer ... San Diego Union... Montevideo Extra... El Colombiano... *Į akis krinta epitetai: „superb“, „outstanding attraction“, „highlight of the evening“, „una gran cantante“...)*

— ...Pati savo darbais niekada perdaug nesižavėjau, tadgi ir palanki kritika nenuteikė „ilsėtis ant laurų“...

— Esate išleidusi berods trejetą savo įdainuotų ilgo grojimo plokštelių. Turiu galvoje „Dainas“, „Les sept solitudes“ ir „Ainių dainas“ o taipgi operų arijas. Koks buvo jų pasisekimas?

— „Dainų“ buvo išleista daugiausia (berods, trys tūkstančiai plokštelių) ir jos geriausiai eina: stereo — visos išparduotos — dar yra likę, bet nedaug. Arijų išleista 2,000 ir „Les sept solitudes“ — 1,000. Vienu metu išpirko gana daug, bet dabar jos „tirpsta“ labai jau palengva... Meniniu atžvilgiu, manau, visos plokštelės gana gerai pavyko. Kritikų atsiliepimai geri. Labai džiaugiuosi šį darbą atlikusi, nors jokios materialinės naudos jis neatnešė...

(Kalbame apie galimybes prasimušti į vietinę profesionalinę sceną ar kitokį „išplaukimą į platesnius vandenis“)

— Labai dažnai esu klausiama: Kodėl nedainuoju profesinių operų scenose, kodėl nepriklausau agentūroms, kurios ruoštų mano koncertus garsiose didmiesčių salė-

(nukelta į 15 psl.)

Dialogas apie dainas

Eduardas Gizevijus, gimęs 1798 metais, ir kilęs iš suvokietėjusių Prūsijos mozūrų, Karaliaučiuje leistuose „Preussische Provinzial-Blaetter“, skelbė daug straipsnių lietuvių etnografijos ir tautosakos klausimais. Vertingą vietą jo surinktoje medžiagoje užima apie 150 spalvotų paveikslų, vaizduojančių kraštovaizdžius ir lietuvių valstiečius tautiniais drabužiais. Savo autobiografinėje apybraižoje, aprašydamas prūsų lietuvininkų gyvenimo scenas, Gizevijus vienoje vietoje mini tokį dialogą:

URTĖ: Tos pat dainos mes negalime padainuoti, ji dainuojant čia pat sudedama, ir anos dainininkės nebegalėtų jos tau pakartoti...

GIZEVIJUS: Ji padarė man gilų įspūdį jaudinančiu savo poetiniu pakilumu ir tolydžio pasikartojančiu priedainiu.

DAININININKĖS: O ką tu veiki iš tų dainų?

GIZEVIJUS: Aš jas pasidedu, o kai kada pagroju, kai manęs niekas negirdi.

DAININININKĖS: Tai iš ties ir tau esti, kaip mums: kada mes lydime nuotaką ir dainuodamos važiuojame iš bažnyčios žalumynais apkaišytu vežimu namo per miestą, tai visi aplinkui tik juokiasi ir šaiposi iš mūsų.

GIZEVIJUS: Bet ar jūs žinot, kur aš siunčiu jūsų dainas? Į Karaliaučių. Ar žinot, ką pasakė Priekulėje kronprincas, kai ten buvo padainuota jo garbei lietuviškų dainų: „Labai gaila, kad ikišiol nėra išt sai užrašyta nė viena jų melodija: tūlos šitos dainos yra nepaprastai gražios.“

DAININININKĖS: Kai dabar žinome, jog tu siunti mūsų dainas į Berlymą ir Karaliaučių, tai padainuosime tau jų daugybę; tik gausi tada ilgai rašyti, o ir negalvok, kad jau būsi baigęs: kai nueisi į kitą kaimą, tai gausi iš naujo rašyti, nes kiekvienoj vietoj yra savo dainų; tiktai melodijos mažne tos pačios

(Ištrauka paimta iš knygos LIETUVININKAI, išleista Vilniuje 1970 metais)